

INDICATORII REFORMEI ÎN JUSTIȚIE PENTRU MOLDOVA

Iunie 2009

© Asociația Avocaților Americani

VOLUMUL III

Afirmațiile și analizele incluse în prezentul document sunt realizate de Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia a Asociației Avocaților Americani. Afirmațiile și analiza exprimată sunt doar ale autorilor și nu au fost aprobate de Camera Delegaților sau de Consiliul Guvernatorilor al Asociației Avocaților Americani și nu reprezintă poziția sau politica Asociației Avocaților Americani. Mai mult, nimic din cele incluse în prezentul document nu trebuie considerat drept acordare de asistență juridică pentru cazuri particulare. Prezentul raport a fost posibil grație susținerii generoase a poporului american prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Conținutul este responsabilitatea Inițiativei pentru Supremația Legii a Asociației Avocaților Americani și nu reflectă neapărat punctul de vedere al USAID sau a Guvernului Statelor Unite.

ISBN: 978-1-60442-628-1-4 (broșurat)

ISBN: 978-1-60442-630-4-8 (PDF)

Tipărit în Statele Unite ale Americii

Dreptul de autor © 2009 aparține Asociației Avocaților Americani
740 15th Street, NW, Washington, DC 20005

CUPRINS

INTRODUCERE	i
SUMAR EXECUTIV	1
MOLDOVA – PREZENTARE GENERALĂ	6
Contextul juridic	7
Istoricul puterii judecătorești	9
Structura instanțelor judecătorești	10
Condiții pentru exercitarea funcției	13
Calificări	13
Numirea în funcție și durata mandatului	14
Perfecționarea	14
ANALIZA IRJ PENTRU MOLDOVA 2009.....	16
Tabelul corelațiilor factorilor	16
I. CALITATE, EDUCAȚIE ȘI DIVERSITATE	18
Factorul 1: Calificarea și pregătirea judecătorilor	18
Factorul 2: Proceduri de selecție/numire	22
Factorul 3: Pregătirea continuă a judecătorilor	27
Factorul 4: Reprezentarea minorităților și a genurilor	29
II. COMPETENȚE JUDECĂTOREȘTI	32
Factorul 5: Controlul judiciar al legislației	32
Factorul 6: Supravegherea judecătorească a activității organelor administrative	35
Factorul 7: Jurisdicția instanțelor judecătorești asupra cauzelor de încălcare a drepturilor și libertăților civile ale omului	37
Factorul 8: Sistemul căilor de atac	41
Factorul 9: Audierea părților/citarea/punerea în executare	43
III. RESURSE FINANCIARE	49
Factorul 10: Influența asupra bugetului justiției	49
Factorul 11: Salarizarea adecvată a judecătorilor	52
Factorul 12: Clădirile instanțelor judecătorești	55
Factorul 13: Protecția judecătorilor	58
IV. GARANȚII STRUCTURALE.....	60
Factorul 14: Garantarea perioadei de încadrare în funcție	60
Factorul 15: Criterii obiective de promovare în cadrul justiției	61
Factorul 16: Imunitatea judecătorului pentru acțiunile sale în calitate oficială	65
Factorul 17: Eliberarea din funcție a judecătorilor și sancțiunile disciplinare	68
Factorul 18: Repartizarea dosarelor	73
Factorul 19: Asociații ale judecătorilor	75

V. RESPONSABILITATE ȘI TRANSPARENȚĂ 77

Factorul 20: Hotărârile judecătorești și influențele externe	77
Factorul 21: Codul de etică	79
Factorul 22: Proceduri de petiționare împotriva conduitei judecătorești	81
Factorul 23: Accesul publicului și al presei la ședințele de judecată	83
Factorul 24: Publicarea hotărârilor judecătorești	85
Factorul 25: Păstrarea informațiilor din timpul procesului	87

VI. EFICIENȚA..... 90

Factorul 26: Personalul auxiliar al instanțelor.....	90
Factorul 27: Posturi în sistemul judecătoresc.....	92
Factorul 28: Sistemele de înregistrare și evidență a dosarelor.....	94
Factorul 29: Dotări cu aparatură informatică și de birou	96
Factorul 30: Distribuirea și indexarea legislației curente	97

LISTA ACRONIMELOR 100

INTRODUCERE

Raportul *Indicatorii Reformei în Justiție* (IRJ) este un instrument de evaluare elaborat de Inițiativa pentru Supremația Legii a Asociației Avocaților Americani (ABA ROLI). Acest instrument a fost elaborat în 2001 de Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia a Asociației Avocaților Americani (ABA/CEELI), care la moment este o diviziune a Inițiativei pentru Supremația Legii, împreună cu alte diviziuni regionale din Africa, Asia, America Latină, Orientul Mijlociu/Africa de Nord. Scopul său este de a evalua o serie de factori importanți pentru reforma în justiție din democrațiile emergente. Într-o epocă în care eforturilor de reformă de drept și judiciară li se acordă o mai mare atenție decât în trecut, IRJ constituie un mecanism de evaluare adecvat și important. IRJ va permite ABA ROLI, finanțatorilor săi și democrațiilor emergente înseși să își definească mai bine obiectivele programelor de reformă a justiției și să monitorizeze progresul către edificarea unor sisteme de justiție mai responsabile, mai eficiente și mai independente.

ABA ROLI s-a angajat în acest proiect fiind conștientă că nu există un acord unanim asupra tuturor aspectelor specifice pe care le implică reforma în justiție. ABA ROLI recunoaște în special faptul că există diferențe între sistemele de drept ce pot face ca unele aspecte să fie mai mult sau mai puțin relevante într-un context anume. Cu toate acestea, după un deceniu de activitate în domeniu, ABA ROLI a ajuns la concluzia că fiecare dintre cei treizeci de factori examinați în acest domeniu poate avea un impact semnificativ asupra procesului de reformă judiciară. Astfel, examinarea acestor factori creează o bază pe care pot fi structurate programele de asistență tehnică și se pot evalua elementele importante ale procesului de reformă.

Caracterul tehnic al IRJ face distincția dintre acest tip de instrument de evaluare și alte evaluări independente similare, precum *RAPOARTE DE ȚARĂ CU PRIVIRE LA PRACTICILE ÎN DOMENIUL DREPTULUI OMULUI* ale Departamentului de Stat al Statelor Unite sau *NAȚIUNI ÎN TRANZIȚIE* ale Freedom House. Prezenta evaluare *nu* oferă un comentariu narativ asupra situației generale a justiției într-o țară. Mai degrabă, analiza identifică condițiile specifice, prevederile legale și mecanismele prezente în sistemul judecătoresc al unei țări și evaluează cât de bine sunt ele corelate, în momentul evaluării, cu criterii specifice reformei. În plus, trebuie subliniat că acest proces analitic nu reprezintă un studiu statistic științific. IRJ este în primul rând o investigație juridică care se inspiră dintr-un spectru larg de informații, care descriu sistemul de drept al unei țări.

Evaluarea eforturilor de reformă

Evaluarea progresului pe care îl înregistrează o țară pe calea către reformarea justiției este marcată de numeroase provocări. Nu există un criteriu unic care să servească drept punct de referință și mulți dintre factorii luați în considerație sunt dificil de cuantificat. De exemplu, conceptul de bază al unei justiții independente se axează, în mod inerent, asupra factorului calitativ și nu poate fi măsurat pur și simplu numărând judecătorii și instanțele judecătorești dintr-o țară. Este greu să găsești și să interpretezi „dovezi de imparțialitate, neamestec și sfera

autorității unei justiții ca instituție”. Larkins, *Independența justiției și democratizarea: o analiză teoretică și conceptuală*, 44 Am. J. Comp.L. 611 (1996). Larkins dă ca exemplu următoarele erori ale încercărilor anterioare de a măsura independența justiției:

(1) fundamentarea pe indicatori formali ai independenței justiției care nu corespund realității, (2) lipsa de informații adecvate cu privire la instanțe, specifică pentru studiile judiciare comparate, (3) dificultățile inerente în interpretarea semnificației rezultatelor sistemului judecătoresc sau (4) natura arbitrară a stabilirii unei evaluări numerice unor atribute ale independenței justiției.

Id. pag. 615.

Larkins face apoi o analiză critică a unui studiu din anul 1975 elaborat de David S. Clark, prin care s-a încercat o evaluare numerică a autonomiei curților supreme din America Latină. În realizarea „scorului său de eficiență a justiției”, Clark a inclus indicatori cum ar fi garanții de inamovibilitate, modul de destituire, modul de numire și garanții salariale. Clark, *Protecția juridică a Constituției în America Latină*, 2 HASTINGS CONST. L. Q. 405 – 442 (1975).

Problema însă constă în faptul că acești indicatori formali ai independenței justiției deseori nu corespundeau realității. De exemplu, deși judecătorii celei mai înalte instanțe din Argentina aveau garanția inamovibilității, Curtea Supremă fusese deja epurată de cel puțin cinci ori, începînd din anii 1940. Prin includerea unor asemenea factori, Clark a supraestimat ... independența instanțelor din unele țări, plasînd unele instanțe lipsite de independență, cum ar fi cea din Brazilia, înaintea celei din Costa Rica, țară care este aproape universal recunoscută ca avînd justiția cu cel mai mare grad de independență din America Latină.

Larkins, *supra*, pag. 615.

Fundamentarea pe criterii mai degrabă subiective decît obiective este la fel de susceptibilă de critică. De exemplu, Larkins, *supra*, p. 618, (criticînd metodologia care a constatat în interogarea a 84 de sociologi în privința instanțelor din America Latină, considerînd că aceștia au vorbit mai mult din auzite). Mai mult, nici prin interviuarea judecătorilor nu se obțin întotdeauna informații sigure: „este puțin probabil ca judecătorii să recunoască faptul că au ajuns la o anumită concluzie pentru că au fost supuși unor presiuni de către anumite persoane; în schimb, ei au capacitatea de a-și ascunde lipsa de autonomie”. Larkins, *supra*, pag. 616.

Metodologia

La etapa elaborării metodologiei pentru IRJ, ABA ROLI a căutat o soluție pentru aceste probleme și critici prin includerea de criterii atît obiective, cît și subiective, și fundamentînd criteriile examinate pe unele norme internaționale de bază, precum cele specificate în

Principiile de bază ale Organizației Națiunilor Unite cu privire la independența justiției și Principiile de la Bangalore cu privire la conduita judecătorilor. Aceste criterii se bazează, de asemenea, pe normele incluse în astfel de documente regionale precum Recomandarea Consiliului Europei R (94) 12 „Cu privire la Independența, eficiența și rolul judecătorilor”; Carta Europeană privind statutul judecătorilor, Declarația de la Beijing asupra principiilor de independență a judecătorilor din regiunea LAWASIA, Declarațiile de la Beirut și Cairo cu privire la independența justiției, adoptate în cadrul conferințelor privind justiția din țările arabe și Declarațiile de la Caracas a Summitului Ibero-American a președinților tribunalelor și curților supreme de justiție. S-a făcut, de asemenea, referire la Analiza asupra independenței puterii judecătorești, elaborată de ABA/CEELI și la criteriile utilizate de către Asociația Internațională a Judecătorilor la evaluarea cererilor de solicitare a calității de membru.

Inspirându-se din aceste norme, ABA ROLI a pregătit o serie de 30 de enunțuri, identificând factorii de natură a indica progresul spre o justiție responsabilă, eficientă și independentă. Pentru a veni în ajutorul evaluatorilor în analiza acestor factori, ABA ROLI a elaborat o serie de comentarii ce corespund fiecărui factor, în care se specifică fundamentarea enunțului și se discută importanța sa. S-a încercat, în special, să nu se acorde mai multă importanță, în domeniul structurii și funcției puterii judecătorești, conceptelor americane decât celor regionale. De aceea, sunt incluși anumiți factori cu care un judecător american sau unul european este oarecum nefamiliarizat, dar trebuie să se înțeleagă că intenția a fost să se utilizeze tot ceea ce este mai bun din ceea ce oferă cele mai importante tradiții juridice. Mai departe, ABA ROLI a analizat fiecare factor prin prisma decadelor sale de experiență și a ajuns la concluzia că fiecare factor prezintă importanță în procesul reformei judecătorești. Prin urmare, chiar dacă unii dintre factori nu sunt universal acceptați, ABA ROLI i-a considerat ca fiind utili și justificați. Categoriile incluse se referă la calitatea, educația și diversitatea judecătorilor; jurisdicția și puterile judecătorești; protecții financiare și structurale; responsabilitate și transparență și aspecte legate de eficiența justiției.

Utilizarea unui mecanism de evaluare pe bază de „scoruri” a constituit unul dintre cele mai dificile și mai controversate aspecte ale acestui proiect și ABA ROLI a dezbătut problema la nivel intern. În perioada 1999-2001, ABA ROLI a testat diverse mecanisme de evaluare pe bază de scoruri. În urma unei discuții animate cu membrii Consiliului Executiv și Comitetului Consultativ al ABA/CEELI, precum și cu experți externi, ABA ROLI a decis să renunțe la orice încercare de a oferi un scor general cu privire la progresul reformei unei țări pentru a demonstra foarte clar că IRJ nu este destinat să fie o evaluare completă a unui sistem de justiție.

În pofida acestei concluzii generale, ABA ROLI a hotărât totuși că se pot face evaluări calitative în privința unor factori specifici. Astfel, fiecărui factor sau enunț i se acordă una din trei aprecieri: *pozitiv*, *neutru* sau *negativ*. Aceste aprecieri reflectă doar relația dintre enunțul respectiv și sistemul judecătorec din țara respectivă. În cazul în care enunțul corespunde în mare măsură realității dintr-o țară anume, țara va primi calificativul „pozitiv” pentru enunțul respectiv. Dacă enunțul nu este deloc reprezentativ pentru condițiile din țara respectivă, aceasta primește calificativul „negativ”. Dacă condițiile din țară corespund din unele puncte de vedere enunțului, dar nu și din altele, ea primește calificativul „neutru”.

Cf. Cohen, *Partidul Comunist Chinez și „Independența Justiției”: 1949-59*, 82 HARV. L. REV. 972 (1969) (unde se sugerează că gradul de independență al justiției se plasează pe o scară de la „o justiție total independentă la una total aservită”). Iarși, după cum s-a arătat mai sus, ABA ROLI a decis să nu acorde un calificativ cumulativ sau general, deoarece, în concordanță cu comentariile critice ale lui Larkin, ABA ROLI a hotărât că o asemenea încercare de evaluare generală ar fi contraproductivă.

În schimb, rezultatele celor 30 de evaluări separate sunt puse într-un format tipizat în fiecare evaluare de țară. După fiecare factor, se prezintă corelarea evaluată și un rezumat care descrie pe ce se bazează concluzia respectivă. În plus, este inclusă și o analiză mai profundă, care detaliază diversele aspecte implicate. Această analiză se bazează pe examinarea tuturor legilor, actelor normative și dispozițiilor, precum și altor surse competente ce țin de organizarea și funcționarea sistemului judecătoresc, precum și din nou se va aplica procedura de interviuare a surselor-cheie de informație, care se va baza pe perspectivele a cel puțin 35-40 de judecători, juriști, profesori de drept, conducători de ONG-uri, precum și jurnaliști cu experiență și bună cunoaștere a funcționării sistemului judecătoresc. Catalogarea datelor în acest mod, facilitează încorporarea lor într-o bază de date și dă posibilitate utilizatorilor să compare cu ușurință performanțele unor țări diferite în domenii specifice și - pe măsură ce IRJ-urile sunt actualizate - ale țărilor respective pe parcursul timpului.

Sociologii ar putea argumenta că unele dintre criterii ar fi putut fi mai bine evaluate prin sondaje de opinie sau prin interviuri mai extinse cu juriști și personalul instanțelor de judecată. Ținând cont de constrângerile de timp și a celor legate de costul potențial prohibitiv, ABA ROLI a decis să structureze aceste probleme astfel încât să se poată găsi răspunsuri eficiente prin chestionarea limitată a unor persoane de referință, judecători, avocați, ziariști și observatori externi care posedă cunoștințe detaliate despre sistemul de justiție. În ansamblu, IRJ este conceput să fie aplicat rapid de către unul sau mai mulți specialiști în domeniul juridic, care, în general, sunt familiarizați cu țara și regiunea, și care adună informații obiective și realizează interviurile necesare pentru a putea face o evaluare a fiecăruia dintre acești factori.

Unul dintre scopurile evaluării IRJ este acela de a ajuta ABA ROLI - și pe finanțatorii săi și organizațiile partenere - să determine eficacitatea programelor lor de reformă a justiției și să ajute la identificarea viitoarelor necesități de asistență. Multe dintre problemele abordate (cum ar fi salariile și influențele externe), bineînțeles, nu pot fi soluționate direct și eficient de către furnizorii externi de asistență tehnică. ABA ROLI recunoaște, de asemenea, că domeniile reformei justiției care pot fi abordate de către asistența externă, cum ar fi cursurile de perfecționare, s-ar putea să nu fie cele mai importante. Deținerea celui mai instruit corp judecătoresc din lume nu reprezintă o garanție a existenței unei justiții responsabile, eficiente sau independente; totuși, toți judecătorii trebuie să fie foarte bine pregătiți. Mai mult, relația dintre asistența externă și justiția unei țări poate fi în cel mai bun caz fragilă. În mod evident, realizarea unui corp judecătoresc cu adevărat competent necesită o reală voință politică și dedicare din partea țării în care se face reforma. Totuși, este important ca aspectele principale să fie examinate pe baza unor criterii care să ofere și o oarecare

cuantificare, astfel încât forțele progresiste să poată contribui la o mai bună direcționare a reformei. ABA ROLI oferă acest produs ca reprezentând un pas important în această direcție și salută comentarii constructive din partea persoanelor interesate.

Contribuții

Lisa Dickieson, Director, Programe de Reformă a Justiției, Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia a Asociației Avocaților Americani (1995 - 2000) și Mark Dietrich, Membru, Baroul Statului New York și consilier al ABA/CEELI, au elaborat conceptul original și proiectul IRJ. Scott Carlson, Director, Programe de Reformă a Justiției, ABA/CEELI (2000-2003) a coordonat finalizarea IRJ. Jenner Bryce Edelman, Asistent de program, ABA/CEELI, și James McConkie, stagiar, ABA/CEELI, au sprijinit activitatea de cercetare și compilare a IRJ.

În timpul procesului de elaborare a IRJ, ABA ROLI a beneficiat de contribuția substanțială a două grupuri de consultanți și experți. ABA ROLI dorește să mulțumească membrilor Primului Comitet Judiciar Consultativ al ABA/CEELI, și anume lui Tony Fisser, Marcel Lemonde, Ernst Markel, Joseph Nadeau, Mary Noel Pepys și Larry Stone, care au revizuit versiunile anterioare ale acestui document. De asemenea, ABA ROLI mulțumește membrilor celui de-al Doilea Comitet Judiciar Consultativ, și anume lui Luke Bierman, Macarena Calabrese, Elizabeth Dahl, Elizabeth Lacy, Paul Magnuson, Nicholas Mansfield, Aimee Skrzekut-Torres, Roy T. Stuckey, Robert Utter, și Russell Wheeler, care s-au ocupat de finalizarea IRJ. În cele din urmă, ABA ROLI de asemenea aduce mulțumiri experților care au contribuit la elaborarea *Analizei privind independența puterii judecătorești* a ABA/CEELI: James Apple, Dorothy Beasley, Nicholas Georgakopolous, George Katrougalos, Giovanni Longo, Kenneth Lysyk, Roy Schotland, Terry Shupe, Patricia Wald, și Markus Zimmer.

Echipa de evaluare

Echipa de evaluare în cadrul studiului de analiză IRJ pentru Moldova 2009 a fost condusă de Kathy Ladun, avocat din SUA, cu suportul Consultantului juridic al oficiului ABA ROLI Moldova, Dumitrița Bologan. Alți membrii ai echipei de evaluare au fost fostul Director pe țară pentru Moldova, Stephen Larrabee, fostul Specialist juridic Leslie Reed, precum și Consultanții juridici Olimpia Iovu și Mihaela Vidaicu, împreună cu întreg oficiul ABA ROLI Moldova. Echipa a primit susținere considerabilă din partea personalului din oficiul ABA ROLI din Washington, inclusiv din partea Directorului Oficiului pentru cercetări și evaluări, Simon Conté, Coordonatorului pentru cercetări, Olga Ruda, Directorului Departamentului pentru Europa și Eurasia, Donna Wright, fostului Manager de program, Laura Berger, precum și a Ofițerului de program, Megan Niedermeyer. Analistul juridic al ABA ROLI, Jessie Tannenbaum a participat în calitate de redactor și a pregătit raportul pentru publicare. Concluziile și analiza se bazează pe interviurile realizate în Moldova în iunie 2009, precum și pe materialele juridice relevante examinate în perioada respectivă. Datele autorităților relevante și lista confidențială a persoanelor intervievate se păstrează în oficiul ABA ROLI. Suntem nespuse de recunoscători pentru timpul și asistența acordată de cei care au acceptat să fie intervievați pentru acest proiect.

SUMAR EXECUTIV

Scurtă prezentare a rezultatelor

Indicatorii Reformei în Justiție 2009 (IRJ) pentru Moldova prezintă un sistem judecătoresc în cadrul căruia reformele sunt impresionant de vizibile în anumite domenii și aproape invizibile în altele. În ultimii doi ani, sistemul judecătoresc al R. Moldova a fost beneficiarul unor investiții internaționale semnificative în infrastructură și asistență tehnică, care au asigurat instanțele judecătorești cu echipament modern și softuri, iar judecătorilor li s-a oferit atât instruire tehnică, cât și specializată. În același timp, sistemul judecătoresc rămâne împovărat de percepția multor persoane, precum că independența judiciară este compromisă de imixtiuni politice și nu este în stare să schimbe opinia publică predominantă, conform căreia sistemul judecătoresc este corupt. De exemplu, modificările la legea aplicabilă au creat un sistem de numire și calificare a judecătorilor care are menirea de a consolida transparența și imparțialitatea procesului. Cu toate acestea, prin intermediul altor amendamente, a fost modificată componența organelor judecătorești de conducere, astfel încât să fie redus numărul judecătorilor în favoarea candidaturilor numite de factorii politici.

Dintre cei 30 de factori analizați în prezentul raport IRJ, corelațiile atribuite la patru factori (care țin de audierea și citarea părților, punerea în executare a hotărârilor judecătorești, clădirile instanțelor judecătorești, codul de etică, și dotările cu aparatură informatică și de birou) s-au îmbunătățit din 2007, în timp ce trei factori (reprezentarea minorităților și a genurilor, jurisdicția instanțelor judecătorești asupra cauzelor de încălcare a drepturilor și libertăților civile ale persoanelor, și imunitatea judecătorului) au suferit un declin. În ansamblu, doar un factor, cel legat de Codul de Etică, a obținut o corelație pozitivă în cadrul evaluării din 2009, în timp ce 19 factori au obținut corelații neutre. Ceilalți zece factori, inclusiv cei referitori la salarizarea adecvată a judecătorilor, protecția judecătorilor, imunitatea judecătorului, influențele externe în luarea hotărârilor judecătorești și publicarea hotărârilor judecătorești, au rămas cu aceleași corelații negative. În cazul unor factori, deși au fost introduse modificări majore în legislație, s-a considerat prematur de a justifica o ascendență în corelație la această etapă de implementare a acestora. În secțiunea „Analiză/ Date generale” pentru fiecare factor sunt descrise modificările respective.

Aspecte pozitive identificate în IRJ pentru Moldova 2009

- Există **îmbunătățiri remarcabile atât în privința instruirii inițiale a candidaților la funcția de judecător, cât și a instruirii continue pentru judecătorii în funcție**. Prima promoție a viitorilor judecători instruiți la Institutul Național al Justiției (INJ) a absolvit instituția respectivă în martie, și în prezent, 80% din candidații care urmează să fie numiți pentru prima dată în funcția de judecător trebuie să fie absolvenți ai INJ. **Programul de instruire inițială de 18 luni al INJ este, în general, considerat drept o evoluție pozitivă**, avînd scopul de a asigura intrarea în sistemul judecătoresc din R. Moldova a unor cadre bine-pregătite și profesioniste. Cu toate acestea, au apărut probleme în legătură cu

plasarea primilor absolvenți ai INJ în posturile judecătorești vacante. În plus, începînd cu 1 ianuarie 2008, **judecătorii trebuie să frecventeze cel puțin 40 de ore de formare juridică continuă (FJC) pe an**. INJ oferă programul FJC gratuit judecătorilor și se bazează pe finanțarea din partea donatorilor internaționali.

- **La 1 ianuarie 2008 a intrat în vigoare noul Cod de Etică al judecătorului, constituind o ediție**, cu comentarii, **cuprinzătoare**. Circa 80% din judecători au fost instruiți cu privire la aplicarea noului Cod, **iar cursurile de etică au fost incorporate în programul de instruire inițială al INJ**. Angajamentul față de etică a fost menționat drept unul dintre motivele pentru **creșterea** recentă **a numărului de acțiuni disciplinare inițiate împotriva judecătorilor**. În încercarea de a spori gradul de transparență, Consiliul Superior al Magistraturii (CSM), publică hotărârile adoptate în cauzele disciplinare pe pagina sa web, iar rezumatul acestora sunt incluse în Buletinul Curții Supreme de Justiție, care este distribuit instanțelor judecătorești.
- Ca parte a Programului Preliminar de Țară Pentru Bună Guvernare, implementat de Corporația Provocările Mileniului, **sistemul judecătoresc din R. Moldova a beneficiat, în ultimii doi ani, de o investiție din partea donatorilor de câteva sute de milioane de dolari în infrastructură și tehnologie**. Printre altele, finanțarea a prevăzut dotarea tuturor judecătoriilor și curților de apel cu computere și echipament nou, soft pentru gestionarea dosarelor și echipament de înregistrare audio, cu intenția de a îmbunătăți administrarea justiției. Este încă prematur de a evalua impactul acestei investiții asupra sistemului judecătoresc.
- Modificările recente la legea și regulamentele referitoare la executarea hotărârilor judecătorești au drept scop **simplificarea și eficientizarea procedurii de executare. Rata de executare a hotărârilor judecătorești**, cu toate că rămîne a fi sub 50%, **s-a îmbunătățit în ultimii doi ani**, deși executarea hotărârilor împotriva organelor municipale rămîne a fi o problemă.

Preocupări legate de independența și răspunderea judiciară

- **Modificările la componența CSM și a colegiilor sale disciplinar și de calificare**, descrise ca fiind adoptate în grabă de Parlament, fără consultarea societății civile și a sistemului judecătoresc, **sunt percepute drept o încercare din partea executivului de a submina independența judiciară**. În cazul CSM și a colegiului de calificare al acestuia, proporția de judecători versus non-judecători a fost redusă. În cazul colegiului disciplinar, în afară de reducerea numărului de judecători, Parlamentul a mai introdus membri din afara profesiei, care să fie numiți fie de CSM, fie de Ministerul Justiției (MJ). **Creșterea numărului membrilor numiți de factorii politici trezește îngrijorări precum că independența judiciară ar putea fi compromisă**.
- În pofida eforturilor CSM de a face lobby în vederea creării unui **Departament de Administrare Judecătorească (DAJ)** sub auspiciile sale, acesta, în cele din urmă, **a fost**

creat pe lângă MJ, acțiune ce a fost interpretată drept **o încercare a executivului de a deține control asupra mijloacelor financiare ale sistemului judecătoresc**. DAJ este în mod uniform privit drept foarte slab, neasigurat cu numărul suficient de angajați și lipsit de capacitatea de a monitoriza adecvat administrarea sistemului judecătoresc. Deși DAJ este responsabil de elaborarea proiectelor de buget anuale pentru instanțele judecătorești, **2009 a fost anul când pentru prima dată CSM a prezentat bugetul pentru sistemul judecătoresc direct în Parlament**.

- În anumite circumstanțe, **judecătorii pot fi trași la răspundere personală pentru încălcarea drepturilor și libertăților prin intermediul adoptării hotărârilor judecătorești**. Cu acordul CSM, Procurorul General (care de asemenea este membru al CSM) poate iniția urmărirea penală a unui judecător pentru adoptarea intenționată a unei hotărâri greșite. Judecătorii își exprimă temerea că **ar putea fi trași la răspundere penală pentru luarea unor hotărâri care să nu fie pe placul procurorilor**. O modificare la lege care să excludă cerința ca CSM să-și dea acordul înainte de inițierea urmăririi penale, a fost aprobată de Parlament, însă a fost abrogată de Președinte.

Preocupări legate de corupția în sistemul judecătoresc

- Percepțiile larg răspândite despre corupție continuă să afecteze sistemul judecătoresc. În cadrul unui sondaj, **circa 75% din cei chestionați au fost de părerea că o problemă foarte serioasă în instanțele judecătorești este cea a corupției**. Acțiunile care se consideră că au fost întreprinse de unii judecători în timpul evenimentelor din aprilie 2009, inclusiv eliberarea mandatelor de arest în grup, direct de către inspectoratele de poliție, accentuează percepția respectivă. Între timp, **judecătorii consideră că percepția corupției este mai negativă decât realitatea**. Ei dau vina pe faptul că publicul nu înțelege bine caracterul sistemului juridic bazat pe principiul contradictorialității, ceea ce determină părțile în litigiu să creadă că au pierdut un dosar din cauza corupției și nu a circumstanțelor cauzei.
- **Salariile mici ale judecătorilor**, în special din judecătorii, **continuă să fie o problemă**. În timp ce unii intervievați au considerat că mărirea salariilor ar elimina tentația de corupție din partea judecătorilor, alții au opinat că aceasta nu ar contribui cu mult la sporirea rezistenței judecătorilor față de influența politică. Judecătorii, de asemenea, se plâng că **fluxul mare al angajaților în instanțe ține direct de salariile mici oferite pentru funcțiile respective**.

Preocupări legate de transparența în sistemul judecătoresc

- **Accesul publicului la procesele judiciare rămîne a fi problematic** pentru multe instanțe judecătorești care încă duc **lipsă de spațiu adecvat**. În judecătorii, **majoritatea ședințelor de judecată au loc în birourile judecătorilor**, care sunt mici, și, efectiv, nu permit asistarea altor persoane decât părțile. Reprezentanții mijloacelor de informare în masă susțin că, în general, au acces la ședințele de judecată, cu excepția semnificativă a

cauzelor de natură politică. Jurnaliștii și-au exprimat frustrarea în legătură cu ceea ce ei percep ca **politici inconsecvente cu privire la accesul presei în instanțele judecătorești**. În 2009, fiecare instanță trebuia să angajeze sau să desemneze un specialist în relațiile cu publicul, care să aibă în sarcină comunicarea cu mijloacele de informare în masă și publicul.

- Avocații au relatat că este dificil să se pregătească adecvat pentru un dosar din cauza **lipsei accesului la materialele dosarului și la alte documente judiciare la etapa urmăririi penale** și că obiecțiile făcute judecătorilor în legătură cu acest fapt deseori sunt respinse. Deși fiecare persoană are dreptul de a avea acces la documentele judiciare care nu sunt confidențiale, în practică, **accesul la o copie a unei hotărâri judecătorești este, în general, limitat la părțile în proces**. În prezent se implementează un plan privind publicarea online a tuturor hotărârilor judecătorești și ale curților de apel. CSJ și Curtea Constituțională deja își publică hotărârile pe paginile web.

Preocupări legate de ineficiența proceselor judiciare

- Deși numărul dosarelor inițiate în instanțele judecătorești s-a redus, **majoritatea judecătorilor susțin că au o sarcină de dosare excesivă**, ceea ce le afectează negativ calitatea lucrului. Unii intervievați au criticat CSM pentru **neefectuarea unei evaluări a necesităților sistemului judecătoresc față de numărul funcțiilor de judecător din diferite instanțe**. Hotărîrea CSM de a admite anual la INJ 10 candidați la funcția de judecător este, de asemenea, percepută ca aleatorie, fără a indica numărul real de posturi vacante de judecător. Deși CSM poate transfera temporar judecătorii dintr-o instanță în alta, acesta dorește să aibă împuternicirea de a redistribui funcțiile între instanțe, dacă consideră că sarcina dosarelor în anumite instanțe justifică acest fapt.
- **Procesele judiciare suferă din cauza târăgărilor și a amînărilor**, majoritatea datorîndu-se neprezentării părților, martorilor, experților, procurorilor sau avocaților. Deficiențele sistemului de înștiințare a participanților **îi determină pe unii judecători să nu-și exercite atribuțiile de citare a părților**. Deosebit de acută pare să fie problema cronică legată de neprezentarea avocaților, deși aceștia ripostează că nu sunt înștiințați la timp sau că unii judecătorii sunt indiferenți față de suprapunerea unor ședințe de judecată.

Alte preocupări

- Deși MJ trebuia să-și asume autoritatea pentru poliția judiciară de la Ministerul Afacerilor Interne în 2007, transferul acestei responsabilități nu a fost simplu. Drept rezultat, **instanțele judecătorești au fost lăsate să contracteze cu o întreprindere de securitate de stat și să plătească gardienii din propriul buget**, ceea ce, conform relatărilor, multe instanțe, **nu-și pot permite din cauza lipsei fondurilor**. Președinții instanțelor se plîng regulat la CSM despre lipsa securității pentru părți și judecători. În aprilie 2009, în clădirea CSJ a fost găsită și dezamorsată o bombă, accentuînd necesitatea de securitate

adecvată.

- **Asociația Judecătorilor din Republica Moldova (AJRM)**, membrii căreia sunt circa 93% din judecători, ***nu este foarte activă sau eficientă în promovarea drepturilor și intereselor judecătorilor***. Mulți judecători și-au exprimat dezamăgirea în privința activității Asociației și au opinat că aceasta trebuie să-și asume un rol și o poziție mai puternică în pledarea pentru interesele și independența sistemului judecătoresc.

MOLDOVA – PREZENTARE GENERALĂ

Moldova este o republică situată în sud-estul Europei, între România – la vest și Ucraina – la nord, est și sud. Ocupă o suprafață de 33.843 kilometri pătrați și este divizată în 32 de regiuni, numite *raioane*, trei municipii și o unitate teritorial administrativă (Găgăuzia). Mai există și o republică auto-proclamată, Transnistria, aflată sub controlul unui regim separatist, a cărei independență nu este recunoscută de nici un alt stat.¹ Moldova are o populație de 3.567.500 de persoane, potrivit datelor din luna ianuarie 2009, (fără populația Transnistriei, care este de aproximativ jumătate de milion de persoane). Peste 785.000 de persoane locuiesc în municipiul Chișinău, capitala R. Moldova. Din numărul total al populației, 51,9% sunt femei și 48,1% sunt bărbați. R. Moldova este un stat polietnic, grupul dominant fiind constituit din moldoveni (75,8%), ucraineni (8,4%), ruși (5,9%), găgăuzi (4,4%), români (2,2%), bulgari (1,9%) și alții (inclusiv romi). Limba română, numită oficial moldovenească, este limba de stat, însă se vorbesc și limbile rusă, ucraineană și găgăuză. Aproximativ 93,3% din populație se consideră creștini ortodocși, aparținând fie Mitropoliei Moldovei, o dioceză a Bisericii Ortodoxe Ruse, loială Patriarhiei de la Moscova, sau Mitropoliei Basarabiei, afiliată Patriarhiei Ortodoxe Române de la București. Mai există membri ai altor secte creștine și evrei.²

Moldova ocupă o mare parte a teritoriul numit cândva Basarabia, regiune care a suferit, ani în șir, invazii ale diferitor armate străine. Un stat moldovenesc independent s-a conturat pentru scurt timp la sfârșitul secolului XV, însă a intrat sub jurisdicția Imperiului Otoman în secolul XVI. În urma războiului ruso-turc din 1812, partea de est a Țării Moldovei (cunoscută ca Basarabia), situată între râul Prut și Nistru a devenit parte componentă a Imperiului Rus, iar partea de vest (din dreapta râului Prut) a rămas sub dominația otomană, pînă cînd România și-a obținut independența în 1878. În acea perioadă, România a obținut controlul asupra regiunii de sud a Basarabiei controlate de ruși. În 1918, Moldova a devenit, pentru o scurtă perioadă, republică independentă, însă apoi s-a unit cu România, rămînînd în componența acesteia pînă în 1940. Uniunea Sovietică nu a recunoscut niciodată controlul României asupra acestui teritoriu și în 1924 a instituit o Republică Autonomă Moldovenească la est de râul Nistru, ca parte a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene [în continuare RSS Ucraineană]. În 1940, în baza pactului Ribbentrop-Molotov, România a fost forțată să cedeze Basarabia Uniunii Sovietice care, împreună cu Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească au format Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (în continuare RSS Moldovenească). În acea perioadă, sovieticii au cedat RSS Ucrainene cele trei județe din sudul Basarabiei, situate pe coasta Mării Negre, astfel lăsînd RSS Moldovenească fără ieșire la mare.

Ca urmare a declinului și destrămării Uniunii Sovietice, RSS Moldovenească și-a proclamat suveranitatea ca Republica Moldova, declarîndu-și independența la 27 august 1991. Odată cu proclamarea independenței Moldovei, în Transnistria – la est, și în Găgăuzia – la sud au

1 Echipa de evaluare nu a examinat date juridice din Transnistria și nici nu a realizat interviuri de evaluare în regiunea respectivă. Din aceste considerente, descrierea sistemului judecătoresc al R. Moldova și concluziile prezentului raport, în general, nu se aplică Transnistriei.

2 Sursa informației demografice incluse în acest raport este Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova <http://www.statistica.md> [în continuare Biroul Național de Statistică]. Procentajul grupurilor etnice și religioase au fost preluate de la recensămîntul cel mai recent, desfășurat în 2004, în timp ce numărul populației este estimativ, reflectînd situația din 1 ianuarie 2009.

apărut mișcări separatiste. În timp ce conflictul cu minoritatea găgăuză a fost soluționat prin acordarea autonomiei în 1994, tulburările din Transnistria au stîrnit acțiuni violente și intervenția armatei rusești. În 1992 a fost semnat un acord de încetare a focului și s-a format o republică auto-proclamată, Republica Moldovenească Nistreană, care are sistem juridic separat și în cadrul căruia se aplică legislația proprie și a Federației Ruse, și nu a Moldovei.

După un deceniu de tumult politic, declin economic și guvernări foarte ineficiente, Partidul Comunist a fost readus la putere în 2001. După alegerile din 5 aprilie 2009, comuniștii erau siguri că vor deține controlul încă pentru patru ani, fără a ține cont de evenimente neprevăzute. Cu toate acestea, nemulțumirile privind corectitudinea și rezultatele acestor alegeri, au contribuit la organizarea mai multor manifestații de către protestatarii susținători ai opoziției, care au culminat cu violențele din 7 aprilie. Trei protestatari au fost omorîți și alte cîteva zeci au fost răniți, peste 100 au fost reținuți, iar clădirea Parlamentului a fost parțial incendiată și devastată. Partidul Comunist a pierdut majoritatea în cadrul noilor alegeri din iulie 2009.

Moldova este considerată cea mai săracă țară din Europa, parțial din cauza pierderii unor importante piețe și surse de energie și materie primă odată cu destrămarea Uniunii Sovietice. Sărăcia larg-răspîndită și lipsa resurselor guvernamentale, precum și moștenirea celor cinci decade de dominație sovietică, au contribuit masiv la sporirea provocărilor cu care se confruntă astăzi sistemul judecătoresc în Moldova.

Contextul juridic

Moldova și-a adoptat Constituția post-sovietică în 1994, înlocuind Constituția sovietică din 15 aprilie 1978. *Vedeți* CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA (*adoptată* la 29 iulie 1994, *cu modificări* la 29 iunie 2006) [în continuare CONST.] Constituția garantează dreptul la apărare a drepturilor și libertăților omului, dreptul la un proces echitabil, proprietatea, libertatea de expresie și întrunire, dreptul la vot și alte drepturi prevăzute de Declarația Universală a Drepturilor Omului. *Id.* art.4, Cap. II. Moldova este republică parlamentară, autoritatea de stat fiind împărțită între ramurile legislativă, executivă (alcătuită din Președinte și Guvern) și judecătorească. *Id.* art. 1, 6.

Autoritatea legislativă o deține **Parlamentul** unicameral compus din 101 deputați aleși pentru un mandat de patru ani. *Id.* art. 60, 63. Cu votul majorității deputaților aleși, parlamentul adoptă legi, oferă interpretări legislative, ratifică sau anulează tratate internaționale, aprobă bugetul de stat, declară starea de urgență sau război, declară referendumuri, adoptă acte privind amnistia și are o serie de alte atribuții. *Id.* art. 66, 74. Parlamentul, de asemenea, numește doi din cei șase membri ai Curții Constituționale, precum și doi din cei 12 membri ai Consiliului Superior al Magistraturii [în continuare CSM]³, selectează doi din cei șase judecători ai Curții Constituționale, și, la propunerea CSM, numește Președintele și judecătorii Curții Supreme a Justiției [în continuare CSJ]. *Id.* art. 116, 122.

3 Conform noilor modificări care vor intra în vigoare în noiembrie 2009, va numi patru din cei 12 membri ai CSM.

Președintele este șeful statului, fiind ales prin votul secret a trei cincimi din numărul deputaților. Există prevederi vizînd organizarea turului al doilea de scrutin și al alegerilor repetate, și în final, prevederi vizînd dizolvarea Parlamentului, în cazul în care niciunul dintre candidați nu întrunește majoritatea necesară de voturi. *Id.* art. 77, 78. Președintele poate ocupa această funcție pentru cel mult două mandate consecutive a cîte patru ani. *Id.* art. 80. Între alte responsabilități, Președintele reprezintă țara în relațiile sale internaționale, este comandantul suprem al forțelor armate și controlează diferite funcții publice principale. *Id.* art. 77, 86-88. În exercitarea atribuțiilor sale, Președintele poate emite decrete obligatorii pentru executare pe întreg teritoriul statului. *Id.* art. 94. Președintele desemnează un candidat pentru funcția de Prim-ministru, ulterior candidatul, programul de activitate și lista Guvernului sunt supuse unui vot de încredere al majorității deputaților aleși în Parlament. *Id.* art. 98. Dacă Prim-ministru și Guvernul nu obțin votul de încredere, după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură, sau în cazul altor situații de impas, Președintele poate dizolva Parlamentul și anunța alegeri repetate. *Id.* art. 85. Președintele, de asemenea, promulgă legile Republicii Moldova și este în drept să respingă legile și să le remită spre reexaminare Parlamentului. Însă, în cazul în care Parlamentul aprobă legea, Președintele este obligat să o promulge. *Id.* art. 93. Președintele numește toți judecătorii în cadrul instanțelor de judecată (cu excepția celor din CSM), la propunerea CSM. *Id.* art. 116.

Guvernul este alcătuit din Prim-ministru, vice prim-miniștri, miniștri și alți membri stabiliți prin lege organică. *Id.* art. 97. Primul-ministru conduce activitatea Guvernului și coordonează activitatea membrilor acestuia. *Id.* art. 101. Primul-ministru este desemnat de către Președinte, însă candidatura acestuia, precum și programul său și lista altor membri ai Guvernului trebuie să primească mai întîi votul de încredere al majorității deputaților din Parlament. *Id.* art. 98. De asemenea, Parlamentul își poate exprima neîncrederea în Guvern, cu votul majorității deputaților. *Id.* art. 106. Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice. *Id.* art. 96. Guvernul, de asemenea, emite hotărîri și dispoziții care, împreună cu decretele prezidențiale și legile adoptate de Parlament se publică în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* [în continuare MO]. *Id.* art. 79, 94, 102. Guvernul numește doi judecători ai Curții Constituționale. *Id.* art. 136.

Sistemul judecătoresc este alcătuit din judecătorii de drept comun, judecătorii specializate, curți de apel și CSJ. *Id.* art. 115. Moldova are de asemenea și o Curte Constituțională, care în mod formal, nu face parte din sistemul judecătoresc și este independentă față de toate ramurile din stat, și care se pronunță asupra chestiunilor de natură constituțională. Instanțele respective și competențele lor sunt descrise în detaliu mai jos.

Sistemul juridic al R. Moldova derivă în mare parte din tradiția dreptului civil continental european. Începînd cu martie 2003, Moldova are un sistem de justiție penală mai mult contradictorial decît inchizitorial. În ierarhia legilor, Constituția dispune de putere juridică superioară, în timp ce acordurile internaționale ratificate au superioritate asupra legislației naționale în domenii referitoare la drepturile omului. *Id.* art. 4, 7. Legislația internă se divizează în legi constituționale, organice și ordinare. Legile constituționale se referă la

revizuirea Constituției, care poate fi inițiată de cel puțin 200.000 de cetățeni cu drept de vot, un număr de cel puțin o treime de deputați în Parlament sau de către Guvern. Proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale, adoptat cu votul a cel puțin 4 judecători. Cel puțin două treimi din deputații în Parlament trebuie să voteze adoptarea legii constituționale. *Id.* art. 141. Legile organice reglementează chestiuni importante ca organizarea și funcționarea Parlamentului, Guvernului și instanțelor. Acestea se adoptă cu votul majorității deputaților aleși, după cel puțin două lecturi. Legile ordinare și hotărârile se adoptă cu votul majorității deputaților prezenți. *Id.* art. 74.

R. Moldova este membru al Consiliului Europei din 1995. A ratificat Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale [în continuare Convenția Europeană] în 1997. În calitate de semnatar al Convenției, R. Moldova a aderat la jurisdicția Curții Europene a Drepturilor Omului [în continuare CtEDO] din Strasbourg. R. Moldova se află printre primele 10 țări în privința numărului de petiții depuse la CtEDO.

Istoricul puterii judecătorești

Sistemul judecătoresc contemporan al Republicii Moldova a urmat structura și legislația românească pînă în 1940, cînd Uniunea Sovietică a anexat Basarabia. Statutul și progresul reformei judecătorești în Moldova nu poate fi pe deplin înțeles fără recunoașterea acestei moșteniri de decade în care Moldova a fost încorporată în Uniunea Sovietică. În cadrul URSS, practic, nu exista principiul separației puterilor și, în consecință, puterea judecătorească, împreună cu cea executivă și legislativă formau un singur subiect de guvernare, subordonat Partidului Comunist. În acea perioadă, sistemul judecătoresc din R. Moldova consta din două nivele de instanțe judecătorești, alcătuite din judecătorii locale și Judecătoria Supremă a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, care era subordonată Judecătoriei Supreme a URSS. Hotărârile judecătorești puteau fi atacate doar prin recurs și căile extraordinare de atac; apelul nu era autorizat drept cale de atac. Instanțele judecătorești aveau un rol activ în investigarea cazurilor, iar în cadrul ședințelor judecătorești nu se folosea principiul contradictorialității. Procuratura deținea competențe substanțiale în cadrul sistemului judecătoresc și deseori dicta judecătorilor cum să examineze cauzele penale. Cu toate că constituția sovietică prevedea dreptul la avocat și prezumția nevinovăției, inculpatul se presupunea că era vinovat, iar avocatul nu putea decît să spere să obțină o pedeapsă mai blîndă. „Justiția prin telefon” care presupunea faptul că liderii Partidului Comunist telefonau un judecător pentru a-l instrui cum să decidă pe un anumit caz, era un lucru obișnuit, în special în cauzele politice. Aceste situații, practic, nu aveau loc în cauzele civile, din moment ce drepturile de proprietate sau litigiile comerciale erau rar disputate, deși cazurile de divorț și transmitere a moștenirii erau frecvente. În dosarele civile importante, sau în cazul în care una din părți avea cunoscute, un procuror putea interveni și influența în mod major decizia unui judecător.

În iunie 1994, Parlamentul a adoptat Concepția reformei judiciare și de drept, cu dublu scop de a crea un statut nou și un șir de funcții noi pentru instanțele judecătorești, precum și de a modifica statutul judecătorilor. Constituția Republicii Moldova, adoptată în 1994,

stabilește baza juridică pentru organizarea și funcționarea sistemului judecătoresc, cu 4 nivele de instanțe judecătorești cu jurisdicție generală. Reforma judiciară planificată a fost implementată pe larg pînă în 1996, după adoptarea de către Parlament a legislației privind implementarea acesteia. Prin modificarea Constituției la 21 noiembrie 2002, a fost eliminat al doilea nivel de instanțe judecătorești (tribunalele) și au fost create mai multe curți de apel, în loc de una singură existentă pînă atunci. În baza autorității acordate de articolul 115(2) din Constituție, au fost create și instanțe judecătorești speciale, cum ar fi Judecătoria Economică de Circumscripție și Curtea de Apel Economică care să examineze chestiuni economice și dispute comerciale; și Judecătoria Militară înființată pentru a examina litigii ce implică militari în calitate de pîrți.

În pofida reformelor și a noilor strategii legislative, Consiliul Europei, „a declarat ferm în septembrie 2007, că sistemul judecătoresc necesită în continuare reforme pentru a putea ‘garanta independența sistemului judecătoresc și a spori eficiența și profesionalismul instanțelor de judecată, a îmbunătăți executarea deciziilor judecătorești și a întreprinde reforma instituțională’. În plus, este necesar de a ‘îmbunătăți mediul de activitate al sistemului judecătoresc prin perfecționarea instruirii și a metodelor de lucru și prin eliminarea corupției din cadrul sistemului.’ FREEDOM HOUSE, *MOLDOVA în NAȚIUNI ÎN TRANZIȚIE 2008: DEMOCRATIZAREA DIN EUROPA CENTRALĂ PÎNĂ ÎN EURASIA*, 416 (2008) [în continuare NIT 2008]. În situația în care percepțiile despre sistemul judecătoresc ca fiind un sistem slab și lipsit de independență erau tot mai pronunțate, în 2007, Parlamentul a adoptat Strategia și Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei de consolidare a sistemului judecătoresc pentru perioada 2007-2010, în scopul sporirii transparenței și eficienței instanțelor judecătorești. Acest fapt a coincis cu începutul, în luna mai 2007, a unei inițiative pe termen de doi ani și cu o investiție de 27 de milioane de dolari – Programul Preliminar de Țară al Fondului Provocările Mileniului Pentru Buna Guvernare [în continuare Programul pentru Buna Guvernare], implementat de Corporația “Millennium Challenge Corporation” [în continuare MCC] și administrat de Agenția Statelor Unite Pentru Dezvoltare Internațională, care a avut drept scop acordarea de asistență Guvernului Moldovei în vederea implementării reformelor de promovare a unei bune guvernări, care ar reduce corupția și ar spori calitatea serviciilor oferite în sistemul public, și mai ales în sectorul judiciar, fiscal și al ocrotirii sănătății.

Structura instanțelor judecătorești

Instanțele de jurisdicție generală

R. Moldova are un sistem de instanțe cu jurisdicție generală de trei nivele, alcătuit din judecătoria de drept comun, curți de apel și CSJ. La moment există 486 de poziții de judecător autorizate în instanțele din Moldova (inclusiv 44 de judecători de instrucție în instanțele de drept comun) cu 417 judecători care își exercită funcțiile.

Judecătorii examinează toate cauzele în primă instanță – în materie civilă, penală și administrativă – care nu sunt atribuite prin lege altei instanțe (de ex., unei instanțe judecătorești specializate). *A se vedea* LEGEA PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ art. 26 (Legea nr.

514-XIII, *adoptată* la 6 iulie 1995, *cu ultimele modificări din* 3 februarie 2009) [în continuare LOJ]. Cauzele sunt în general examinate de un singur judecător, cu excepția cazurilor penale extrem de complexe, cauze de importanță socială majoră sau cele ce implică comiterea unor infracțiuni deosebit și excepțional de grave, care sunt examinate de un complet de trei judecători. Începînd cu 2003, în fiecare judecătorie de drept comun a fost instituit cîte un judecător de instrucție, responsabil de procedura prejudiciară în cauzele penale, cum ar fi autorizarea efectuării percheziției, interceptării sau luarea deciziilor cu privire la arestul preventiv. Fiecare judecătorie are cîte un președinte și un vicepreședinte. În R. Moldova există 46 de judecătoria de drept comun în care activează un număr total de 303 judecători, cu 353 poziții de judecător autorizate. *Id.* Anexa 1.

Cinci **curți de apel** au competența să examineze apelurile și recursurile împotriva hotărîrilor judecătoriilor de drept comun. În cazul apelului, curtea reexaminează atît legea, cît și faptele, în timp ce în recurs se examinează doar aplicarea legii de către instanțele ierarhic inferioare. De asemenea, curțile de apel au competența să examineze în primă instanță cauze ce țin de proprietatea intelectuală sau care implică comiterea anumitor infracțiuni excepțional de grave (cum ar fi trădarea de patrie, spionajul, terorismul sau genocidul). *Id.* art. 36. Cauzele sunt examinate de complete alcătuite din 3 judecători. Fiecare curte are cîte un președinte și un vicepreședinte. Curțile de apel sunt amplasate în cinci regiuni ale țării (Chișinău, Bălți, Bender, Cahul și Comrat), în cadrul lor existînd 77 de poziții autorizate și activînd 67 de judecători.

Curtea Supremă de Justiție este „instanța judecătorească supremă, care asigură aplicarea corectă și unitară a legilor de către toate instanțele judecătorești”. *Id.* art. 43-44(1). Fiind instanța supremă de recurs, examinează recursurile împotriva deciziilor curților de apel și cererile de revizuire împotriva hotărîrilor judecătorești contestate pe cale extraordinară de atac, în vederea determinării necesității de redeschidere a procedurilor. *Id.* art. 43-44. De asemenea, CSJ are competența să examineze în primă instanță infracțiunile săvîrșite de Președinte R. Moldova. CSJ are 49 de poziții autorizate de judecători (dintre care 47 sunt la moment suplinite), inclusiv Președintele și Vice președintele, împărțiți în Colegiile Civil/de Contencios Administrativ, Economic și Penal. Fiecare dintre Vice președinte este președinte al unui Colegiu. De asemenea, în cadrul CSJ au existat 7 funcții de judecători asistenți, cu toate acestea, acestea au fost excluse prin Legea nr. 306-XVI (*adoptată la* 25 decembrie 2008). Cauzele sunt examinate de către un singur judecător, complete alcătuite din 3 sau 5 judecători, în dependență de natura recursului. CSJ are, de asemenea, un Plen care este alcătuit din toți judecătorii, care poate emite hotărîri generale cu caracter explicativ și de recomandare, atît cu privire la normele materiale, cît și la cele procedurale, în vederea instruirii instanțelor judecătorești inferioare cu privire la interpretarea și aplicarea adecvată a legislației pe diferite categorii de cazuri.

Instanțele judecătorești specializate

Instanțele judecătorești economice au jurisdicție asupra cauzelor economice legate de protecția drepturilor și intereselor legale ale persoanelor fizice și juridice în activitatea de

întreprinzător și a altor relații cu caracter economic. Judecătoria economică de circumscripție, de primă instanță, a fost înființată în Chișinău, avînd un președinte, vicepreședinte și alți 10 judecători. Curtea de Apel Economică, la fel situată în Chișinău, examinează apelurile împotriva hotărîrilor pronunțate de Judecătoria economică de circumscripție. De asemenea, ea examinează în primă instanță cauzele prevăzute de lege, cum ar fi cele ce țin de insolvabilitate. În prezent, Curtea de Apel Economică are 10 funcții autorizate de judecător, (cu 9 poziții suplinite), inclusiv un președinte și un vice președinte. Colegiul Economic al CSJ soluționează recursurile împotriva hotărîrilor adoptate de Curtea de Apel Economică.

Judecătoria militară, situată în Chișinău, are jurisdicție asupra cauzelor penale în care este implicat personalul militar și asupra cauzelor civile inițiate ca rezultat al prejudiciilor cauzate de militari pe teritoriul R. Moldova. Cu toate că legea prevede crearea și a altor judecătoreii militare de primă instanță, acest lucru nu a fost pus în practică de către Parlament. Judecătoria este compusă dintr-un președinte și alți 2 judecători. Cauzele sunt examinate fie de un singur judecător, fie de un complet din trei judecători. Apelurile sunt examinate de curțile de apel, în timp ce CSJ care are competență de a examina recursurile împotriva hotărîrilor Judecătoriei militare.

Curtea Constituțională

Curtea Constituțională nu face parte, în mod formal, din sistemul judecătoresc și este independentă de orice altă autoritate publică. Situată în Chișinău, Curtea este unica entitate care exercită jurisdicție constituțională în Moldova. CONST. art. 134; LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art. 1 (Legea nr. 317-XIII, *adoptată* la 13 decembrie 1994, *cu ultimele modificări* din 23 octombrie 2008) [în continuare LCC]. Curtea are atribuția de a determina constituționalitatea legilor, hotărîrilor Parlamentului, decretelor Prezidențiale, ordonanțelor Guvernului și a altor acte oficiale, de a ratifica tratate internaționale, de a interpreta Constituția, de a confirma rezultatele referendumurilor naționale și a alegerilor prezidențiale și parlamentare. CONST. art. 135, LCC art. 4. Cei șase membrii ai Curții Constituționale sunt aleși de către Parlament, Guvern și CSM, câte doi de fiecare organ, pe un termen de șase ani. CONST. art. 136. Curtea exercită jurisdicția în ședințe plene la care trebuie să fie prezent un cvorum de cel puțin 4 judecători. LCC art. 23. Actele normative devin nule din momentul declarării lor ca fiind neconstituționale de către Curte. Hotărîrile, deciziile și avizele Curții sunt definitive și nu pot fi supuse nici unei căi de atac. CONST. art. 140; LCC art. 26, 28.

Administrarea judecătorească

Consiliul Superior al Magistraturii este un organ independent, avînd scopul de a asigura funcționarea adecvată a sistemului judecătoresc și de a-i garanta independența. De competența sa, printre altele, ține numirea, transferul, promovarea, tragerea la răspundere disciplinară, eliberarea din funcție și evaluarea profesională a judecătorilor, precum și prezentarea proiectelor de buget ale instanțelor judecătorești în Parlament. Const. art. 123; LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA CONSILIUL SUPERIOR AL MAGISTRATURII art. 4 (Legea nr. 947-XIII, *adoptată* la 19 iulie 1996, *ultima modificare* 25 decembrie 2008) [în continuare LEGEA CSM].

Conform situației din iunie 2009, CSM are 12 membri, șapte judecători aleși la Adunarea Generală a Judecătorilor, doi profesori de drept aleși cu votul a două-treimi din membrii Parlamentului (unul propus de majoritatea parlamentară și unul propus de opoziție), și trei membri de drept (Președintele CSJ, Ministrul Justiției și Procurorul General)⁴. LEGEA CSM art. 3; *vedeți de asemenea* CONST. art. 122. Durata mandatelor membrilor aleși ai CSM este de patru ani. Sub auspiciile CSM își desfășoară activitatea două colegii. Colegiul de calificare și Colegiul disciplinar, precum și unitatea nou-formată a Inspecției Judiciare [în continuare IJ]. LEGEA CSM arts. 7-7¹.

Pe lângă Ministerul Justiției, **Departamentul de Administrare Judecătorească**, care a fost creat prin hotărâre de Guvern în noiembrie 2007, și-a început activitatea în primăvara lui 2008. DAJ a fost creat după ce SCM a venit cu propunerea în Parlament de a institui un DAJ în subordinea sa, recomandare care a fost acceptată de Parlament, însă care a fost respinsă de Președintele R. Moldova. Ulterior, Guvernul a emis o hotărâre prin care a instituit DAJ pe lângă MJ. *A se vedea* DECIZIA GUVERNULUI REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA CREAREA DEPARTAMENTULUI DE ADMINISTRARE JUDECĂTOREASCĂ (Decizia nr. 670, *adoptată la* 15 iunie 2007, *cu modificări din* 16 octombrie 2007) [în continuare DECIZIA DAJ]. În sarcina Departamentului este pusă responsabilitatea pentru administrarea judiciară, și anume, gestionarea procesului bugetar împreună cu instanțele, în vederea elaborării unui proiect de buget anual pe care ulterior îl prezintă la CSM, care, la rândul, său, îl prezintă Parlamentului; monitorizarea sistemului informațional judiciar, ceea ce implică instalarea echipamentului de înregistrare audio și softului de gestionare a dosarelor; colectarea datelor statistice și elaborarea rapoartelor; și acordarea consultanței MJ în privința propunerilor legislative. *A se vedea* DECIZIA GUVERNULUI REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND APROBAREA REGULAMENTULUI ȘI A STRUCTURII DEPARTAMENTULUI DE ADMINISTRARE JUDECĂTOREASCĂ (Decizia nr. 1202, *adoptată la* 6 noiembrie, 2007) [în continuare REGULAMENTUL DAJ].

Condiții pentru exercitarea funcției

Calificări

Toți candidații la funcția de judecător trebuie să îndeplinească următoarele cerințe generale: să fie în exclusivitate cetățeni ai R. Moldova (din luna mai 2008 nu se permite deținerea și a unei alte cetățenii), precum și să aibă capacitate deplină de exercițiu, să fie licențiați în drept, absolvenți ai Institutului Național al Justiției [în continuare INJ], să nu aibă antecedente penale, să se bucure de reputație bună, să cunoască limba de stat și să dețină un certificat medical de sănătate prin care se confirmă că sunt apti din punct de vedere medical pentru exercitarea funcției de judecător. Cerința anterioară de limită minimă de vîrstă de 30 de ani a fost exclusă. Legea mai prevede că pînă la 20% din funcțiile de judecător, în decursul unei perioade de 3 ani de după crearea INJ să fie suplinite cu candidați care nu au absolvit INJ, dar îndeplinesc cerințele generale, au 5 ani de experiență relevantă și susțin examenul

⁴ Ultimele modificări care intră în vigoare în noiembrie 2009 vor reduce numărul membrilor *ex-officio* de la șapte la cinci judecători, în timp ce vor majora numărul profesorilor de drept de la doi la patru (cu candidații propuși de cel puțin 20 de membri din Parlament și aprobați cu majoritate simplă de voturi).

de capacitate în fața Colegiului de calificare al CSM. Experiența relevantă include, *inter alia*, activitatea în calitate de deputat, profesor titular de drept în instituțiile de învățământ superior acreditate, procuror, ofițer de urmărire penală, avocat, avocat parlamentar, notar, executor judecătoresc, consultant al instanței judecătorești sau grefier. LEGEA CU PRIVIRE LA STATUTUL JUDECĂTORULUI art. 6-7 (Legea nr. 544-XIII, *adoptată la 20 iulie 1995, cu ultimele modificări din 25 decembrie 2008*) [în continuare LSJ]. Candidații la funcția de judecător al curții de apel trebuie să aibă vechime în muncă în funcția de judecător de cel puțin 6 ani, iar candidații la funcția de judecător al CSJ – de cel puțin 10 ani. *Id.* Judecătorii de la judecătoria militară trebuie de asemenea să fie ofițeri militari activi sau să li se fi acordat un grad militar înainte de numirea în funcție.

Pentru a fi calificată să activeze în calitate de judecător la Curtea Constituțională, persoana trebuie să fie cetățean al R. Moldova, să aibă pregătire juridică superioară, competență profesională înaltă și o vechime de cel puțin 15 ani în activitatea juridică. În plus, persoana nu trebuie să aibă mai mult de 70 de ani la numirea în funcție în această instanță. CONST. art. 138; LCC art. 11.

Numirea în funcție și durata mandatului

Judecătorii judecătoriilor de drept comun, ai curților de apel, ai instanțelor judecătorești economice și militare se numesc în funcție de Președintele R. Moldova, la propunerea CSM. Judecătorii judecătoriilor de drept comun sunt inițial numiți în funcție pe un termen de 5 ani și, după expirarea acestui termen, pot fi numiți în funcție până la atingerea vârstei obligatorii de pensionare de 65 de ani, ceea ce este aplicabil în cazul judecătorilor tuturor celorlalte instanțe de judecată. CONST. art. 116; LSJ art. 11. Președintele R. Moldova numește în funcție președinții și vicepreședinții instanțelor judecătorești respective pe un termen de 4 ani, la propunerea CSM. LOJ art. 16.

Președintele, vicepreședinții, vicepreședinții colegiilor și alți judecători ai CSJ sînt numiți în funcție de Parlament, de asemenea la propunerea CSM.

Parlamentul, Guvernul și CSM numesc fiecare cîte doi judecători ai Curții Constituționale. CONST. art. 136. Judecătorii respectivi sunt numiți pe un termen de 6 ani pentru cel mult două mandate și nu trebuie să aibă mai mult de 70 de ani. LCC art. 5, 11. Nu există o vîrstă obligatorie de pensionare. Judecătorii Curții Constituționale aleg președintele Curții. *Id.* art. 7.

Perfecționarea

INJ, creat prin lege în 2006, este o instituție publică care realizează un program de formare inițială de 18 luni pentru candidații la funcția de judecător și procuror, precum și un program de formare juridică continuă [în continuare FJC] pentru judecători, procurori și alte persoane care activează în sistemul judecătoresc. Prima promoție de 10 studenți au absolvit Institutul în martie 2009. *A se vedea* LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA INSTITUTUL NAȚIONAL AL

JUSTIȚIEI (Legea nr. 152-XVI, *adoptată la 8 iunie 2006*) [în continuare LEGEA INJ] Programul INJ prevede activități intensive în sala de clasă și o stagiere de șase luni într-o judecătorie de drept comun sub supravegherea președintelui instanței. Absolvirea INJ a fost incorporată în lege drept o cerință generală pentru numirea în funcția de judecător. Cu toate, acestea, pînă la 20% din funcțiile de judecător, în decursul unei perioade de 3 ani, pot să fie suplinite cu candidați care nu sunt absolvenți ai INJ, au 5 ani de experiență relevantă și susțin examenul de capacitate în fața Colegiului de calificare al CSM. LSJ art. 6.

Începînd cu 1 ianuarie 2008, judecătorii sunt obligați să acumuleze cel puțin 40 de ore de FJC anual. Participarea la FJC constituie, de asemenea, un criteriu major pentru promovarea judecătorului. LEGEA INJ art. 19. INJ are atribuția de a organiza programul de FJC, la aceasta contribuind, printre alții și CSM. Cursurile sunt gratuite. La moment, CSM desemnează, în dependență de tematica propusă, judecătorii care urmează să participe la anumite cursuri. Curriculumul include un șir larg de subiecte, inclusiv jurisprudența CtEDO, dreptul procesual civil și penal, abilități practice de soluționare a spețelor, motivarea hotărîrilor judecătorești, precum cele privind Codul de Etică recent adoptat. În plus, odată cu implementarea, în 2009, a Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor [în continuare PIGD] în instanțele judecătorești, la INJ au fost instruiți în utilizarea acestuia, toți judecătorii și angajații instanțelor.

ANALIZA IRJ PENTRU MOLDOVA 2009

În timp ce corelațiile elaborate mai jos pot furniza informații generale privind starea de fapt a domeniilor analizate, ABA ROLI accentuează că corelațiile factorilor și concluziile vor fi de utilitate maximă în cazul în care vor fi examinate în lumina analizei detaliate a fiecărui factor și în comparație cu IRJ pentru Moldova din 2007. ABA ROLI consideră că semnificația relativă a unor corelații în parte este o temă care merită un studiu adițional. Din aceste considerente, ABA ROLI acceptă comentarii și informații care i-ar permite să elaboreze răspunsuri mai reușite sau mai detaliate în viitoarele ediții ale IRJ. ABA ROLI consideră procesul de evaluare a IRJ drept parte a unui efort continuu de monitorizare și evaluare a proceselor de reformă.

Tabelul corelațiilor factorilor

Factorul Indicatorilor Reformei în Justiție		Corelație 2007	Corelație 2009	Ten- dința
I. Calitate, educație și diversitate				
Factorul 1	Calificarea și pregătirea judecătorilor	Neutru	Neutru	↔
Factorul 2	Proceduri de selecție/numire	Neutru	Neutru	↔
Factorul 3	Pregătirea continuă a judecătorilor	Neutru	Neutru	↔
Factorul 4	Reprezentarea minorităților și a genurilor	Pozitiv	Neutru	↓
II. Competențe judecătorești				
Factorul 5	Controlul judiciar al legislației	Neutru	Neutru	↔
Factorul 6	Supravegherea judecătorească a activității organelor administrative	Neutru	Neutru	↔
Factorul 7	Jurisdicția instanțelor judecătorești asupra cauzelor de încălcare a drepturilor și libertăților civile ale persoanelor	Pozitiv	Neutru	↓
Factorul 8	Sistemul căilor de atac	Neutru	Neutru	↔
Factorul 9	Audierea părților/citarea/punerea în executare	Negativ	Neutru	↑
III. Resurse financiare				
Factorul 10	Influența asupra bugetului justiției	Neutru	Neutru	↔
Factorul 11	Salarizarea adecvată a judecătorilor	Negativ	Negativ	↔
Factorul 12	Clădirile instanțelor de judecată	Negativ	Neutru	↑

Factorul 13	Protecția judecătorilor	Negativ	Negativ	↔
IV. Garanții structurale				
Factorul 14	Garantarea perioadei de încadrare în funcție	Neutru	Neutru	↔
Factorul 15	Criterii obiective de promovare în cadrul justiției	Neutru	Neutru	↔
Factorul 16	Imunitatea judecătorului pentru acțiunile sale în calitate oficială	Neutru	Negativ	↓
Factorul 17	Eliberarea din funcție a judecătorilor și sancțiunile disciplinare	Neutru	Neutru	↔
Factorul 18	Repartizarea dosarelor	Neutru	Neutru	↔
Factorul 19	Asociații ale judecătorilor	Negativ	Negativ	↔
V. Responsabilitate și transparență				
Factorul 20	Hotărârile judecătorești și influențele externe	Negativ	Negativ	↔
Factorul 21	Codul de etică	Neutru	Pozitiv	↑
Factorul 22	Proceduri de petiționare împotriva conduitei judecătorești	Neutru	Neutru	↔
Factorul 23	Accesul publicului și al presei la ședințele de judecată	Neutru	Neutru	↔
Factorul 24	Publicarea hotărârilor judecătorești	Negativ	Negativ	↔
Factorul 25	Păstrarea informațiilor din timpul procesului	Negativ	Negativ	↔
VI. Eficiență				
Factorul 26	Personalul auxiliar	Negativ	Negativ	↔
Factorul 27	Posturi în sistemul judecătoresc	Negativ	Negativ	↔
Factorul 28	Sisteme de evidență și gestionare a dosarelor	Negativ	Negativ	↔
Factorul 29	Dotări cu aparatură informatică și de birou	Negativ	Neutru	↑
Factorul 30	Distribuția și indexarea legislației curente	Neutru	Neutru	↔

I. CALITATE, EDUCAȚIE ȘI DIVERSITATE

Factorul 1: Calificarea și pregătirea judecătorilor

Judecătorii sunt absolvenți ai unei facultăți de drept și au experiență practică în instanță sau, înainte de a-și începe activitatea, trebuie să urmeze (gratuit) cursuri de pregătire ce vizează domeniile de bază ale dreptului material și procedural, rolul judecătorului în societate și diversitatea culturală.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Candidații la funcția de judecător trebuie să aibă studii superioare juridice, iar începînd cu 2007, 80% din funcțiile de judecător, trebuie să fie suplinite cu candidați care au participat la programul de formare inițială de 18 luni la INJ. Instruirea este oferită gratis și candidații primesc burse. Curriculumul intensiv include un șir larg de discipline ce vizează dreptul material și procedura, incluzînd și o stagiere de șase luni într-o instanță de judecată, sub supravegherea președintelui instanței. Calitatea și succesul programului rămîne a fi determinat, dat fiind că prima promoție a absolvit Institutul în martie 2009; cu toate acestea, candidații, formatorii și judecătorii vorbesc în termeni pozitivi despre program.		

Analiză/Date generale:

Persoanele care doresc să fie numite în funcția de judecător în R. Moldova trebuie să fie exclusiv cetățeni ai R. Moldova și să: aibă capacitate deplină de exercițiu, să fie licențiați în drept, absolvenți ai INJ, fără antecedente penale, să se bucure de reputație bună, să cunoască limba de stat și să dețină un certificat medical de sănătate prin care se confirmă că sunt apti din punct de vedere medical, LSJ art. 6(1) (*modificată prin* LEGEA CU PRIVIRE LA MODIFICAREA ȘI COMPLETAREA UNOR ACTE LEGISLATIVE art. II(6)) (Legea nr. 247-XVI, *adoptată la* 21 iulie 2006 [în continuare MODIFICĂRILE DIN 2006]). Cerința ca candidații la funcția de judecător să fie absolvenți ai INJ a fost introdusă în 2006 și prima promoție de studenți la cursurile de pregătire a judecătorilor au absolvit INJ în martie 2009. Legea, de asemenea, prevede că pînă la 20% din funcțiile de judecător, în decursul unei perioade de 3 ani de la crearea INJ, să fie suplinite cu candidați care nu au absolvit INJ, dar întrunesc alte cerințe generale, avînd 5 ani de experiență relevantă și care susțin examenul de capacitate în fața Colegiului de calificare al CSM. *A se vedea* LSJ art. 6(2); *a se vedea, de asemenea* REGULAMENTUL CSM PRIVIND MODUL DE ORGANIZARE ȘI DESFĂȘURARE A CONCURSULUI PENTRU SUPLINIREA POSTURILOR VACANTE DE JUDECĂTOR, DE PREȘEDINTE SAU VICEPREȘEDINTE AL INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI, DE PROMOVARE ÎN INSTANȚELE IERARHIC SUPERIOARE, §.4 (Hotărîrea CSM Nr. 68/3 din 01.03.2007) [în continuare REGULAMENTUL SCM CU PRIVIRE LA ANGAJARE]. Experiența relevantă include, *inter alia*, activitatea în calitate de deputat în Parlament, profesor titular de drept în instituțiile de învățămînt superior acreditate, procuror, ofițer de urmărire penală, avocat, avocat parlamentar, notar, executor judecătoresc, consultant al instanței judecătorești sau grefier, LSJ art. 6(2).

Criteriile pentru numirea în funcție, specificate în LSJ de asemenea se aplică și judecătorilor numiți la Judecătoria economică de circumscripție și la Judecătoria militară, cu cerința suplimentară în cazul Judecătoriei militare, unde candidatul trebuie, de asemenea, să fie ofițer militar activ sau să-i fie acordat un grad militar înainte de numire. *A se vedea* LEGEA CU PRIVIRE LA INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI ECONOMICE, art. 21 (Legea Nr. 970-XII *adoptată la* 24 iulie 1996, *cu ultimele modificări din* 29 noiembrie 2007), [în continuare LJE] și LEGEA CU PRIVIRE LA SISTEMUL INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI MILITARE, art. 19 (Legea nr. 836, *adoptată la* 17 mai 1995, *cu ultimele modificări din* 29 noiembrie 2007), [în continuare LJM]. Candidații la funcția de judecător al curții de apel trebuie să aibă vechime în muncă în funcția de judecător de cel puțin 6 ani, iar candidații la funcția de judecător al CSJ – de cel puțin 10 ani. LSJ, art. 6(3), *cu modificările din* 2006, art. 2(6) și LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA SUPRĂMĂ DE JUSTIȚIE, art. 11 (Legea. nr. 789-XIII, *adoptată la* 26 martie 1996, *cu ultimele modificări din* 25 decembrie 2008) [în continuare LCSJ]. Pentru a fi calificată să activeze în calitate de judecător la Curtea Constituțională, persoana trebuie să fie cetățean al R. Moldova, să aibă pregătire juridică superioară, competență profesională înaltă și o vechime de cel puțin 15 ani în activitatea juridică. LCC art. 11 (1).

Pentru candidatul la funcția de judecător nu există cerințe privind vârsta minimă. Cerința anterioară ca candidatul să aibă cel puțin 30 de ani a fost exclusă. *A se vedea modificările din* 2006, art. 2(6). Pentru judecătorii judecătoriilor de drept comun, curților de apel și ai Curții Supreme de Justiție, plafonul de vârstă obligatoriu prevăzut pentru pensionare este 65 de ani. *A se vedea* LSJ, art. 11 (1). Judecătorii Curții Constituționale nu trebuie să aibă mai mult de 70 de ani la numirea în funcție în această instanță, însă pentru ei nu este prevăzut un plafon de vârstă obligatoriu pentru pensionare. LCC, art. 11 (2).

În R. Moldova există facultăți de drept în cadrul a 18 instituții de învățământ superior acreditate, cea mai mare dintre ele fiind la Universitatea de Stat din Moldova [în continuare USM], la care sunt înmatriculați în jur de 4200 de studenți, 53% dintre ei fiind la secția de zi, iar restul – la secția fără frecvență. Din 2005, în R. Moldova a început să fie implementat Procesul de la Bologna, care face parte din Declarația de la Bologna cu privire la Spațiul European al Învățământului Superior din 1999 și urmărește scopul de a uniformiza standardele cu privire la învățământul superior în Europa. La USM, în conformitate cu Procesul de la Bologna, studenților li se oferă un program universitar de licență, de patru ani, cu opțiunea de a studia încă 1,5 ani pentru a obține titlul de magistr. Acest program de 4+1,5 ani de studii a fost elaborat în eventualitatea modificării legislației pentru a le cere candidaților la funcția de judecător și procuror să dețină diplome de magistr în drept. O astfel de modificare încă nu a fost introdusă în legea aplicabilă.

Implementarea Procesului de la Bologna s-a soldat cu modificarea planului de studiu la facultățile de drept din Republica Moldova, în privința divizării cursurilor în obligatorii și opționale și introducerii creditelor și a curriculumurilor pentru cursuri. Profesorii înțeleg diferit obiectivele procesului și au păreri diferite cu privire la eficacitatea sa de până acum. Unii au remarcat că nu observă deosebiri între calitatea pregătirii juriștilor la moment, în comparație cu programul de studii anterior introducerii Procesului de la Bologna. Intervistații au opinat că calitatea studiilor oferite studenților de la facultatea de drept

pur și simplu nu este foarte bună, indiferent de Procesul de la Bologna. În mod tipic, cursurile sunt predate studenților prin intermediul prelegerilor și nu în baza unor tehnici de predare interactivă, cerându-li-se mai degrabă să memoreze materialul predat, decât să fie învățați cum să gândească, să analizeze și să prezinte argumente asupra problemelor. Toți sunt obligați să efectueze practica înainte de absolvire, însă aceasta, de regulă constă în asistarea la procese judiciare, cu o implicare redusă din partea studentului. În cadrul USM este deschisă o clinică juridică în cadrul căreia studenților li se permite să investigheze și să lucreze asupra unor dosare concrete împreună cu avocați. Cu toate acestea, clinicile acceptă un număr mic de studenți.

INJ, creat prin lege în 2006, după recomandări repetate din partea comunității internaționale, inclusiv Consiliul Europei, este o instituție publică care implementează un program de formare inițială de 18 luni pentru candidații la funcția de judecător și procuror, precum și un program de formare continuă pentru judecători și procurori. LEGEA INJ, art. 2 și 4(1). INJ are de asemenea atribuția de a oferi instruire inițială și continuă pentru alte categorii de persoane care contribuie la buna funcționare a justiției, inclusiv pentru grefieri și executori judecătorești. *Id.* Art. 4(1)(d).

INJ este condus de un Consiliu alcătuit din 13 membri, 7 dintre ei fiind judecători aleși de CSM, 4 membri fiind desemnați de Procurorul General, un membru de MJ și un membru, profesor titular în drept, numit de USM. Mandatul membrilor Consiliului are o durată de 4 ani și poate fi reînnoit doar o singură dată *Id.* art. 6. Consiliul angajează un Director executiv care să administreze instituția. Concursul de admitere a viitorilor judecători și procurori se efectuează de către Comisia pentru examenele de admitere, alcătuită din reprezentanți ai Procuraturii, CSM, CSJ și Agentului Guvernamental al R. Moldova la CtEDO. *Id.* art. 13(3). Procesul de selectare a candidaților pentru prima promoție de audienți a început în 2007, anunțuri despre procesul de admitere fiind afișate de Procuratura Generală și CSM, precum și publicate în revistele de specialitate. Candidații au susținut un examen scris și oral de două zile, administrat de Comisia de admitere. CSM și-a expus opinia asupra numărului de locuri scoase la concursul de admitere pentru instruirea inițială a judecătorilor. LEGEA CSM art. 4(2)(d). În 2007, INJ a primit 42 cereri de admitere la cursurile de formare inițială a judecătorilor și au fost acceptate 10 persoane. În 2008 au fost depuse 25 de cereri și 10 au fost acceptate. Studenții primesc o bursă lunară în mărime de 50% din salariul unui judecător pe perioada instruirii la INJ. LEGEA INJ art. 14(4).

Anul de studii la INJ începe în luna octombrie. Mai întâi studenții sunt trimiși timp de două săptămâni în instanțele judecătorești pentru a urmări desfășurarea proceselor de judecată. Ulterior începe componenta formală, în sala de clasă. În primul semestru de studii, candidații la funcțiile de judecători și procurori urmează aceleași cursuri, care cuprind prelegeri la discipline generale, cum ar fi dreptul penal și dreptul procesual penal, dreptul civil și dreptul procesual civil, jurisdicția CtEDO și retorica juridică. Formatorii sunt profesori în drept, judecători de la CSJ și procurori. În al doilea semestru de studii, candidații la funcțiile de judecători și procurori urmează cursuri separate. Viitorii judecători studiază 12 discipline în domenii specializate de drept, continuând să studieze dreptul penal și dreptul procesual

penal și civil, proceduri judiciare speciale, calificarea infracțiunilor, precum și dreptul muncii, dreptul familiei, dreptul civil. La sfârșitul fiecărui semestru audienții susțin examene. Studenții pot susține repetat examenul o singură dată în cazul în care nu reușesc să-l susțină prima dată. Al treilea semestru, care durează din iunie până în decembrie, constă dintr-un program de stagiere în cadrul căruia audienții sunt distribuiți de INJ la diferite judecătoria de drept comun. Candidații primesc de la președinții judecătoriilor sarcini ca întocmirea hotărârilor și elaborarea concluziilor pentru hotărâri. La expirarea celor șase luni, studenții prezintă Institutului un raport cu privire la stagiere și rezultatul activității lor. Președinții judecătoriilor respective de asemenea asistă la această sesiune pentru a se expune asupra calității rezultatului activității studenților. Studenților li se acordă note pentru stagiere. În cele din urmă, studenții revin la INJ pentru a frecventa cursurile ultimului semestru, din ianuarie până în martie, care includ obiecte ca dreptul minorilor, combaterea corupției, administrarea judiciară, medierea, activitatea de urmărire penală și etica juridică. După aceasta, audienții susțin un examen final scris și oral în fața Comisiei de absolvire. *Id.* art. 17(3).

Absolvenții primesc atestate în care este indicată nota medie generală obținută. *Id.* art. 17(6). Notele sunt foarte importante, dat fiind că persoanele cu note mai mari vor fi incluse primele în listă atunci când vor fi oferite posturi vacante. *A se vedea id.* Art. 18(2). Absolvenții sunt obligați prin lege „să participe la orice concurs deschis” pentru suplinirea funcțiilor de judecător timp de 3 ani după absolvirea Institutului *Id.* Art. 18(3). Absolvenții care, din motive neîntemeiate, nu participă la concursul pentru suplinirea funcțiilor de judecător sunt obligați să restituie în contul Institutului bursa primită pe perioada studiilor. *Id.* Art. 18(4). Prima promoție de 10 studenți care au fost admiși în 2007, au absolvit Institutul în martie 2009. Imediat au apărut probleme legate de numirea lor în funcția de judecător, care sunt discutate în continuare la Factorul 2.

În general, audienții consideră că programul de studii este interesant și satisfăcător. Cursurile specializate de drept procesual penal și civil au fost catalogate ca fiind în special interesante, datorită faptului că formatorii, judecători de la Curtea Supremă, au predat din materiale luate din dosare adevărate examinate de către instanță. Unii au menționat că există o lacună în privința cursurilor și au fost de părerea că această problemă ar putea fi soluționată dacă s-ar modifica numărul de ore pentru anumite discipline. De exemplu, curriculumul nu prevede ore de drept vamal sau drept fiscal, pe când cursului de etică i s-au alocat 24 de ore. În plus, unii au considerat că stagiul de practică a fost prea subiectiv pentru a permite o evaluare corectă și corespunzătoare.

Intervievații și-au exprimat uniform opinia că crearea INJ este o idee bună. Critici au fost expuse în privința curriculumului, care este considerat ca fiind prea analitic, cu accent insuficient pe dezvoltarea abilităților practice. Printre acestea, a parvenit o recomandare ca în calitate de formatori să fie utilizați mai puțini profesori în drept și mai mulți practicieni. Alții au pus sub semnul întrebării hotărârea de a admite câte zece candidați pe an fără a se efectua vreo evaluare a necesităților sistemului judecătoresc. În opinia unor observatori, lipsa planificării referitoare la numărul de persoane admise la programul de instruire inițială a INJ va rezulta în imposibilitatea satisfacerii necesităților sistemului judecătoresc și în

consecință va reduce din scopul constituirii INJ. Mulți observatori de asemenea au comentat asupra excluderii din lege a cerinței privind vârsta minimă de 30 de ani pentru candidații la funcția de judecător. Prima promoție de candidați la funcția de judecător admiși de INJ aveau vârsta medie de 27–28 ani, mulți dintre ei având experiență în domeniul juridic și/sau deținând diplome de magistru sau doctor în acest domeniu. A doua promoție de studenți admiși la INJ au vârsta medie de 23 de ani, aceștia venind direct de pe băncile universității, fără a avea experiență de lucru semnificativă. Criticii spun că acești candidați sunt prea tineri și neexperimentați pentru a activa în calitate de judecători eficienți, și sugerează că, în loc de cerința de vârstă minimă pentru funcția de judecător să fie introdusă o cerință de experiență minimă de muncă în domeniu.

Factorul 2: Proceduri de selecție/numire

Judecătorii sunt numiți pe baza unor criterii obiective, cum ar fi susținerea unui examen, rezultatele obținute în timpul facultății, specializării suplimentare, profesionalism și reputația de care se bucură în rândurile comunității juridice. Deși este posibilă și implicarea unor aspecte politice, sistemul în ansamblu trebuie să promoveze alegerea unor judecători independenți și imparțiali.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Numirea în funcție a noilor judecători în judecătoriile de drept comun se bazează pe criterii obiective: fie absolvirea programului la INJ sau susținerea examenului de capacitate și demonstrarea de experiență în domeniu suficientă. Prima experiență de a numi în funcția de judecător absolvenți ai INJ s-a dovedit a fi frustrantă și decepționantă din cauza lipsei de claritate în interpretarea legislației relevante. Sistemul de numire în funcție este perceput cu neîncredere și suspiciune ca fiind influențat neavenit de ramura executivă. Modificările recente ale legislației în structura CSM au alimentat lipsa de încredere existentă, datorită faptului că numărul membrilor numiți pe temeuri politice a sporit, iar numărul judecătorilor în cadrul CSM s-a redus.		

Analiză/Date generale:

Judecătorii judecătoriilor de drept comun, ai curților de apel, ai instanțelor judecătorești economice și militare se numesc în funcție de Președintele R. Moldova, la propunerea CSM. CONST. art. 116(2); LSJ, Art. 11(1) cu *modificările din 2006*, art. I(11); LCSM, art. 4(1)(a); LOJ, art. 16(3). Judecătorii Curții Supreme de Justiție sunt numiți de Parlament, la propunerea CSM. CONST. art. 116(4); LSJ, art. 11(2); LCSJ, art. 9. În ceea ce privește cei șase judecători de la Curtea Constituțională, doi sunt numiți de Parlament, doi de Guvern și doi de CSM. CONST. art. 136(2).⁵

⁵ Constituția a fost modificată în 2000 și stipulează că Parlamentul, CSM, și Guvernul numesc fiecare câte doi judecători ai Curții Constituționale, față de sistemul anterior care prevedea că Parlamentul, CSM, și Președintele numesc fiecare câte doi judecători ai Curții. A se vedea Legea cu privire la Modificarea și Completarea Constituției Republicii Moldova (Legea nr. 1115-XIV, adoptată la 5 iulie 2000). Cu toate acestea LCC nu a fost modificată și încă mai prevede că doi judecători urmează să fie numiți de Președinte. A se vedea LCC art. 6. Modificarea Constituției

CSM este, conform legii, un organ independent, avînd menirea să fie garantul independenței autorității judecătorești. LCSM, Art. 1(1). Conform datelor din iunie 2009, CSM era alcătuit din 12 membri: 7 judecători aleși de Adunarea Generală a judecătorilor; 2 profesori în drept aleși cu votul a două-treimi din deputații în Parlament, unul fiind propus de majoritate și unul – de opoziție; și 3 membri fiind numiți din oficiu – Președintele CSM, Ministrul Justiției și PG. LCSM art. 3; *a se vedea* și CONST. art. 122. În februarie 2009 au intrat în vigoare noi modificări prin care a fost modificată componența CSM. *A se vedea* LEGEA CU PRIVIRE LA MODIFICARE ȘI COMPLETAREA UNOR ACTE LEGISLATIVE art. IV(1) (Legea nr. 306-XVI, *adoptată la 25 decembrie 2008* [în continuare MODIFICĂRILE DIN 2008]. Începînd cu noiembrie 2009, CSM va avea în continuare 12 membri, inclusiv aceiași 3 membri numiți din oficiu, în schimb numărul judecătorilor aleși de Adunarea Generală a judecătorilor se va micșora de la 7 la 5, în timp ce numărul profesorilor în drept se va mări de la 2 la 4 (cu candidați propuși de cel puțin 20 de deputați în Parlament și aprobați de majoritatea parlamentară simplă). LCSM, art. 3. Durata mandatelor membrilor aleși ai CSM este de 4 ani. *Id.* Art. 9(1). În plus, conform ultimelor modificări, judecătorii aleși în calitate de membri ai CSM sunt temporar detașați de funcțiile lor pe perioada mandatului pentru a putea activa pe bază permanentă în cadrul CSM. *Id.* art. 3(5). Pînă în prezent, doar Președintele CSM era detașat de la funcția de judecător pe întreaga perioadă a mandatului, pe cînd ceilalți judecători erau detașați pe perioade alternative de un an. De asemenea, CSM are două colegii care activează sub auspiciile sale, Colegiul de calificare (analizat mai jos) și Colegiul disciplinar, precum și o nouă unitate, inspecția judiciară (analizată la Factorul 17 de mai jos).

CSM supraveghează organizarea concursului pentru suplinirea posturilor vacante de judecător. *Id.* art. 4(1)(d). Anunțul de suplinire a postului vacant se publică pe pagina web a CSM, <http://www.scm.md>, în MO (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*), în Buletinul CSM, precum și în alte organe de informare în masă. REGULAMENTUL SCM CU PRIVIRE LA ANGAJARE, p. 24. Persoanele interesate trebuie să depună la CSM toate actele necesare, inclusiv curriculumul vitae, două scrisori de recomandare și alte acte justificative. *Id.* p.11. Odată cu absolvirea primei promoții a INJ, CSM este obligat ca, în decurs de 3 ani, să suplinească 80% din posturile vacante de judecător cu absolvenți ai INJ, iar restul 20% - cu candidați care, între altele, să întrunească cerințele privind experiența de muncă, menționate în LSJ. *Id.* p. 4; LSJ art. 6(2); *a se vedea* și Factorul 1 de mai sus pentru o descriere mai detaliată a acestei cerințe. Absolvenții INJ participă la concursul pentru suplinirea posturilor vacante de judecător în baza certificatului de absolvire, conform mediei generale obținute la absolvire fără susținerea examenului de capacitate în Colegiul de calificare. REGULAMENTUL SCM CU PRIVIRE LA ANGAJARE, p. 15.

În privința candidaților care nu sunt absolvenți ai INJ, după ce CSM verifică dacă aceștia întrunesc criteriile de participare la concurs, stipulate prin lege, inclusiv 5 ani de experiență de muncă relevantă, dosarele candidaților sunt remise Colegiului de calificare pentru susținerea examenului de capacitate. *Id.* p. 12. Colegiul de calificare, care, conform datelor din 1 iunie 2009, era alcătuit din 12 membri aleși pe un termen de 4 ani, patru judecători fiind

are superioritate, din moment ce Constituția este legea supremă a statului și orice legi sau acte normative care intră în contradicție cu prevederile Constituției nu au putere juridică. Const. art. 7. În practică, din 2000 pînă în prezent, Guvernul este cel care numește doi judecători la Curtea Constituțională.

de la CSJ, 1 judecător de la fiecare dintre cele 5 curți de apel (aleși de instanțele respective) și 3 profesori de drept de la USM, numiți de CSM. *A se vedea* LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE ȘI ATESTARE A JUDECĂTORILOR, art. 2 și 3 (Legea nr. 949-XIII *adoptată la 19 iulie 1996, cu ultimele modificări din 25 decembrie 20068*) [în continuare LCCAJ]. Colegiul organizează examenul de capacitate pentru suplinirea posturilor vacante de judecător, dă avize privind posibilitatea propunerii candidaților pentru numire în funcție sau promovare, organizează atestarea judecătorilor în funcție. *Id.* Art. 7. Începînd cu noiembrie 2009, structura Colegiului se va modifica și va include 6 judecători, cîte doi de la CSJ, curțile de apel și judecătorii de drept comun, care urmează să fie aleși de judecători de la nivelul instanțelor lor respective, precum și 6 profesori în drept, trei dintre care urmează să fie numiți de CSM și alți trei de MJ. *A se vedea* LCCAJ, art. 2(1), cu *ultimele modificări din 2008, art. V(1)*.

Examenul de capacitate se organizează de cel puțin două ori pe an. *Id.* art. 17(2). Proba orală cuprinde subiecte care includ drept procesual civil și procesual penal, drept civil, penal, administrativ, constituțional, economic și muncii, precum și chestiuni referitoare la statutul judecătorului și organizarea judecătorească. *Id.* Art. 20(1)(a). Colegiul este prezent în întreaga sa componență pentru fiecare candidat care susține examenul, iar examenul oral este deschis pentru public, deși de obicei nimeni nu asistă, în afară de candidați. La partea scrisă a examenului, candidații trebuie să întocmească două documente procesuale, cu rezolvarea unor cauze concrete. *Id.* art 20(1)(b). Pentru fiecare răspuns, atît la examenul scris cît și cel oral, se acordă maximum 10 puncte și candidații trebuie să întrunească 75% din numărul total de puncte pentru a susține examenul. *Id.* arts. 20(3)-(4); și REGULAMENTUL SCM CU PRIVIRE LA ANGAJARE, p. 14. Rezultatul examenului de capacitate susținut este valabil timp de 3 ani; dacă după expirarea acestei perioade candidatul dorește să candideze la funcția de judecător, el/ea trebuie să susțină examenul din nou. LCCAJ art. 20(5); REGULAMENTUL SCM CU PRIVIRE LA ANGAJARE, p. 17. Ulterior Colegiul prezintă CSM o hotărîre cu privire la susținerea examenului și indică numărul de puncte acumulate de candidați. Rezultatele examenului sunt plasate pe pagina web a CSM. LCCAJ, art. 21(2).

CSM interviează toți candidații recomandați de Colegiu în cadrul unei ședințe publice, după care CSM se întrunește în ședință închisă pentru a selecta candidatul ce urmează să fie numit în postul vacant. În cazul posturilor disponibile pentru absolvenții INJ, aceștia se aleg primii dintre posturile vacante scoase la concurs în ordine descrescătoare a notelor medii generale acordate, iar restul posturilor sunt apoi oferite candidaților examinați de Colegiul de calificare. În cazul în care candidații au note identice, selecția se face prin tragere la sorți. REGULAMENTUL SCM CU PRIVIRE LA ANGAJARE, p. 26. Președintele CSM înaintează apoi propunerea de numire în funcție, dosarul personal, curriculumul vitae al candidatului, precum și proiectul de decizie Președintelui R. Moldova.

Președintele R. Moldova poate respinge candidatura propusă în cazul depistării unor „probe incontestabile” de incompatibilitate a candidatului cu funcția respectivă, de încălcare de către acesta a procedurilor legale de numire sau promovare a lui. *A se vedea* LSJ, Art. 11(3). Cu toate acestea, Președintele poate respinge candidatura propusă doar o singură dată. În cazul în care Președintele respinge candidatura, Inspekția judiciară a CSM studiază

temeiurile de respingere de către Președintele Republicii Moldova a candidaturii propuse cu prezentarea unei note informative CSM. *Id.* art. 7¹(6)(d). CSM poate ulterior să propună o altă candidatură sau, cu votul a două-treimi din membrii său, aceeași candidatură pentru postul vacant respectiv. *A se vedea id.* art. 11(5), LCSM, art. 19(4), LOJ, art. 16(5). În termen de 30 de zile de la data parvenirii propunerii repetate a candidatului anterior respins, Președintele R. Moldova trebuie să adopte un decret de numire a acestuia în funcția de judecător. LSJ, art. 11(5).

În ceea ce ține de numirea judecătorilor în general, intervievații au remarcat că procesul în sine, în modul în care este prevăzut de lege, pare să fie unul transparent, echitabil și obiectiv în cadrul unui sistem judecătoresc independent. Cu toate acestea, ei consideră că, în realitate, independența procesului de numire și desemnare nu este garantată, din cauza ingerințelor politice. *A se vedea* FREEDOM HOUSE, *Moldova la 404, în* NAȚIUNI ÎN TRANZIȚIE 2008: DEMOCRATIZAREA DIN EUROPA CENTRALĂ PÂNĂ ÎN EURASIA (2008) [în continuare NIT 2008]. Prezența, în cadrul CSM, a membrilor din oficiu, inclusiv a Ministrului Justiției și a Procurorului General, precum și modificările făcute în 2009 în structura CSM și a Colegiilor sale sunt considerate drept o încercare a ramurii executive de a influența sistemul judecătoresc. Numărul judecătorilor din cadrul CSM și al Colegiului de calificare s-a redus, pe când numărul profesorilor în drept s-a dublat. A fost exclusă cerința ca unii profesori să fie numiți de opoziția parlamentară și MJ i s-a acordat în prezent împuternicirea de a numi trei persoane în cadrul Colegiului de calificare. Acest fapt se soldează cu o modificare a raportului dintre judecători și non-judecători în detrimentul judecătorilor și cu o creștere corespunzătoare a numărului membrilor numirea cărora se va realiza după criterii politice. Intervievații au mai declarat că modificările în structura CSM au fost adoptate în grabă, într-o procedură de urgență în cadrul ultimelor ședințe ale Parlamentului trecut, fără consultarea societății civile, organizațiilor internaționale și nici chiar a sistemului judecătoresc.

Criticii au evidențiat că însăși examinarea calificării este uneori realizată de formă și că Colegiul consideră deja o candidatură în pofida rezultatelor examenului. În plus, câteva surse au relatat că, deși posturile vacante de judecător trebuie să fie anunțate public, acest fapt nu întotdeauna se întâmplă, în special în judecătoriile de fond din afara or. Chișinău. Candidaturile propuse de alți judecători sau persoane interesate sunt prezentate ca potențiali candidați deja numiți în funcție, fără ca aceștia să fi trecut prin concursul de angajare. Mai mult, criticii observă influența ramurii executive asupra CSM exemplificând prin cazul când Președintele R. Moldova respinge o candidatură propusă spre numire în funcție, iar CSM foarte rar face uz de împuternicirea acordată prin lege de a prezenta repetat candidatura care inițial a fost respinsă de Președinte și care, fiind prezentată repetat, trebuie să fie aprobată de Președinte. Cu toate acestea, conform CSM, acesta a prezentat repetat candidați respinși inițial de către Președinte de șapte ori pe parcursul ultimilor doi ani.

Numirea în funcția de judecător a primei promoții de absolvenți ai INJ s-a dovedit a fi dificilă, controversată și frustrantă pentru toate părțile implicate. La primul concurs de numire în funcție organizat din moment ce absolvenții INJ au devenit eligibili să concureze, au participat atît absolvenții INJ, cît și candidații care au susținut cu succes examenul de

calificare. Absolvenților INJ li s-a dat prioritate pentru primele 14 posturi vacante. Doar doi candidați au acceptat numirea în funcție, în unicele două posturi din judecătoria situate în Chișinău sau în apropierea lui. La 18 iunie 2009, CSM s-a întrunit din nou în vederea suplinirii posturilor vacante respective. După o discuție considerată aprinsă și îndelungată, restul absolvenților INJ au respins din nou posturile vacante rămase, din cadrul judecătoriilor situate în întreaga țară, și și-au exprimat dorința de a rămâne și a lucra la Chișinău. A se vedea Victor Moșneag, *Capriciul judecătorilor*, ZIARUL DE GARDĂ, p. 14 (18 iunie 2009). Președintele CSM le-a spus jurnaliștilor că legea nu le permite absolvenților INJ să participe selectiv la concursurile de numire în funcție, aceștia fiind obligați să concureze pentru toate posturile vacante. *Id.* De fapt, în timp ce Legea privind INJ prevede faptul că absolvenții INJ „sunt obligați să participe” la concursul pentru suplinirea funcțiilor vacante, de asemenea stipulează că cei ce „nu au promovat concursul pentru suplinirea funcțiilor disponibile...sînt obligați să participe la concurs timp de 3 ani după absolvirea Institutului.” LEGEA INJ, art. 18(1) și (3). Legea mai prevede că „lipsa absolventului de la concursul pentru suplinirea funcțiilor vacante din motive neîntemeiate... atrage după sine obligația acestuia de a restitui în contul Institutului bursa primită pe perioada formării inițiale.” *Id.*, Art. 18(4). Regulamentul corespunzător al CSM stabilește că: „absolvenții Institutului Național al Justiției sunt obligați să participe la toate concursurile anunțate pentru suplinirea funcției de judecător.” REGULAMENTUL CSM CU PRIVIRE LA ANGAJARE, p.18. CSM interpretează fraza „sunt obligați să participe” ca însemnând că absolventul INJ trebuie nu doar să participe la toate concursurile de suplinire a funcțiilor vacante, ci și să a accepte o funcție, dacă i se oferă, în cadrul concursului de angajare. S-a menționat că CSM ar fi trimis o solicitare la Parlament în vederea clarificării sensului cuvintelor „sunt obligați să participe”, și că ar fi trimis o recomandare la INJ, ca acesta din urmă să ceară restituirea burselor primite de absolvenții care au refuzat posturile vacante.

Absolvenții INJ nu sunt de acord cu poziția CSM și consideră că ei se conformează legislației și „participă” în modul prevăzut de lege, atît timp cît acceptă să participe la concursuri, însă, timp de 3 ani, își păstrează dreptul de a refuza numirea în posturi vacante. Toți absolvenții INJ în prezent locuiesc la Chișinău. Printre motivele refuzului ocupării posturilor din afara capitalei a fost și faptul că ei nu-și pot permite să întrețină două locuințe, datorită faptului că familiile lor ar trebui să rămână la Chișinău, iar judecătoria ar trebui să-și achite cazarea în orașele în care ar fi situate judecătoriile în care ar fi numiți. Unii au afirmat că decizia de a accepta numirea în altă regiune este fundamentală deoarece nu li se va mai da posibilitatea de a putea concura pentru o funcție respectivă în viitor în sau în apropierea Chișinăului, dacă ar deveni vacantă. Absolvenții doresc să existe un set de reguli clare, iar unii au mărturisit că nu s-ar fi înscris niciodată în program dacă ar fi fost informați că vor trebui să accepte posturi în afara Chișinăului. A fost exprimată și dezamăgirea, deoarece la începutul anului 2009, CSM a propus candidați pentru ocuparea posturilor vacante din Chișinău, absolvenții INJ fiind de părerea că posturile respective trebuiau să fie ținute vacante pînă la absolvirea lor, cînd și ei au devenit eligibili să participe la concurs.

Între timp, la CSM există solicitări de a anula raportul de 80/20. Membrii CSM subliniază că ei nu pot ține vacante cele 12 posturi respinse de absolvenții INJ, însă dacă le suplinesc cu candidați din rîndul celor ce au susținut examenul de calificare, va fi încălcat raportul

80/20, ceea ce constituie și o încălcare a legii. Unii observatori consideră că criza referitoare la numirea judecătorilor legată de prima promoție de absolvenți ai INJ confirmă în ultimă instanță ceea ce ei percep ca strategia CSM de a menține controlul asupra procesului de selectare și numire a judecătorilor. Promoției de studenți din anul curent li se va cere să semneze o declarație despre faptul că ei înțeleg cerința de a accepta orice post vacant și că refuzul atrage după sine obligația de a restitui bursa primită la INJ. Ambele părți și observatorii sunt de acord că întreaga situație reflectă un eșec al sistemului în modul în care acesta a fost inițial conceput și că se răsfrânge negativ asupra Institutului, sistemului judecătoresc și al țării, luând în considerare faptul că observatorii internaționali monitorizează îndeaproape progresul realizat de noul INJ.

Factorul 3: Pregătirea continuă a judecătorilor

Judecătorii trebuie să urmeze în mod regulat cursuri de pregătire continuă în domeniul educației juridice, gratuite și de înalt grad de profesionalism, ale căror tematici sunt alese în general chiar de către judecători, care să îi informeze despre modificările și noutățile în domeniul legislației.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Judecătorii sunt obligați să urmeze 40 de ore de FJC anual, iar INJ are atribuția de a organiza programul de FJC în concordanță cu curriculumul aprobat de CSM. În timp ce INJ acceptă propunerile judecătorilor asupra temelor propuse, judecătorii nu cunosc care urmează a fi cursurile care trebuie să le urmeze, de ex. în primul an al programului. CSM înscrie judecătorii la anumite cursuri, care sunt oferite gratuit. Această parte a programului INJ este aproape în întregime susținută de donatori.		

Analiză/Date generale:

Judecătorii sunt obligați să acumuleze cel puțin 40 de ore de FJC anual. LEGEA INJ, art. 19(2). Această cerință obligatorie privind FJC a fost introdusă începând cu 1 ianuarie 2008, (*a se vedea id.* Art. 22(2)) și a coincis cu crearea INJ, care pe lângă formarea inițială a judecătorilor, mai elaborează și oferă cursuri de FJC pentru judecătorii în funcție. INJ îi prezintă SCM certificatele de participare pentru judecătorii care participă la cursurile de instruire, care este responsabil de păstrarea dosarelor personale ale judecătorilor din judecătoriile de drept comun și curțile de apel. LSCM, art. 4(7). Judecătorii au obligația legală și etică de a-și continua studiile pentru a-și exercita atribuțiile adecvat și a-și menține calificarea la nivel înalt. *A se vedea* LSJ, art. 15(4), (*cu modificările din 2006*, art. II(14)); *a se vedea și* CODUL DE ETICĂ AL JUDECĂTORULUI, art. 5(1)(b) (*adoptat la 29 noiembrie 2007 prin Hot. CSM Nr. 366/15*). Participarea la FJC constituie, de asemenea, un criteriu major pentru promovarea judecătorului. LSJ art. 20(3). Judecătorii pot fi chemați în fața Colegiului de atestare în cazul în care nu-și perfecționează abilitățile profesionale, *a se vedea* LCCAJ, art. 23(4). În plus, judecătorii sunt supuși examenului de atestare cel puțin o dată la 3 ani, pentru a-și confirma gradul de

calificare deținut. REGULAMENTUL PRIVIND MODUL DE ORGANIZARE ȘI DESFĂȘURARE A ATESTĂRII JUDECĂTORILOR, p. 3(f), (Hot. CSM Nr. 318/13, 11 octombrie 2007), [în continuare REGULAMENTUL PRIVIND ATESTAREA]. Judecătorii care dețin gradul superior de calificare sunt eliberați de examenul de atestare și de cerința de a urma cursuri de FJC *Id.* p. 6(b). Aceasta, efectiv, exclude judecătorii CSJ de a participa la FJC.

INJ administrează orarul FJC în baza a două semestre de câte 6 luni. Colaboratorii INJ elaborează o strategie pentru instruirea continuă și, respectiv, un plan de acțiune pentru implementarea acesteia. Orarul cursurilor propuse este alcătuit în baza propunerilor parvenite din diferite surse, inclusiv de la MJ, CSM, judecători, procurori și partenerii locali și internaționali, inclusiv Consiliul Europei. CSM trebuie să aprobe strategia și oferă comentarii asupra planului de acțiune. LCSM, art. 4(2)(b). După ce planul de acțiune este finalizat, Consiliul INJ aprobă planul de învățământ și programul didactic pentru cursurile FJC. LINJ, art. 7 (1)(a), (c). CSM întocmește o listă a judecătorilor și a cursurilor pe care aceștia trebuie să le urmeze, pe semestru, și trimite informația respectivă președinților instanțelor judecătorești, care aduc la cunoștința judecătorilor orarul cursurilor de instruire. Judecătorii nou-numiți în funcție sunt trimiși la un curs de instruire de o săptămână care cuprinde o diversitate de subiecte, inclusiv tematici ca etica judecătorească, jurisprudența CtEDO, soluționarea problemelor și lucrul în grup.

INJ nu dispune de formatori care să activeze cu normă deplină. Cei 50–60 de formatori, care au fost selectați pe bază de concurs și au fost aprobați de Consiliul Institutului, activează cu normă parțială sau sunt plătiți pe fiecare curs în parte. Aceștia sunt judecători, procurori și profesori de drept. În 2008, INJ a oferit 134 de cursuri de instruire în cadrul cărora au fost instruiți 1,714 colaboratori ai instanțelor judecătorești – judecători și personal auxiliar. Numărul mare de cursuri desfășurate reprezintă instruirile multiple și repetate privind noul sistem de gestionare a dosarelor. După cum se menționează mai jos în Factorul 28, din cauza perioadei îndelungate de implementare a sistemului, instruirile au fost repetate pentru a le reaminti colaboratorilor instanțelor judecătorești ceea ce aceștia au învățat anterior despre sistem. De asemenea, au fost organizate 12 cursuri de instruire referitoare la etica judecătorului, la care au participat 360 de judecători, în timp ce la cursurile de FJC cu privire la Convenția Europeană a Drepturilor Omului au participat 185 de judecători.

Cursurile de FJC le sunt oferite judecătorilor gratis. *A se vedea* LSJ, art. 14(4), (*cu modificările* din 2006, art. II(13)). Multe cursuri sunt organizate în cadrul Institutului, în timp ce programul MCC i-a ajutat INJ să creeze trei centre regionale de instruire (la Chișinău, Bălți și Comrat), unde a avut loc instruirea cu privire la noul program de gestionare a dosarelor.

Finanțarea constituie o preocupare pentru INJ. Bugetul său a cunoscut o creștere stabilă de la crearea Institutului: 1 milion de lei (aproximativ 90.000 de dolari SUA)⁶ în 2007, 8 milioane de lei (aproximativ 720.000 de dolari SUA) în 2008 și 17 milioane de lei (aproximativ 1.530.150 dolari SUA) în 2009. Cu toate acestea, cea mai mare parte din finanțare a fost alocată pentru

⁶ În prezentul raport, lei moldovenesti sunt convertiți în dolari SUA la rata aproximativă de schimb din perioada elaborării raportului (1,00 dolar SUA = 11,11 lei moldovenesti).

construcția și renovarea clădirii, care a fost reconstruită parțial. Programul de FJC al INJ a fost descris ca bazându-se întru totul pe donatori. Donatorii internaționali oferă nu doar finanțare, ci și formatori pentru multe cursuri. Astfel, cursurile de instruire cu privire la etica judecătorului au fost finanțate de programul MCC, în timp ce Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova [în continuare NORLAM] a organizat un șir de cursuri în domeniul dreptului penal, precum și un curs privind modul de elaborare a unor hotărâri judecătorești bine motivate. Consiliul Europei a finanțat cursul privind jurisprudența CtEDO și în prezent finanțează editarea buletinului INJ și a materialelor didactice. Din cauza finanțării insuficiente alocată programelor de studii, INJ nu poate instrui executorii judecătorești, sarcină care este stabilită prin lege. LEGEA INJ art. 4(1)(d).

În general, judecătorii au vorbit pozitiv despre cerința privind cursurile FJC. Mulți dintre ei consideră că cursurile sunt interesante și valoroase și că cele 40 de ore nu sunt excesive. Judecătorii intervievați erau conștienți de faptul că ei ar putea propune subiecte pentru cursuri, deși nici unul dintre ei nu făcuse acest lucru până atunci. Au fost exprimate și unele nemulțumiri referitoare la faptul că, în prezent, judecătorii înșiși nu pot alege la care cursuri să participe, dar trebuie să se conformeze orarului pe care CSM îl alcătuiește pentru ei. Unul dintre planurile de viitor ale INJ este ca, prin intermediul unor opțiuni create pe pagina sa web, să ofere posibilitate judecătorilor să se înscrie la cursuri de instruire conform interesului. INJ lucrează, de asemenea, asupra creării unei baze de date computerizate care să conțină numele participanților, cursurile la care aceștia au participat, numărul de ore, și certificatele acordate, ceea ce ar permite de a calcula simplu numărul de ore de instruire la care a participat o anumită persoană. În prezent, unica modalitate de a determina dacă un judecător a îndeplinit cerința de minimum 40 de ore de FJC este de a le calcula în baza certificatelor de participare care se păstrează în dosarul judecătorului.

Factorul 4: Reprezentarea minorităților și a genurilor

Minoritățile etnice și religioase, precum și ambele genuri, sunt reprezentate în rândurile candidaților la posturile din sistemul judecătoresc și ale personalului din justiție în general.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↓
În timp ce Constituția interzice discriminarea bazată pe orice motiv, începând cu luna mai 2008, cetățenii R. Moldova ce dețin cetățenie dublă, nu mai pot fi numiți în funcția de judecător. Cu toate că în Moldova nu se țin date statistice cu privire structura etnică și religioasă a sistemului judecătoresc, femeile reprezintă aproximativ 30% din judecători. Intervievații nu au raportat nici un caz de discriminare împotriva femeilor sau a minorităților etnice în cadrul sistemului judecătoresc. Limba a fost menționată ca fiind un obstacol ocazional pentru vorbitorii exclusiv de limbă rusă, care au remarcat că deseori cursurile de instruire nu sunt oferite în limba rusă, ci doar în limba de stat.		

Analiză/Date generale:

Constituția prevede egalitate în fața legii. Toți cetățenii sunt egali în fața legii fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, afiliere politică, avere sau origine socială. CONST., art. 16. Nu există nici o normă suplimentară aplicabilă care să prevadă asigurarea egalității în reprezentarea femeilor sau minorităților etnice sau religioase în cadrul sistemului judecătoresc.

Conform prevederilor legale în vigoare din mai 2008, moldovenii-deținători de cetățenie dublă nu pot candida la funcția de judecător. *A se vedea* LSJ, art. 6(1) *modificată prin* LEGEA PRIVIND MODIFICAREA ȘI COMPLETAREA UNOR ACTE NORMATIVE (Legea nr. 273-XVI *adoptată la* 12 decembrie 2007). Anterior, legea prevedea cerința de deținere a cetățeniei R. Moldova, însă nu-i împiedica pe deținătorii cetățeniei duble să concureze pentru funcția de judecător. Conform acestor modificări recente, persoana care dorește să candideze la funcția de judecător trebuie să dețină în exclusivitate cetățenia R. Moldova. Modificări similare au fost introduse și în alte legi, inclusiv în cele cu privire la procuratură, combaterea crimelor economice și a corupției, serviciul de informații și securitate. Modificarea a fost pe larg considerată drept un efort al partidului de guvernământ de a slăbi opoziția în cadrul căreia erau multe persoane ce dețineau cetățenie dublă, a R. Moldova și a României. Curtea Constituțională a menținut modificările în mai 2009, *a se vedea* HOTĂRÎREA CURȚII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA nr. 9, (26 mai 2009). Acest fapt a survenit în pofida unei hotărâri a CtEDO din noiembrie 2008, prin care s-a constatat că modificarea dată nu este nici justificată și nici proporțională. *A se vedea cauza Tănase și Chirtoacă c. R. Moldova*, CtEDO nr. 7/08, (18 noiembrie 2008). Guvernul a contestat hotărârea CtEDO.⁷

R. Moldova este un stat polietnic, grupul dominant fiind constituit din moldoveni. Conform datelor recensământului din 2004, 75,8% din populație era alcătuită din moldoveni, 8,4% - ucraineni, 5,9% - ruși, 4,4% - găgăuzi, 2,2% - români, 1,9% - bulgari și 0,4% - romi. BIRoul NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA, MOLDOVA ÎN CIFRE: BREVIER STATISTIC 2006, p. 11 (2006). În privința religiei, 93,3% din populație se consideră creștini ortodocși. Există și membri ai altor secte creștine și evrei. *Id.*

În cadrul sistemului judecătoresc nu se țin date statistice referitoare la afilierea etnică sau religioasă a judecătorilor. Conform intervievaților, minoritățile etnice, cu excepția romilor, au reprezentanți în cadrul sistemului judecătoresc al R. Moldova. Nici unul dintre judecătorii-reprezentanți ai minorităților etnice care au fost intervievați nu au menționat cazuri de discriminare împotriva lor pe bază de etnie. Cu toate acestea, a fost abordată problema limbii. Doar vorbitorii de limbă rusă au relevat că uneori se simt diferit decât colegii lor de etnie moldovenească din cauza cunoașterii slabe a limbii de stat. Un judecător

⁷ După încheierea interviurilor și a cercetărilor pentru prezentul raport, și odată cu pierderea de către comuniști a majorității în Parlament, în urma alegerilor din iulie 2009 și formarea unei coaliții între fostele partide de opoziție și crearea unui nou Guvern, prima hotărâre majoră a noului Parlament a fost anularea legii respective și a interdicției de a deține cetățenie dublă de către funcționarii publici. *A se vedea* Noul Parlament al R. Moldova Anulează Interdicția privind Dubla Cetățenie, Radio Europa Liberă, (17 septembrie 2009), disponibil la <http://www.rferl.org/articleprintview/1825239.html>.

a comentat că cursurile de FJC de la INJ nu sunt traduse în limba rusă, iar grefierii–vorbitori de limbă rusă au accentuat că au întâmpinat dificultăți atunci când au trebuit să însușească noul PCGD, care a fost elaborat doar în limba de stat.

Conform recensământului din 2004, femeile constituie circa 52,1% din populație. În domeniul juridic, circa 50% din studenții de la facultatea de drept a USM sunt femei. La INJ, 50% din reprezentanții primei promoții au fost femei, iar în cadrul celei de-a doua promoție, 100% sunt femei. Femeile reprezintă 35% din toți judecătorii în funcție din R. Moldova. Aceasta constituie o creștere față de cifrele menționate în IRJ 2007, conform cărora femeile alcătuiau aproximativ 33% în cadrul sistemului judecătoresc. *A se vedea* ABA ROLI, INDICATORII REFORMEI ÎN JUSTIȚIE PENTRU MOLDOVA: VOLUMUL II (2007), p. 22 [în continuare IRJ Moldova 2007]. Două dintre colegiile CSJ sunt conduse de femei și femeile, de asemenea, alcătuiesc 50% din judecătorii Curții Constituționale și sunt reprezentate în funcții de conducere. Prin comparație, femeile reprezintă 27% din numărul total al avocaților înregistrați. *A se vedea* INIȚIATIVA JURIDICĂ PENTRU EUROPA CENTRALĂ ȘI EURASIA A ASOCIAȚIEI AVOCAȚILOR AMERICANI, INDICATORII REFORMEI PROFESIEI JURIDICE PENTRU MOLDOVA 2009, p. 38 (2009) [în continuare IRPJ Moldova 2009].

STRUCTURA SISTEMULUI JUDECĂTORESC DIN R. MOLDOVA PE BAZĂ DE GEN

Nivelul instanței judecătorești	Nr. judecătorilor în funcție	Nr. femeilor-judecător	% din nr. total
Curtea Constituțională	6	3	50
CSJ	47	19	40
Curtea de Apel	76	36	47
Judecătorii de drept comun	318	99	31
TOTAL	447	157	35%

Sursa: CSM. Numărul judecătorilor indicat pentru curțile de apel cuprinde Curtea de Apel Economică, iar numărul judecătorilor pentru judecătoriile de drept comun include Judecătoria economică de circumscripție și Judecătoria militară.

Intervievații nu au relatat cazuri de discriminare pe bază de gen în cadrul numirilor în funcția de judecător. Femeile–judecător au menționat, de asemenea, că nu s-au confruntat cu discriminarea pe bază de gen pe parcursul carierei.

II. COMPETENȚE JUDECĂTOREȘTI

Factor 5: Controlul judiciar al legislației

Un organ judecătoresc are puterea de a emite o hotărâre finală cu privire la constituționalitatea legislației și a actelor oficiale, și hotărârile acestuia sunt puse în aplicare.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Curtea Constituțională are autoritatea de a determina în ultimă instanță constituționalitatea legislației și a actelor oficiale, și hotărârile acesteia sunt executate. Persoanele nu au dreptul să sesizeze Curtea. Instanța judecătorească de drept comun poate suspenda judecarea unei pricini și poate sesiza Curtea Constituțională prin intermediul CSJ, însă acest lucru are loc rar. Curtea a fost criticată de partidele de opoziție în primăvara lui 2009 pentru hotărârile sale în legătură cu alegerile parlamentare contestate.		

Analiză/Date generale:

Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională din R. Moldova. CONST., art. 134(1); LCC, art. 1(1). Curtea este independentă și se supune numai Constituției. CONST., art. 134(2); LCC, art. 1(2). Curtea este abilitată să garanteze supremația Constituției, asigurând realizarea principiului separării puterilor în stat și garantînd responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. CONST., art. 134(3); LCC, art. 1(3). Jurisdicția sa include exercitarea controlului constituționalității legilor și hotărîrilor Parlamentului, precum și a decretelor Președintelui, hotărîrilor și dispozițiilor Guvernului și a tratatelor internaționale la care R. Moldova este parte, precum și interpretarea Constituției. CONST., art. 135(1)(a)-(b); LCC, art. 4(1)(a)-(b); În afară de aceasta, Curtea joacă un rol în sfera politică, avînd atribuția de a hotărî asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid, a confirma rezultatele referendumurilor republicane și a alegerii Parlamentului și a Președintelui R. Moldova, precum și constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului și demiterea din funcție Președintelui. R. Moldova. CONST., art. 135(1)(d)-(h); LCC, art. 4(1)(d)-(h). În ceea ce ține de sfera judiciară, Curtea soluționează cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de CSJ, care o poate sesiza din oficiu sau la propunerea altor instanțe judecătorești. CONST., art. 135(1)(g); LCC, art. 4(1)(g); LEGEA CSJ, art. 16(b).

Actele Curții Constituționale sînt definitive și nu pot fi supuse nici unei căi de atac. Ele intră în vigoare la data adoptării sau publicării în MO al Republicii Moldova. CONST., art. 140, LCC, art. 26(5). Actul normativ declarat neconstituțional devine nul și nu se aplică din momentul adoptării hotărîrii respective a Curții Constituționale. LCC, art. 28(2). Președintele sau Guvernul, în termen de 2 luni de la data publicării hotărîrii Curții Constituționale, trebuie să modifice sau să abroge actul declarat neconstituțional. *Id.* art. 28¹. Guvernul are la

dispoziție trei luni pentru a prezenta Parlamentului un proiect de lege pentru modificarea sau abrogarea actului normativ neconstituțional, iar Parlamentul trebuie să acorde prioritate proiectului de lege respectiv. *Id.* Potrivit Curții Constituționale, toate hotărârile emise din 1995 au fost executate.

Dreptul de a sesiza Curtea îl are Președintele R. Moldova, Guvernul, Ministrul Justiției, CSJ, Curtea de apel economică, Procurorul General, un deputat în Parlament, o fracțiune parlamentară, Avocatul poporului și Adunarea Generală a Găgăuziei. *Id.* art. 25; LEGEA CSJ, art. 16(b); LEGEA CU PRIVIRE LA INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI ECONOMICE, art. 20(1)(a). Cetățenii nu au dreptul să sesizeze Curtea direct. Dacă, la examinarea unei cauze, se abordează problema constituționalității unui act relevant și instanța este de acord, aceasta poate cere ca CSJ să defere problema Curții Constituționale și să suspende judecarea cauzei pînă la luarea unei hotărîri. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ [(Legea nr. 225-XV, *adoptat la* 30.05.2003, MO nr. 111-115/451, 12.05.2003, *cu ultimele modificări* din 03.02.2009) în continuare COD. PROC. CIVILĂ, art. 12(2) și CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ (LEGEA nr. 122-XV, *adoptat la* 14.03.2003, MO nr. 104-110/447, 07.06.2003, *cu ultimele modificări* din 03.02.2009) [în continuare COD. PROC. PENALĂ], art. 7(3). La revizuirea cauzei, Plenul CSJ poate transmite chestiunea Curții Constituționale, pentru ca aceasta să se pronunțe asupra constituționalității actelor juridice respective. LEGEA CSJ, art. 16(b). În practică aceasta se întîmplă rar. În 2007 Curtea Constituțională nu a fost sesizată de CSJ, în timp ce în 2008 a fost sesizată doar de 4 ori.

În 2007, la Curtea Constituțională au fost depuse 27 sesizări, 9 dintre care au fost respinse. Curtea a emis 34 de hotărîri și a constatat neconstituționalitatea unui act normativ. În 2008, au fost depuse 24 sesizări. Curtea a respins 11 și a emis hotărîri și opinii în 28 de cazuri, constatănd neconstituționalitatea a 10 acte. Un motiv invocat pentru numărul mic de sesizări este acordul din 2007 al Guvernului R. Moldova de a prezenta toate propunerile legislative Consiliului Europei pentru examinare înainte de a le prezenta Parlamentului. *A se vedea* NIT 2008, p. 404. În viziunea unui judecător, o modalitate prin care R. Moldova beneficiază din utilizarea acestei expertize internaționale, constă în faptul că la Curtea Constituțională sunt depuse mai puține sesizări în privința proiectelor de lege. Curtea de asemenea recunoaște că accesul limitat la această instituție contribuie la fel la menținerea numărului redus de sesizări. La rîndul său, Curtea Constituțională a convocat un grup de lucru în vederea dezbaterii și stabilirii faptului dacă și cetățenii ar trebui să aibă dreptul de a sesiza Curtea direct. Grupul de lucru este în favoarea modificării Constituției pentru a permite un astfel de drept. Grupul s-a întîlnit și cu liderii politici și reprezentanții ONG-urilor care de asemenea au susținut această idee. În prezent, membrii grupului finalizează un proiect de lege de modificare și speră să prezinte conceptul Parlamentului în toamna 2009. În acest context, una din problemele principale care urmează să fie abordată este modul în care Curtea va face față numărului enorm de plîngerii, care cu siguranță vor parveni de la cetățeni. O speranță este că accesul extins la Curtea Constituțională va deturna numărul mare de plîngerii care în prezent ajung la CtEDO.

Pe parcursul anului 2009, mai multe hotărîri ale Curții Constituționale au fost criticate, în special cele ce țin de acțiunile Curții în legătură cu alegerile din aprilie 2009. Victoria

aparentă a partidului de guvernământ în alegeri a generat acuzații de fraudă din partea grupurilor de opoziție și în cele din urmă a dus la tulburări în capitală, care s-au soldat cu trei decesuri, zeci de maltratări și sute de arestări raportate. *A se vedea* „Ce stă în spatele tulburărilor din Moldova?”, Știrile BBC, 08.04.2009, disponibil la <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7989780.stm>. Potrivit unor observatori, hotărârile adoptate de Curte în legătură cu alegerile, au dezvăluit favorizarea de către aceasta a partidului de guvernământ. În total, Curtea a emis 4 hotărâri privind alegerile:

- o hotărâre prin care a fost dispusă renumărarea voturilor, *a se vedea* Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova, nr.1 (12.04.2009);
- un aviz privind confirmarea legalității alegerilor parlamentare, *a se vedea* Avizul Curții Constituționale a Republicii Moldova privind confirmarea legalității alegerilor parlamentare în R. Moldova, nr. 1 (22.04.2009);
- o hotărâre de validare a celor 101 mandate ale candidaților pe lista electorală, *a se vedea* Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind validarea deputaților aleși în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVII-a, nr. 7 (22.04.2009); și
- un aviz de stabilire a existenței circumstanțelor de dizolvare a Parlamentului, *a se vedea* Avizul Curții Constituționale a Republicii Moldova privind stabilirea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului, nr. 2 (12.06.2009).

Curtea de asemenea a respins imediat o petiție, fără a o motiva corespunzător, parvenită din partea partidelor de opoziție care pretindeau că alegerile au fost fraudate. *A se vedea* Dumitru Pulbere: *Nimeni nu poate exercita presiune asupra judecătorilor Curții Constituționale*, MOLDOVA.ORG (04.08.2009), disponibil la <http://politicom.moldova.org/news/dumitru-pulbere-nobody-can-press-on-constitutional-court-judges-203123-eng.html>. În iunie, partidele de opoziție au făcut o declarație prin care au acuzat Curtea de acțiuni ilegale și de manifestare a părtinirii. Curtea a emis o declarație de răspuns prin care a negat acuzațiile respective, fiind considerate atacuri nefondate.

Mulți intervievați și-au exprimat dezamăgirea față de Curtea Constituțională și consideră că aceasta ar fi putut să acționeze mai curajos, ceea ce s-ar fi soldat cu o situație mai bună în țară după alegerile din aprilie. Observatorii au considerat respingerea de către Curte a petiției opoziției fără motiv și fără a examina materialele corespunzătoare ale opoziției ca o practică neadecvată care a pătat din caracterul respectabil al Curții. Surse din cadrul Curții au explicat hotărârea acestuia de a nu examina materialele opoziției prin presiunea și constrângerea termenului de 10 zile în decursul căruia Curtea s-a străduit să determine legalitatea alegerilor.

Factorul 6: Supravegherea judecătorească a activității organelor administrative

Justiția are puterea de a revizui actele administrative și de a obliga autoritățile să acționeze în cazul în care există o prevedere legală în acest sens.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința:↔
Sistemul judecătoresc are autoritatea de a revizui actele administrative și de a obliga organele de stat să ia acțiune. Numărul cauzelor de contencios administrativ este în creștere. Se consideră că executarea hotărârilor împotriva organelor administrației publice centrale se realizează mai simplu, pe când executarea hotărârilor împotriva organelor municipale rămîne a fi problematică.		

Analiză/Date generale:

În R. Moldova există cadrul legal necesar care prevede dreptul cetățenilor de a depune plîngerii împotriva acțiunilor organelor de stat. În cazul în care drepturile unei persoane sunt încălcate de o autoritate publică printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termen a unei cereri, persoana este îndreptățită să „obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”. CONST., art. 53(1), COD. PROC. CIVILĂ art. 277. În R. Moldova nu există instanțe speciale pentru examinarea cauzelor administrative; competență de a examina acțiunile sau inacțiunile organelor administrative au instanțele de drept comun, curțile de apel și CSJ. LEGEA CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV art. 6(1) (Legea nr. 793-XIV adoptată la 10.02.2000, cu ultimele modificări prin din 28.07.2006) [în continuare LEGEA CONT. ADMIN.]. Instanțele de drept comun au competență să examineze în primă instanță plîngerile împotriva actelor administrative ale autorităților publice și funcționarilor publici din cadrul organelor la nivel de sate și orașe. *Id.* art. 7(1). Curțile de apel examinează în primă instanță actele administrative emise pe teritoriul raioanelor, municipiilor și unităților teritoriale administrative *Id.* art. 8(1). În afară de aceasta, Curtea de Apel Chișinău examinează, în primă instanță, litigiile de contencios administrativ ce vizează actele administrative emise de Parlament, Președintele Republicii Moldova și Guvern. CODUL PROC. CIVILĂ, art. 33(3)(a). Curțile de apel examinează recursurile împotriva hotărârilor pronunțate de judecătorii de drept comun. LEGEA CONT. ADMIN art. 8(7). CSJ examinează recursurile împotriva hotărârilor pronunțate în primă instanță de curțile de apel *Id.* art. 10(3). Legea contenciosului administrativ se completează cu prevederile Codului de Procedură Civilă care reglementează examinarea cazurilor de contencios administrativ cu excepțiile prevăzute de Legea contenciosului administrativ. *Id.* 34(1), a se vedea de asemenea COD. PROC. CIVILĂ art. 278.

Înainte de înaintarea unei acțiuni în instanța judecătorească, persoana care se consideră vătămată într-un drept al său printr-un act administrativ trebuie să adreseze autorității publice emitente o cerere de anulare a actului administrativ respectiv. LEGEA CONT. ADMIN. art. 14(1). Autoritatea publică trebuie să răspundă în decurs de 30 de zile. *Id.* În cazul în care

persoana nu este mulțumită de răspunsul primit la cererea prealabilă sau nu a primit nici un răspuns în termenul prevăzut de lege, ea este în drept să sesizeze instanța de contencios administrativ competentă pentru anularea actului respectiv și repararea pagubei cauzate. *Id.* Art. 16(1). Acțiunea poate fi înaintată nemijlocit instanței de contencios administrativ în cazurile expres prevăzute de lege, fără a urma etapa cererii prealabile. *Id.* art.16(2).

La examinarea în instanța de contencios administrativ a cererii în anulare, sarcina probei este pusă pe seama pîrîtului, iar în materie de despăgubire, sarcina probei revine ambelor părți. *Id.* art. 24(3). Instanța poate respinge acțiunea; poate anula, în tot sau în parte, actul administrativ sau obliga organul administrativ să emită actul administrativ ori să elibereze un certificat sau oricare alt înscris solicitat de reclamant; poate să înlăture încălcările pe care le-a comis; sau să dispună adjudecarea în contul reclamantului a despăgubirilor pentru întîrzierea executării hotărîrii. *Id.* art. 25(1). Instanța de contencios administrativ de asemenea se poate pronunța asupra reparării prejudiciului material și moral cauzat prin actul administrativ ilegal sau prin neexaminarea în termenul legal a cererii prealabile. *Id.* art. 25(3)-(4). Hotărîrea definitivă se transmite organului administrativ care trebuie s-o execute în termenul indicat de instanță, iar în cazul în care termenul nu este stipulat în decizia instanței – în decurs de 30 de zile. *Id.* art. 32(1)-i (2). În cazul neexecutării în termen a hotărîrii, conducătorul autorității publice poate fi tras la răspundere. *Id.* art. 32(3).

Judecătorii au remarcat o tendință de creștere a numărului cauzelor de contencios administrativ în instanțele lor. Ei consideră că acest lucru se datorează faptului că cetățenii își cunosc în prezent mai bine drepturile în raport cu organele administrative. Numărul sporit de dosare și caracterul specific al acestora i-a determinat pe judecători să ceară crearea unor instanțe de contencios administrativ separate, sau în cazul CSJ, a unui colegiu separat pentru examinarea cazurilor în contencios administrativ. Avocații au confirmat că, în ultimii doi ani, au avut multe cazuri de eliberare ilegală din funcție și, în special, cazuri ce țin de protecție socială, și că s-au confruntat cu problema necunoașterii adecvate de către judecători a procedurilor speciale care se aplică autorităților publice relevante.

Intervistații au menționat că executarea hotărîrilor împotriva organelor administrative este problematică, deși s-au înregistrat îmbunătățiri. Sursele au menționat că hotărîrile care vizează organele administrației publice centrale se execută mai ușor decît în trecut. Cu toate acestea, părțile încă se confruntă cu greutatea la punerea în aplicare a hotărîrilor împotriva organelor municipale, în special în cazul în care acestora li s-au acordat locuințe sau valoarea acestora a fost stabilită de organele respective. CtEDO a anulat șase hotărîri în favoarea părților vătămate împotriva organelor municipale în legătură cu acordarea spațiului locativ, *a se vedea, de ex., Prodan c. R. Moldova*, nr. 49806/99, (18.05.2004) și *Dumbrăveanu c. R. Moldova*, nr. 20940/03, (24.05.2005). În pofida acestui fapt organele municipiului Chișinău în special continuă să fie necooperante și susțin că cheltuielile aferente executării hotărîrilor respective trebuie să fie acoperite din bugetul de stat și nu din bugetul local. La sfîrșitul anului 2008, numărul hotărîrilor neexecutate împotriva organelor municipale constituia 108, iar pînă în luna iunie 2009 numărul respectiv a crescut pînă la 307. *A se vedea* Factorul 9 de mai jos pentru mai multe informații privind executarea hotărîrilor.

Factor 7: Jurisdicția instanțelor judecătorești asupra cauzelor de încălcare a drepturilor și libertăților civile ale persoanelor

Justiția deține jurisdicția exclusivă, finală asupra tuturor cauzelor referitoare la drepturile și libertățile civile ale persoanelor.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↓
Sistemul judecătoresc are competență exclusivă și finală asupra tuturor cazurilor ce țin de drepturile și libertățile civile, conform garanțiilor prevăzute de Constituția R. Moldova și de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, ratificată de R. Moldova. Cazurile din aprilie 2009 au creat cel puțin aparența neglijării de către sistemul judecătoresc a drepturilor și libertăților respective, legate de arest și arestul preventiv.		

Analiză/Date generale:

Constituția garantează drepturi și libertăți fundamentale cetățenilor Republicii Moldova și, cu excepțiile stabilite de lege, cetățenilor străini și apatrizilor în R. Moldova. Drepturile și libertățile respective includ, *inter alia*, dreptul la prezumția nevinovăției (*a se vedea* CONST. art. 21); dreptul la viață (*a se vedea* *Id.* art. 24); dreptul de a nu fi supus la tortură sau la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante (*a se vedea* *Id.*); dreptul de a fi informat fără întârziere despre temeiurile arestului (*a se vedea* *Id.* art. 25); dreptul la apărare (*a se vedea* *Id.* art. 26); dreptul la libera circulație (*a se vedea* *Id.* art. 27); dreptul la viața intimă și de familie (*a se vedea* *Id.* art. 28); dreptul la secretul corespondenței (*a se vedea* *Id.* art. 30); dreptul la libertatea de exprimare (*a se vedea* *Id.* art. 32); dreptul accesului la informație (*a se vedea* *Id.* art. 34); dreptul la învățătură (*a se vedea* *Id.* art. 35); dreptul la ocrotirea sănătății (*a se vedea* *Id.* art. 36); dreptul la vot și dreptul de a fi ales (*a se vedea* *Id.* Art. 38); libertatea întrunirilor și la asociere politică (*a se vedea* *Id.* art. 40-41); dreptul la muncă (*a se vedea* *Id.* art. 43); și dreptul la proprietatea privată (*a se vedea* *Id.* art. 46). Statul are îndatorirea primordială de a respecta și ocroti persoana *a se vedea* *Id.* art. 16(1). Drepturile și libertățile omului, garantate de Constituție, se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. *Id.* art. 4(1). Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. *Id.* art. 4(2). Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care încalcă drepturile, libertățile și interesele sale legitime, și nici o lege nu poate restricționa accesul la justiție, *Id.* art. 20. Instanțele judecătorești de toate nivelurile sunt împuternicite să îndeplinească justiția într-o manieră prin care să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. LOJ, art. 4(1).

În ultimii doi ani, observatorii internaționali au declarat că guvernul este mai receptiv la alinierea sistemului de drept și a cadrului legislativ la standardele internaționale în privința

protecției drepturilor și libertăților omului. Cu toate acestea, ei, de asemenea, subliniază că practica și atitudinile nu s-au schimbat corespunzător. A se vedea Amnesty International, Moldova: Raportul Amnesty International 2008, Drepturile Omului în Republica Moldova, disponibil la <http://www.amnesty.org/en/region/moldova/report-2008>; Departamentul de Stat al SUA, Moldova, în Rapoarte de țară privind practicile în domeniul drepturilor omului 2008 (25.02.2009) [în continuare Raportul privind drepturile omului al Depart. de Stat] (în care s-a constatat că, în general, guvernul respectă drepturile omului, dar însă că mai sunt raportate cazuri de corupție, rețineri arbitrare și percheziții ilegale). În raportul anual al Uniunii Europene privind progresul în Moldova se remarcă „un progres substanțial în guvernare și reforme în ultimii ani”, însă de asemenea se menționează un număr mare de cazuri de maltratare din partea organelor poliției și îngrijorări în privința libertății de expresie. A se vedea Comisia Comunităților Europene, Implimentarea Politicii Europene de Vecinătate 2008, Raportul privind Progresul pentru Republica Moldova, Document de lucru al personalului Comisiei care însoțește Comunicatul Comisiei către Parlamentul European și Consiliu, (23.04.2009), p.2, 5 [în continuare Raportul UE privind Progresul].

Evenimentele din aprilie 2009 au pus în continuare sub semnul întrebării o mare parte din progresul perceput. La întrebarea dacă protecția drepturilor omului s-a îmbunătățit în ultimii doi ani, un interviu a răspuns că pînă la 7 aprilie 2009 puteau fi diverse opinii la acest subiect, însă după 7 aprilie 2009 unicul răspuns este „Nu”. Revoltele care au urmat alegerilor parlamentare din 5 aprilie 2009 s-au soldat cu sute de acuzații de maltratare, tortură și detenție ilegală. R. Moldova s-a confruntat deja cu o problemă serioasă ca rezultat al numeroaselor hotărâri emise de CtEDO prin care s-a stabilit că procedurile sale de arest preventiv încalcă dreptul la libertate. CtEDO a stabilit că în R. Moldova nu sunt respectate standardele minime cu privire la mandatele de arest, neaducîndu-se justificări pentru acestea, cu utilizarea unui limbaj-standard și fără explicații asupra modului în care legea se aplică faptelor cazului concret. A se vedea, de ex., *Muşuc c. Moldova*, CtEDO nr. 42440/06 (06.11.2007) și *Stepuleac c. R. Moldova*, CtEDO nr. 8207/06 (06.11.2007) (stabilind detenție ilegală în cazul cînd nu au fost prezentate bănuieli rezonabile precum că reclamantul ar fi comis o infracțiune, iar motiv pentru detenție a servit faptul că dosarul fusese deja prezentat în instanță). Constituția prevede că persoanei reținute sau arestate trebuie să i se aducă de îndată la cunoștință motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea - în cel mai scurt termen, în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu. CONST., Art. 25(5). Interviuații au relatat că, în aprilie 2009, judecătorii de instrucție părăseau instanțele judecătorești pentru a se duce la inspectoratele de poliție și a urgenta examinarea cererilor de eliberare a mandatelor de arest și au emis mandate de „grup” pentru arestarea simultană a 20-30 de persoane. Avocații de asemenea au declarat că nu puteau să se întâlnească cu clienții și deseori nu puteau determina unde erau deținuți aceștia. Cifrele estimative ale persoanelor deținute în această perioadă au variat între 170 și 600 de persoane. În momentul realizării interviurilor pentru prezentul IRJ, în a doua parte a lunii iunie 2009, trei persoane încă se aflau în detenție.

Criticii de asemenea consideră acțiunile intentate după evenimentele din aprilie ca fiind motivate politic. În special, Primarul de Chișinău, Dorin Chirtoacă, a fost acuzat la 12 iunie 2009 de organizarea dezordinilor în masă și de tentativă de lovitură de stat. Pedepsa

maximă aplicabilă pentru această infracțiune este de 15 ani de închisoare. DI Chirtoacă este membru al Partidului Liberal, partid de opoziție, care a condamnat public acțiunile organelor de poliție din perioada demonstrațiilor. *A se vedea Moldova: rămân îngrijorările în privința drepturilor omului, Declarație publică a Amnesty International (22.06.2009)*. Doi membri ai societății civile, Natalia Morari și Ghenadie Brega, de asemenea au fost acuzați de organizarea unor dezordini și acum sunt în așteptarea procesului de judecată. *Id.*

Centrul pentru Drepturile Omului din R. Moldova, în esență, Biroul Avocaților parlamentari din R. Moldova, a fost creat pentru a garanta respectarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor. *A se vedea* LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCAȚII PARLAMENTARI, (Nr. 1349-XII din 17.10.1997 *cu ultimele modificări din* 12.06.2008), [în continuare LEGEA PRIVIND AVOCAȚII PARLAMENTARI]. art. 1. Avocații parlamentari au autoritatea de a se sesiza din oficiu și de a vizita orice penitenciar sau loc de detenție. *Id.* art. 23¹. O critică adusă la adresa acestui birou a fost reacția acestuia, percepută ca întârziată, la evenimentele din aprilie și anume, că avocații parlamentari au așteptat o săptămână până a vizita centrele de detenție după tulburările din aprilie. În același timp, biroul avocaților parlamentari declară că aceștia în cele din urmă au vizitat toate instituțiile de detenție respective și în prezent investighează cazuri concrete. Biroul urmează să emită un raport în toamna 2009.

Referitor la activitatea avocaților parlamentari în general, intervievații au fost de părerea că această instituție încă se străduie să-și consolideze rolul de avocat al drepturilor omului în R. Moldova. Un domeniu în care avocații parlamentari sunt apreciați pentru intervenția reușită este executarea hotărârilor judecătorești împotriva organelor de stat. Instituția verifică plîngerile la organele de stat respective, cerîndu-le explicații pentru întârzierea executării hotărîrilor, după care trimite recomandări la MJ spre examinare. Se pare că acest proces s-a dovedit a fi reușit pentru punerea în executare a numeroase hotărîri judecătorești. Numărul plîngerilor depuse personal avocaților parlamentari a crescut pe parcursul anilor; în 2007 au fost primite 1.714 petiții scrise și au fost înregistrate 1.003 plîngeri depuse personal, în timp ce în 2008, au fost înregistrate 1.402 petiții și 2.174 plîngeri depuse personal, ceea ce sugerează că cetățenii sunt mai conștienți de existența acestei instituții. Cu toate acestea, un critic a remarcat că instituția pare să fie mai mult preocupată de scrierea rapoartelor decît de întreprinderea acțiunilor.

În privința dreptului la apărare gratuită, în 2007, Parlamentul a adoptat Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, prin care a fost instituit un program gestionat în comun de MJ, Baroul Avocaților din R. Moldova și de Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. LEGEA CU PRIVIRE LA ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT (*adoptată la* 26.07.2007, *cu ultimele modificări din* 25.12.2008). În prezent funcționează cinci oficii teritoriale ale Consiliului Național, care asigură inculpații din păturile social vulnerabile cu avocați. *Id.* art. 14. Organelor de poliție li s-a comunicat să apeleze la oficiul teritorial de fiecare dată cînd un bănuít are nevoie de avocat, și să nu utilizeze practica anterioară răsîndită de a apela la prietenii-avocați pentru a reprezenta bănuítul. Intervievații au fost de părerea că acest fapt constituie un pas mic, dar din start pozitiv, în garantarea unui sistem adecvat de apărare și, în cele din urmă, în asigurarea unui sistem juridic mai puternic. Cel puțin, avocatul

urmează să fie tras la răspundere, dat fiind că nu-și poate primi salariul fără a raporta mai întâi asupra situației cazului respectiv. În cazul în care oficiul teritorial stabilește că avocatul nu-și reprezintă adecvat clientul, acesta va fi exclus din lista avocaților care acordă asistența juridică gratuită și împotriva acestuia va fi depusă o plîngere disciplinară la Barou. *Id.* art. 36. Pentru mai multe informații despre acest program, *a se vedea* IRPJ 2009, Factorul 19.

CtEDO de asemenea joacă un rol în influențarea sistemului de drept din R. Moldova. De la adoptarea de către R. Moldova, în 1997, a Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, numărul cererilor depuse la CtEDO de petiționari din R. Moldova în încercarea de a obține repararea drepturilor încălcate a crescut continuu. Datele statistice din ultimii ani confirmă această tendință.

CERERI CONTRA MOLDOVEI DEPUSE LA CtEDO

Anul	Cereri depuse		Procentaj din numărul total
	Moldova	Total	
2006	621	47,733	1,3
2007	887	41,716	2,13
2008	1147	49,861	2,3

Sursa: CtEDO, RAPORT CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA CtEDO 2006, p. 40, 47; RAPORT CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA CtEDO 2007, p. 57; RAPORT CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA CtEDO 2008, p. 131.

În 2007, CtEDO a emis 60 de hotărâri asupra cererilor vizînd R. Moldova și a constatat cel puțin o încălcare a Convenției Europene în 59 din cazurile respective. Majoritatea încălcărilor au implicat dreptul la un proces echitabil și dreptul la libertate. În 2008, CtEDO a emis 33 de hotărâri privind R. Moldova și a constatat cel puțin o încălcare a Convenției în 28 din cazurile respective. Majoritatea încălcărilor au fost ale dreptului la un proces echitabil, dreptul la un remediu eficient și protecția proprietății. De fiecare dată cînd o hotărîre a instanței moldovenești este anulată, presa din R. Moldova reflectă pe larg acest fapt. Cetățenii de rînd sunt informați despre CtEDO cel puțin în termeni de costurile suportate de R. Moldova în această privință. De exemplu, R. Moldova i s-a cerut să achite despăgubiri în sumă de 2,535 milioane euro în cauza *Oferta Plus S.R.S. c. R. Moldova*, CtEDO nr. 14385/04 (12.02.2008), precum și despăgubiri în sume enorme în alte cauze: *Bimer SA c. R. Moldova*, CtEDO nr. 15084/03 (10.07.2007) (520.000 euro); *Banca Vias c. R. Moldova*, CtEDO Nr. 32760/04 (06.11.2007) (301.000 euro); *Nistas GmbH c. R. Moldova*, CtEDO nr. 30303/03 (12.12.2006) (64.900 euro), *Venera-Nord-Vest Borta AG c. R. Moldova*, CtEDO nr. 31535/03 (13.02.2007) (31.300 euro). *A se vedea „Mai mult de o treime din hotărîrile CtEDO au fost implementate cu întîrziere”, Știrile Moldova.org* (14.07.2008), disponibil la <http://social.moldova.org/news/more-than-one-third-of-echr-decisions-against-moldova-have-been-implemented-with-delay-134381-eng.html>.

Sunt identificate schimbări concrete ca rezultat a ceea ce unii consideră atac violent și necruțător asupra hotărârilor nefavorabile ale CtEDO împotriva R. Moldova. În aprilie 2008, au fost adoptate acte legislative care să asigure cadrul regulamentar necesar pentru executarea hotărârilor CtEDO. *A se vedea Raportul UE privind progresul*, p. 4. După cum se menționează în Factorul 9 *de mai jos*, de asemenea, au fost făcute modificări în legile și codul privind executarea hotărârilor, ceea ce, potrivit unor observatori, a îmbunătățit procesul. Avocații au observat chiar că instanțele judecătorești sunt mai preocupate în prezent de a asigura executarea întocmai a procedurilor pentru a evita potențiale plângeri la CtEDO. Un domeniu în care nu au fost observate îmbunătățiri ține de dosarele de privatizare. Criticii susțin că astfel de dosare sunt în mod inevitabil motivate politic și continuă în pofida hotărârilor CtEDO care constată că acțiunea statului în astfel de cazuri este o încălcare a dreptului la proprietatea privată.

Judecătorii au demonstrat o cunoaștere foarte profundă a cauzelor CtEDO. La instanțele de fiecare nivel, judecătorii au confirmat că hotărârile CtEDO sunt discutate la ședințele săptămânale ale colaboratorilor instanței. Judecătorii de instrucție, în privința cărora deciziile deseori sunt legate de aspecte ce țin de arestul preventiv, cunosc în detaliu hotărârile CtEDO. Toate cauzele CtEDO împotriva R. Moldova sunt discutate cu judecătorii de instrucție în cadrul meselor rotunde de la CSJ. Tematica CtEDO de asemenea face parte din instruirea inițială la INJ și din cursurile de FCJ oferite judecătorilor servind și ca bază pentru elaborarea unui program de FCJ pentru procurori. NORLAM a elaborat un curs de instruire pentru procurori pentru a examina cererile de arest preventiv și a identifica modul în care acestea nu întrunesc standardele minime ale CtEDO. Intervievații au remarcat că foarte puțini avocați din R. Moldova lucrează competent cu probleme legate de CtEDO. Deși avocații sunt conștienți de prevederile Convenției Europene, ei le aplică foarte rar în practică în timpul examinării cauzelor. Drept rezultat, problemele legate de drepturile omului rareori ajung în fața instanțelor judecătorești de nivel inferior. Potrivit unor intervievați, problemele ce țin de drepturile și libertățile omului în mod ideal ar trebui să fie mai întâi abordate în țară, în cadrul sistemului de drept național, și nu în fața CtEDO.

Factorul 8: Sistemul căilor de atac

Hotărârile judecătorești pot fi anulate numai urmând procedurile căilor de atac.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendența: ↔
Anularea hotărârilor judecătorești exclusiv prin intermediul procedurii căilor de atac este bine-stabilit în legislație și în practică. CtEDO a decis că interdicția de a lua în considerare scutirea de taxa de stat la depunerea unei cereri de apel constituie o încălcare a Convenției Europene, și de asemenea a stabilit că procedurile căilor extraordinare de atac pot fi utilizate într-un mod care este incompatibil cu principiul supremației legii. R. Moldova ulterior a adoptat modificări la prevederile respective pentru a exclude elementele considerate inacceptabile de CtEDO.		

Analiză/Date generale:

Dreptul de a ataca în instanță hotărârile judecătorești este garantat de Constituție. CONST., art. 119; *a se vedea de asemenea* COD PROC. CIVILĂ art.15. În R. Moldova există o practică bine-stabilită de a anula hotărârile judecătorești doar urmînd procedurile judiciare ale căilor de atac. În cadrul revizuirii unei hotărâri prin intermediul căii ordinare de atac, instanța de apel poate examina cauza prin apel, ceea ce înseamnă ca instanța poate reevalua faptele și modul de aplicare a legii la fapte și să administreze probe noi, sau prin recurs, ceea ce îi permite instanței să examineze doar modul de aplicare a legii de către instanța inferioară.

Curțile de apel din R. Moldova sunt împuternicite să examineze cererile de apel sau recurs împotriva hotărârilor instanțelor de drept comun din circumscriptiile acestora, precum și ale Judecătoriei militare. COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 358(1), 399(1); COD. PROCED. PENALĂ, art. 38(2)(3). Curtea de Apel Economică este împuternicită să examineze apelurile declarate împotriva hotărârilor pronunțate în primă instanță de Judecătoria economică. LEGE PRIVIND JUDECĂTORIA ECONOMICĂ art. 17(b). CSJ este abilitată să examineze recursurile declarate împotriva hotărârilor pronunțate de curțile de apel. COD PROC. CIVILĂ Art. 399(2); COD. PROCED. PENALĂ, art. 39(2). Cîțiva judecători intervievați de echipa de evaluare au recomandat ca examinarea cu recurs să aibă loc doar la nivelul curților de apel. Ca temei, aceștia au accentuat numărul mare de dosare și timpul pentru examinarea cererii de apel, care necesită examinarea deplină a cauzei și posibilitatea de administrare de noi probe. Între timp, la CSJ, judecătorii s-au plîns că avocații deseori nu înțeleg limitele examinării cu recurs și de multe ori pledează pentru reexaminarea faptelor.

În general, într-o cauză civilă, dreptul de a ataca cu apel se extinde la ambele părți. COD. PROCED. CIVILĂ, art. 360. Apelantul are la dispoziție 20 de zile după aducerea la cunoștință a hotărârii finale de a depune cererea de apel. *Id.* Art. 362. În cauzele penale, atît procurorul cît și inculpatul au dreptul să atace cu apel. COD. PROCED. PENALĂ, art. 401. Cererea de apel trebuie depusă în decurs de 15 zile de la pronunțarea sentinței. *Id.* art. 402. La depunerea unei cereri de apel într-un dosar civil, apelantul trebuie să achite taxa de stat. COD. PROCED. CIVILĂ, art. 437(2). Începînd cu ianuarie 2008 persoana fizică poate fi scutită de instanța de judecată de plata taxei de stat sau de plata unei părți a ei, în dependență de situația sa materială. *Id.*, Art. 85(4) (modificări introduce prin Legea nr. 286-XVI adoptată la 20.12.2007, în vigoare din 01.01.2008). Anterior normele procedurale interziceau instanțelor de judecată să acorde asemenea scutiri. Această modificare a fost introdusă ca urmare a hotărârii CtEDO în cazul *Clionov c. R. Moldova*, nr. 13229/04, 09.10.2007, în care Curtea a stabilit că interdicția de a scuti o persoană de la achitarea cheltuielilor de judecată ridică o problemă legată de dreptul la un proces echitabil și, în mod specific, a stabilit că a fost încălcat dreptul apelantului de avea acces la instanța de judecată.

În sistemul judecătorec al R. Moldova există și calea extraordinară de atac a hotărârilor în cauze penale, ceea ce permite depunerea recursului în anulare sau revizuirii după ce

o hotărîrea devine definitivă. COD. PROCED. PENALĂ, art. 39(3), 452, 458. CtEDO a condamnat de cîteva ori această practică în hotărîrile sale împotriva R. Moldova. În cauza *Bujniță c. R. Moldova*, CtEDO Nr. 36492/02, (16.01.2007), hotărîrea instanței de apel de achitare pentru infracțiunea de viol a inculpatului a fost anulată de CSJ la cererea procurorului. CtEDO a stabilit că nu au existat temeiuri suficiente pentru a anula hotărîrea, dat fiind că nu au fost prezentate fapte noi și nici nu au fost încălcate garanțiile procedurale. Curtea a remarcat că instanța națională nu a reușit să stabilească un echilibru echitabil între interesele petiționarului și necesitatea de a asigura eficacitatea sistemului justiției penale. Ca urmare a hotărîrii CtEDO, CSJ a confirmat achitarea petiționarului. În cauza *Asito c. R. Moldova*, CtEDO Nr. 40663/98, 24.04.2007, Camera Curții de Apel Economică și CSJ au anulat, la cererea Procurorului General, hotărârile definitive pronunțate în favoarea companiei-petiționar în 1996 și 1997 de către Curtea de Arbitraj. CtEDO a declarat că imputernicirea acordată Procurorului General în conformitate cu articolul 38(3) din Legii privind Judecătoria Economică de a contesta hotărârile definitive în orice moment „nu poate fi considerată ca fiind compatibilă cu principiul supremației legii”. *Id.* Articolul respectiv îi acordă Procurorului General autoritatea de a ataca cu apel la Curtea de Apel Economică hotărârile finale ale instanței de arbitraj în cazul în care au fost încălcate prevederile legii procedurale și a celei materiale. Cauza a fost soluționată în aprilie 2007, cînd CtEDO a acceptat o înțelegere amiabilă între părți. CtEDO a solicitat clarificări din partea R. Moldova dacă astfel de tipuri de examinare, prin intermediul căilor extraordinare de atac, inițiate de Procurorul General mai sunt posibile. Articolul din Legea privind Judecătoria Economică care îi permite Procurorului General să conteste hotărârile definitive ale instanței de arbitraj a fost anulat în aprilie 2007. Articolele din Codul de Procedură Penală care permit atacarea, prin intermediul căilor extraordinare de atac, a hotărîrilor definitive în cauzele penale de asemenea au fost modificate pentru a permite atacarea acestora doar în cazul cînd Procurorul General solicită anularea unei hotărîri în favoarea inculpatului. A se vedea COD. PROCED. PENALĂ, art. 452, *modificat prin* Legea Nr. 264-XVI, *adoptată la* 28.07.2006.

Factorul 9: Audierea părților/citarea/punerea în executare

Judecătorii au prerogative reale de citare, audiere a părților și a martorilor, disciplinare și/sau punere în executare a hotărîrilor judecătorești, se folosesc de aceste puteri, fiind respectați și susținuți de către celelalte puteri ale statului.

Concluzie	Corelație:	Neutru	Tendința: ↑
Prin lege, judecătorii au împuterniciri adecvate cu privire la citarea participanților la proces și la sancționarea acestora pentru sfidarea instanței, însă exercitarea acestora în practică este insuficientă. Problemele ce țin de procedura de citare duc la neînfrățirea cronică în instanță a avocaților, părților și martorilor și astfel duc la trăgănarea proceselor. Există o tendință pozitivă în privința executării hotărîrilor. Deși instituția responsabilă de executare se mai confruntă cu insuficiența de personal și resurse financiare, se afirmă că în prezent a devenit mai ușor de a executa hotărîrile împotriva organelor administrative.			

Analiză/Date generale:

Judecătorii au autoritatea să mențină ordinea în ședințele de judecată. Avocații, părțile, martorii și alte persoane care asistă la ședință pot fi avertizați, îndepărtați din sală sau, în cele din urmă, sancționați prin aplicarea unei amenzi pentru comportament care încalcă ordinea în instanță. COD. PROCED. PENALĂ, Art. 334; COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 196. Manifestarea lipsei de respect față de instanță este pasibilă de răspundere administrativă, sub formă de amendă în mărime de de 10-50 unități convenționale⁸ (200-1.000 lei sau 18-90 dolari SUA), care se mărește pînă la 50-100 unități convenționale (1.000-2.000 lei sau 90-180 dolari SUA) în cazul cînd lipsa de respect este manifestată de o persoană cu funcție de răspundere. *A se vedea* CODUL CONTRAVENȚIILOR AL REPUBLICII MOLDOVA, Art. 317(1) (Legea Nr. 218-XVI, *adoptată la 24.10.2008, cu ultimele modificări la 03.02.2009*) [în continuare CODUL CONTRAVENȚIILOR]. În cazul cînd procurorul sau avocatul încalcă ordinea, instanța poate de asemenea înștiința Procurorul General, Baroul și MJ. COD. PROCED. PENALĂ, Art. 334(3); COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 196(5). Judecătorii au autoritatea de a cita martorii atît în cauzele civile, cît și în cele penale. *A se vedea* COD. PROCED. PENALĂ, Art. 90(7)(1); COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 136(1). Neprezentarea nejustificată servește drept temei pentru aplicarea unei amenzi. COD. PROCED. PENALĂ, Art. 201(4)(3); COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 207(2). Instanța de asemenea poate dispune aducerea forțată a martorului care nu se prezintă nemotivat. COD. PROCED. PENALĂ, Art. 90(9); COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 207(3). În prezent, atît procurorul, cît și pîrîitul sunt obligați, conform modificărilor adoptate în iulie 2008, să asigure prezența martorilor și părților la ședința de judecată într-o cauză penală. COD. PROCED. PENALĂ, Art. 351(4). În cauzele civile, instanțele de drept comun sunt împuternicite să examineze cauza în lipsa unei părți dacă există dovada citării părții respective și nu sunt prezentate motive pentru lipsa acesteia, însă instanțele rareori procedează astfel. COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 205(4). În cauzele penale, cu excepția cazurilor cînd pîrîitul se ascunde sau a consimțit, în cazul comiterii unei infracțiuni ușoare, pîrîitul trebuie să fie prezent la ședință. COD. PROCED. PENALĂ, Art. 66(2)(12), 321. Această cerință a fost menținută consecvent. *A se vedea* ORGANIZAȚIA PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA [în continuare OSCE], PROGRAMUL DE MONITORIZARE A PROCESELOR DE JUDECATĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA, RAPORT ANALITIC: RESPECTAREA STANDARDERELOR UNUI PROCES ECHITABIL ȘI A DREPTURILOR CORESPUNZĂTOARE ALE PĂRȚILOR ÎN CADRUL PROCESELOR JUDICIARE, p. 26 (iunie 2008), *disponibil la* http://www.osce.org/documents/mm/2008/06/31833_ro.pdf [în continuare RAPORTUL OSCE DE MONITORIZARE A PROCESELOR JUDICIARE].

Niciunul dintre judecătorii intervievați de către echipa de evaluare nu invocaseră prevederile cu privire la încălcarea ordinii, în cadrul ședințelor de judecată, prevăzute de codurile de procedură, din cauza unui comportament necuviincios. În general, ei au relatat că astfel de comportament este minim în timpul ședințelor. Unii au descris cazuri de beligeranță între părți sau martori și inculpați, însă judecătorii sunt în stare să țină sub control astfel de situații. Ei, însă, și-au exprimat îngrijorarea că, din cauza că sistemul de securitate în instanțe este slab sau lipsește cu totul, în eventualitatea vreunui incident grav, ei ar fi relativ neputincioși să preia situația sub control. S-a observat că înșiși judecătorii uneori se comportă grosolan și într-o manieră care nu corespunde funcției deținute. Monitorii OSCE au observat cum

8 Unitățile convenționale sunt calculate la 20 de lei (aproximativ 1,8 dolari SUA) pe unitate. Codul Contravențiilor, Art. 34(1).

unii judecători tratează avocații cu lipsă de respect și le ignoră solicitările mai frecvent decât pe cele ale procurorilor., *Id*, p. 27.

Cîteva dintre judecătorii intervievați au menționat că au aplicat amenzi persoanelor pentru neprezentarea nemotivată la ședințe, ceea ce a dus la tăgădnarea procesului. În practică, însă, astfel de amenzi se aplică destul de rar. De exemplu, conform unui sondaj efectuat recent de MCC la care au participat judecători, angajați ai instanțelor judecătorești, avocați și cetățenii care se adresează în instanță, doar 1% din judecători au răspuns că întotdeauna sancționează părțile pentru neînfrățirea în instanță, alte 4% au afirmat că deseori aplică sancțiuni; în timp ce 54% de judecători le aplică rar, iar 26% nu aplică niciodată sancțiuni pentru astfel de comportament. Programul pentru Buna Guvernare, MONITORIZAREA PUBLICĂ A INSTANTELOR JUDECĂTOREȘTI DIN REPUBLICA MOLDOVA, p. 14 (martie 2009), *disponibil la* http://mip3-projects.md/documents/131-Court_Public_Monitoring_Report.pdf [în continuare SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC]. În mod similar, 20% din avocați au menționat că neînfrățirea în instanță nu este deloc sancționată, în timp ce 57% au relatat că aceasta se sancționează rareori. *Id*. Tocmai 70% din reprezentanții publicului au menționat că nu cunosc pe nimeni care să fi fost sancționat pentru neînfrățirea în instanță, comparativ cu doar 17% din cei care au declarat că cunosc cazuri de aplicare a astfel de sancțiuni. *Id*. p. 17.

Toți participanții la procesul judiciar sunt de acord că neprezentarea la ședințe este o problemă endemică. În general, sondajul MCC a estimat că, în medie, fiecare a doua ședință de judecată se amînă, în timp ce mai mult de trei sferturi din cetățenii chestionați au menționat cel puțin o amînare a ședinței de judecată, o cauză în medie trecînd prin trei amînări ale ședințelor. *Id.*, p. 15-16. În cadrul proiectului de monitorizare al OSCE s-a constatat că 64% din toate cazurile de amînare a ședințelor de judecată se datorează lipsei procurorului, avocatului apărării, inculpatului, martorului sau a victimei. *A se vedea* RAPORTUL OSCE DE MONITORIZARE A PROCESELOR JUDICIARE, pag. 32. În mod similar, sondajul MCC a constatat că amînarea ședințelor de cele mai multe ori se datorează neînfrățirii unei sau ambelor părți (conform răspunsurilor două treimi din judecători, 85% din angajații instanțelor, și 74% din avocați); neînfrățirii avocaților (confirmată de 30% din angajații instanțelor și 16% din avocați); și neînfrățirii martorilor (confirmată de 30% din angajații instanțelor, 9% din avocați și 20% din membrii publicului). SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC, pag. 14, 17. Unii judecători au accentuat că în instanțele lor, cazurile de neînfrățire s-au redus în cauzele penale după introducerea modificărilor în Codul de procedură penală, conform cărora procurorii sunt responsabili de a asigura înfrățirea actorilor relevanți.

În privința lipsei martorilor, judecătorii recunosc că au imputernicirea de a-i cita, însă că acesta este un proces îndelungat și nu întotdeauna sigur. Aceasta este confirmat de constatările recentului sondaj al MCC. În ansamblu, 27% din judecători, 12% din angajații instanțelor și 13% din avocați și-au exprimat insatisfacția puternică față de sistemul actual de înștiințare, și pe lîngă aceștia, alte 43% din judecători, 44% din angajații instanțelor și 56% din avocați și-au exprimat insatisfacția. *Id*. pag. 11-12. Din cauza restrîngerilor financiare, judecătorii de obicei folosesc poșta simplă în scop de înștiințare, însă adresele și oficiile poștale nu pot fi considerate sigure. Potrivit sondajului MCC, circa 90% din citații

se distribuie prin poșta simplă, comparativ cu aproximativ 60% de citații care se livrează prin poșta înregistrată. *Id.* pag. 11. Deși 46% din judecătorii chestionați consideră că poșta înregistrată constituie cea mai reușită metodă de înștiințare (a se vedea *Id.*), chiar și atunci când se utilizează poșta înregistrată cu dovada de primire, aceasta nu garantează că martorul se va prezenta. Martorii deseori susțin că sunt prea ocupați sau n-au resurse financiare pentru a se deplasa la instanță, în timp ce alții sunt plecați peste hotare. Alte motive pentru neînfrățirea părților și a martorilor includ lipsa de interes și de responsabilitate, înștiințarea întârziată sau îngrijorări cu privire la securitate *Id.* pag. 14, 17. Într-un caz, judecătorul a ținut opt ședințe de judecată pînă cînd martorul s-a prezentat pentru a depune mărturii.

Nemulțumirea precum că avocații nu se prezintă la ședințe a fost repetată la toate nivelele sistemului judecătoresc. La CSJ, o sursă a estimat că pînă la 10% din cauze de amînă zilnic din cauza lipsei avocaților. CSJ nu a aplicat amenzi niciunui avocat pentru acest fapt, însă în primăvara 2009, Colegiul economic al CSJ a trimis o scrisoare Baroului avocaților din R. Moldova prin care a accentuat lipsa de respect manifestată de avocații licențiați prin neprezentarea acestora la ședințele de judecată. Avocații, la rîndul lor, susțin că deseori nu primesc la timp prin poștă înștiințarea despre ședința de judecată, sau constată că data unei ședințe se suprapune cu o altă ședință de judecată la care trebuie să fie prezenți. În unele instanțe, s-au organizat întruniri cu procurorii și cu avocații în încercarea de a soluționa această problemă, și judecătorii afirmă că situația s-a îmbunătățit în instanțele respective datorită eforturilor de a îmbunătăți comunicarea.

Departamentul de Executare a Deciziilor Judecătorești [în continuare DEDJ], din cadrul MJ, este o instituție care monitorizează executarea hotărîrilor judecătorești LEGEA ORGANICĂ CU PRIVIRE LA SISTEMUL DE EXECUTARE SİLITĂ, Art. 2-3 (Legea Nr. 204-XVI *adoptată la* 06.07.2006, *ultimele modificări la* 11.12.2008). Departamentul se confruntă cu flux mare de personal (45% din 2007 pînă în iunie 2009) și cu o lipsă acută a acestuia. Conform datelor din iunie 2009, doar 298 din cele 323 de funcții de executori judecătorești erau suplinite. Oficialitățile fac trimitere la salariile foarte mici, de 890 lei (aproximativ 80 dolari SUA) pe lună, ca fiind motivul nereușitei în angajarea personalului. În 2007, din cele 72.057 de hotărîri în cauze civile și economice aduse în fața DEDJ, 35.686 au fost încheiate (50,9%) iar dintre acestea, 24.224 (34,5%) au fost de fapt executate decît încheiate din alt motiv (adică, retragerea cererii, încheierea acordului de împăcare etc.). *A se vedea* RAPORTUL ANUAL AL DEDJ PENTRU 2007. BULETINUL INFORMATIV AL DEPARTAMENTULUI DE EXECUTARE Nr.2, publicat la 26.02.2008 prin Ordinul Directorului Departamentului de executare Nr. 87 , pag. 4. În 2008, din cele 57.460 de hotărîri în cauze civile și economice trimise la DEDJ spre executare și 34.105 (63,6%) au fost încheiate, dintre care 22.802 (42,5%) au fost de fapt executate. RAPORTUL ANUAL AL DEDJ PENTRU 2008. BULETINUL INFORMATIV AL DEPARTAMENTULUI DE EXECUTARE Nr.4, publicat la 02.04.2009 prin Ordinul Directorului Departamentului de Executare Nr. 119 pag.10.

Printre obstacolele executării hotărîrilor, menționate cel mai des au fost fluxul de personal la DEDJ, procedura greoaie de identificare a bunurilor, și lipsa frecventă a debitorilor care pleacă peste hotare. În pofida acestor problemele, rata de executare a hotărîrilor, deși încă sub 50%, s-a îmbunătățit. Unii atribuie acest fapt fluxului stabil de hotărîri adoptate

de CtEDO împotriva R. Moldova în acest domeniu, care, susțin ei, concentrează atenția asupra problemei și se soldează cu schimbări de atitudine din partea organelor de stat în privința executării hotărârilor, precum și cu modificări în actele normative având scopul să îmbunătățească procedura. Până la sfârșitul anului 2008, CtEDO, a adoptat 46 de hotărâri împotriva R. Moldova în legătură cu neexecutarea sau întârzierea considerabilă în executarea hotărârilor definitive ale instanțelor judecătorești de către autoritățile administrative ale statului sau întreprinderile de stat.

În vederea executării unei hotărâri, creditorul solicită un ordin de executare de la instanță, după care îl aduce la unul dintre oficiile DEDJ, amplasate în toată țara. La expirarea termenului de executare benevolă, executorul emite o hotărâre de inițiere a procedurii de executare și prin care debitorului i se cere să achite suma datoriei plus cheltuielile de executare. Hotărârea respectivă se expediază creditorului și debitorului în decurs de trei zile. Pentru executare nu este prevăzută achitarea taxei de stat, însă potrivit modificărilor recente la Codul de executare, creditorul este informat despre costul estimativ al executării hotărârii și apoi i se dă opțiunea de a depune suma respectivă în avans către DEDJ sau s-o achite direct. Cheltuielile includ transportul, păstrarea și vânzarea bunurilor debitorului, deschiderea și închiderea forțată a încăperilor, mișcarea sau îndepărtarea obstrucțiunilor, remunerarea specialiștilor, experților și altor persoane implicate în procesul de executare, precum și cheltuielile de deplasare a executorilor. *A se vedea* REGULAMENTUL PRIVIND PROCEDURA DE DETERMINARE A MĂRIMII COSTURILOR AFERENTE EXERCITĂRII ACȚIUNILOR DE EXECUTARE, §52, 24 (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 285, *adoptată la* 13.04.2009). Creditorului i se rambursează mijloacele financiare depuse în avans la vânzarea bunurilor debitorului. În cadrul DEDJ, această modificare este considerată drept una pozitivă, deoarece, în trecut, o parte a problemei în legătură cu executarea hotărârilor judecătorești era lipsa mijloacelor bugetare pentru acoperirea cheltuielilor suportate de executori. Pe de altă parte, avocații care au comentat asupra noii proceduri s-au arătat sceptici față de faptul că această procedură va eficientiza activitatea DEDJ și consideră că pune o povară prea mare asupra creditorilor care trebuie să achite niște sume mari în avans.

Au fost făcute modificări și la legea cu privire la instituțiile financiare și cu privire la imobile, care le permite executorilor judecătorești să acceseze și să urmărească acțiunile și proprietatea înregistrată. În plus, au fost modificate și Codul de procedură civilă, Codul de executare și Codul de procedură penală pentru a permite creditorilor-deținători ai unor hotărâri finale să acționeze în judecată autoritățile responsabile de neexecutarea hotărârii. În special, creditorul are dreptul să se adreseze în instanță pentru a obține despăgubiri materiale și/sau morale, precum și rambursarea cheltuielilor. COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 28(1)(e), 61(2), 90(h), 247(3). Cîteva hotărâri au fost deja anulate în așa tip de acțiune împotriva Ministerului Finanțelor [în continuare MF] precum și una împotriva unei autorități municipale. În mod similar, există posibilitatea de a iniția urmărirea penală, la discreția Procurorului General, împotriva persoanelor pentru neexecutarea intenționată a hotărârilor judecătorești. CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA, Art. 320 (Legea Nr. 985-XV, *adoptată la* 18.04.2002, *cu ultimele modificări din* 03.02.2009). Pînă în prezent, Procurorul General a refuzat să inițieze o astfel de procedură, deși DEJD a solicitat-o.

Un obstacol persistent în executarea hotărârilor judecătorești rămân a fi organele municipale. La sfârșitul anului 2008, numărul hotărârilor neexecutate împotriva organelor municipale constituie 224; pînă în iunie 2009, numărul respectiv crescuse pînă la 322. CtEDO a emis cîteva hotărîri împotriva R. Moldova din cauza neexecutării hotărîrilor judecătorești de către organele municipale, majoritatea acestora ținînd de asigurarea cu locuințe sau acordarea unor compensații echivalente cu valoarea de piață a acestora. *A se vedea, de ex., Dumbrăveanu c. R. Moldova*, CtEDO, Nr. 20940/03, 24.05.2005. După cum s-a discutat în Factorul 6 de mai sus, organele municipale au refuzat să le execute. DEJD este împuternicit să urmărească executarea hotărîrilor neexecutate ale CtEDO. În astfel de cazuri, municipalitățile susțin că mijloacele financiare pentru asigurarea cu locuințe trebuie să fie alocate din bugetul de stat și nu bugetele locale. În prezent DEJD are autoritatea de a sechestra conturile bancare ale autorității locale, însă doar pînă la 20% din bugetul total poate fi sechestrat. De exemplu în cazul municipiului Chișinău, suma care urmează a fi achitată constituie peste 1 milion dolari SUA, ceea ce presupune că utilizarea procedurii sechestrului va dura o perioadă îndelungată. În pofida aplicării sechestrului, sancțiunilor și amenințărilor de tragere la răspundere penală, organele municipale rămîn ferme în refuzul lor de a se conforma.

Unii susținători pledează în favoarea unor schimbări radicale în sistemul de executare. Unii intervievați au propus, drept soluție, introducerea unui serviciu privat de executori, iar alții consideră că transmiterea DEJD în subordinea instanțelor judecătorești, și nu a MJ, după cum era pînă în 2002, ar fi o soluție mai bună. Oponenții au comentat că instanțelor nu trebuie să li se acorde această împuternicire adițională și că mai corect ar fi ca ramura executivă să monitorizeze acest proces. Un interviuat a fost de părerea că executorii privați nu sunt necesari în cazul cînd executorilor de stat li s-ar permite să încaseze, la executare, un procent din valoarea hotărîrii. În prezent, statul încasează 5% din valoarea hotărîrii, însă această sumă se transferă la bugetul de stat și nici o parte din aceasta nu se alocă în contul salariilor pentru executori.

III. RESURSE FINANCIARE

Factor 10: Influența asupra bugetului justiției

Puterea judecătorească poate influența în mod semnificativ suma care i se alocă de către legislativ și/sau executiv și, după ce fondurile îi sunt alocate, are control asupra bugetului propriu și asupra modului în care sunt cheltuite fondurile respective.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Sistemul judecătoresc are posibilitatea să influențeze suma resurselor financiare care i se alocă. Anul 2008 a marcat primul an când CSM, și nu MF, a prezentat proiectul bugetului pentru instanțele judecătorești direct la Parlament. Încercările CSM de a avea un DAJ sub auspiciile sale au eșuat, iar Guvernul R. Moldova a decis plasarea departamentului, care este responsabil de monitorizarea cheltuielilor instanțelor judecătorești și de întocmirea bugetelor acestora, în subordinea MJ. Președintele fiecărei instanțe deține controlul asupra bugetului instanței sale și a modului de utilizare a resurselor bugetare. Suma de resurse financiare alocată justiției se consideră inadecvată.		

Analiză/Date generale:

Parlamentul trebuie să aprobe bugetul instanțelor judecătorești ca parte componentă a bugetului de stat. A se vedea CONST., art. 121(1). MJ este responsabil pentru asigurarea materială și financiară a instanțelor de drept comun și curților de apel. LOJ, Art. 23(2), (cu MODIFICĂRILE DIN 2006, art. I(10)). Începând cu anul 2008, DAJ pe lângă MJ are sarcina de a compila proiectele de buget de la fiecare judecătorie ordinară și curte de apel și de a le prezenta la CSM. Regulamentul DAJ . CSM examinează, aprobă și propune proiectul de buget întocmit de DAJ la Parlament. LOJ, art. 22(1) și LEGEA CU PRIVIRE LA CSM, art. 4(4)(c). Bugetul pentru instanțe, odată ce este adoptat de Parlament, se include în bugetul de stat, cu articole de buget separate pentru fiecare instanță. *Id.*, art. 23(2), (modificat prin MODIFICĂRILE DIN 2006, art. I(10)). Mijloacele financiare sunt acordate fiecărei instanțe ca o sumă integrală și acestea le pot utiliza pentru orice cheltuieli necesare, cu excepția salariilor, care se stabilesc printr-o lege separată. Fiecare instanță prezintă rapoarte financiare lunare la DAJ, care ulterior le prezintă MF.

DAJ trimite judecătorilor și curților de apel plafoane de cheltuieli, care sunt prezentate în baza calculului MF, în general legate la bugetul anului precedent, și instruește instanțele despre cum să prezinte cereri de buget pentru anul următor în baza plafoanelor respective. Dacă DAJ observă că a fost solicitată ceea ce se consideră ca fiind o sumă excesivă, acesta solicită explicații de la instanța respectivă pentru a determina dacă solicitarea este justificată. DAJ compilează toate cererile individuale ale instanțelor într-una singură și o prezintă la CSM. CSM poate să modifice cererile, însă, în practică, nu a făcut niciodată acest lucru, și prezintă propunerea finală la Parlament.

CSM a propus și a apărât proiectul de buget pentru instanțe direct în comisiile parlamentare și în Parlament pentru prima dată în 2008. Pînă în 2008, responsabil de prezentarea bugetului pentru instanțe la MF era MJ, după întrunirea cu președinții instanțelor și CSM în vederea finalizării cererilor de buget, iar MF prezenta cererile de buget la Parlament. Acest rol nou al CSM în adoptarea bugetelor instanțelor este salutat de observatori, fiind considerat un pas corect în vederea stabilirii independenței sistemului judecătoresc față de Guvern. Cu toate acestea, odată cu preluarea de către CSM a acestui nou rol, acesta a pierdut lupta pentru controlul asupra procesului de elaborare a bugetelor pentru instanțe și a celui de administrare. În 2006, CSM a făcut lobby, fără succes, pentru a obține controlul absolut asupra procesului de administrare al instanțelor, inclusiv asupra elaborării bugetelor. Ca parte a propunerii sale, CSM a solicitat transferul DAJ în subordinea sa. *A se vedea MOLDOVA IRJ 2007*, p. 37-38. Deși Parlamentul a aprobat acest plan, Președintele R. Moldova l-a respins și acesta nu a fost adoptat. Printr-o hotărîre de guvern, DAJ totuși a fost creat, în noiembrie 2007, însă nu în subordinea CSM, ci a MJ. *A se vedea HOTĂRÎREA DAJ*. Deși DAJ a fost instituit din 1 ianuarie 2008, personalul în cadrul acestuia a fost angajat abia în iunie 2008, cînd DAJ și-a început activitatea.

În cel mai bun caz, criticii consideră DAJ drept o barieră birocratică nenecesară între instanțele judecătorești și finanțarea acestora. În această ordine de idei, DAJ este un birou mic, avînd puțină putere reală, cu toate acestea, constituind principala legătură cu MF în privința stabilirii plafoanelor de cheltuieli. Intervievații au comentat că necesitatea de a trece prin DAJ pentru a se adresa către MF în privința plafoanelor de cheltuieli complică nejustificat și prelungește procesul de soluționare a problemei și că dacă instanțele ar avea acces direct la MF, procedura respectivă ar fi mai simplă și mai eficientă. Un judecător a subliniat că, în 2005, atunci cînd curțile de apel aveau control asupra propriilor bugete printr-o interacțiune directă cu MF, dacă apărea vreo problemă, aceasta putea fi rapid soluționată în decurs de două săptămîni, contactînd MF. În prezent, orice problemă este soluționată în cel puțin o lună, dat fiind că instanța trebuie mai întîi să se adreseze la DAJ. Alții respondenți, însă, au menționat că unul dintre motivele că MJ i s-a acordat responsabilitatea de a administra aspectele financiare pentru instanțe, prin modificările legislative din 2008, a fost faptul că unele instanțe nu reușeau deloc să-și gestioneze bugetul împreună cu MF. Această lipsă de experiență sau aptitudini manageriale servește drept dovadă, potrivit susținătorilor DAJ, că DAJ este necesar pentru un sistem judecătoresc mai funcțional. În cel mai rău caz, criticii consideră că instituirea DAJ pe lîngă MJ este o încercare clară de a exercita control executiv asupra sistemului judecătoresc. CSM rămîne în continuare legat de ramura executivă prin DAJ, ceea ce unii consideră drept semn că executivul nu dorește să renunțe la putere, iar prin aceasta, la influența sa asupra mijloacelor financiare utilizate pentru finanțarea sistemului judecătoresc.

CSJ își întocmește, prezintă și susține propriul buget direct la Parlament spre aprobare. LEGEA PRIVIND CSJ, art. 3(d). Curtea Constituțională de asemenea își întocmește și prezintă proiectul bugetului său, împreună cu avizul preliminar al MF direct la Parlament. LCC, art. 37(2). Președintele judecătoriei militare întocmește proiectul de buget pentru Parlament, care aprobă bugetul, iar mijloacele financiare sunt ulterior distribuite prin intermediul Ministerului Apărării. LEGEA CU PRIVIRE LA SISTEMUL INSTANTELOR JUDECĂTOREȘTI MILITARE art. 27.

În 2008 CSM a făcut lobby pentru a obține garantarea prin lege că cel puțin 1% din bugetul de stat să fie anual alocat pentru justiție. Guvernul a respins această propunere, însă a acceptat să negocieze și să sporească suma inițială pe care acesta intenționa să o aloce în 2009 pentru justiție. Judecătorii intervievați de echipa de evaluare au exprimat opinia unanimă că pentru justiție este nevoie de mai multă finanțare. Ei au subliniat că, în pofida sumei aprobate de Parlament pentru 2009, în realitate, bugetele instanțelor au fost reduse cu 20%. Această reducere de 20% din toate cheltuielile de stat a fost dispusă de Guvern ca răspuns la criza economică globală. Pentru unele instanțe aceasta s-a soldat cu faptul că ordinele de plată eliberate de acestea nu mai sunt onorate de Trezorerie, ceea ce, la rândul său, a dus la reducerea de către furnizori a bunurilor și serviciilor. Judecătorii și grefierii au menționat că sunt nevoiți să-și cumpere singuri rechizitele de birou și cerneală, din cauza că finanțarea a fost redusă considerabil.

BUGETELE INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI DIN R. MOLDOVA, 2008-2009, (MILIOANE LEI)

Nivelul instanței judecătorești	2008		2009		Creșterea, %
	Lei mold.	Dolari SUA	Lei mold.	Dolari SUA	
Judecătorii	76,07	6,78	85,34	7,61	12,2
Curți de apel	19,13	1,71	21,52	1,9	12,5
Judecătoria economică	5,16	0,46	5,35	0,47	3,1
CSJ	20,1	1,79	24,8	2,22	23,9
Curtea Constituțională	5,99	0,53	5,7	0,51	-4,8
TOTAL bugetul instanțelor *	120,46	10,74	137,01	12,2	13,6
% din bugetul de stat	0,82%		0,77%		
% din PIB alocat instanțelor	0,18%		0,23%		

Sursa: LEGEA BUGETULUI DE STAT PENTRU 2008, ANEXA Nr. 1, (LEGEA Nr. 254-XVI adoptată la 23.11.2007); LEGEA BUGETULUI DE STAT PENTRU 2009, ANEXA Nr. 1, (LEGEA Nr. 244-XVI adoptată la 21.11.2008). Calculul în baza ratei PIB pentru 2009 GDP reprezintă pronosticul Guvernului.

*Bugetul total al instanțelor judecătorești nu include suma alocată Curții Constituționale, iar totalul pentru 2009 reprezintă suma aprobată și nu ia în considerare reducerea ulterioară de 20% impusă bugetului.

Instanțele nu primesc nici un procent din taxele sau plățile încasate pentru serviciile judiciare. Aceste resurse se transferă pe contul MJ. Personalul administrativ din instanțe nu are de

a face cu finanțele. Persoanele ce se adresează în instanță achită taxele și plățile pentru serviciile judiciare la bancă și prezintă chitanța în instanță.

Factorul 11: Salarizarea adecvată a judecătorilor

Salariile judecătorilor sunt în general suficient de mari pentru a atrage și a menține judecători calificați, permițându-le să-și întrețină familia și să trăiască într-un mediu suficient de sigur, fără a fi nevoiți să recurgă la alte surse de venit.

Concluzie	Corelație:	Negativ	Tendința: ↔
Judecătorii au avut păreri diferite cu privire la faptul dacă salariile lor sunt suficiente pentru a-și întreține familia, deși toți au fost de acord că judecătorilor nou-numiți în funcție la judecătoriile de drept comun le vine foarte greu. Judecătorii au declarat că dreptul lor la locuință rareori este realizat. Judecătorii consideră că salariile mici reflectă o lipsă de respect față de sistemul judecătoresc.			

Analiză/Date generale:

Retribuția judecătorilor este stabilită prin Legea cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar. LEGEA CU PRIVIRE LA SISTEMUL DE SALARIZARE ÎN SECTORUL BUGETAR (Legea Nr. 355-XVI, *adoptată la 23.12.2005, cu ultimele modificări din 25.12.2008*) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA SALARIZARE], Art. 1. *A se vedea de asemenea* LSJ, Art. 28. Salariul de bază variază între 4200 lei (378 dolari SUA) pentru funcția de judecător care activează în cadrul unei judecătorii de drept comun și 8800 lei (792 dolari SUA) pentru funcția de președinte al CSJ și Curtea Constituțională. LEGEA CU PRIVIRE LA SALARIZARE, Anexa Nr. 3. Salariile sunt ajustate după vechimea în muncă. *Id.* Art. 13. Judecătorii, de asemenea, au dreptul la un spor la salariu în baza gradului de calificare acordat de Colegiul de calificare și atestare al CSM. *Id.* Anexa Nr. 9. După împlinirea vârstei de 50 ani majoritatea judecătorilor au dreptul la pensie, iar judecătorii care continuă să lucreze pot beneficia atât de pensie cât și de salariu, fapt care dublează veniturile acestora. LSJ, Art. 32(1).

SALARIILE DE BAZĂ ÎN SISTEMUL JUDECĂTORESC DIN R. MOLDOVA

Instanța	Funcția	Salariul lunar	
		Lei mold.	Echivalentul în Dolari SUA
Curtea Constituțională	Președinte	8800	792
	Judecător	7500	675

CSJ	Președinte	8800	792
	Vicepreședinte	7500	675
	Judecător	6000	540
Curți de Apel	Președinte	6000	540
	Vicepreședinte	5600	504
	Judecător	5200	468
Curtea de Apel Economică	Președinte	6000	540
	Vicepreședinte	5600	504
	Judecător	5200	468
Judecătoriile de drept comun	Președinte	5200	468
	Vicepreședinte	4700	423
	Judecător	4200	378
Judecătoria economică	Președinte	5200	468
	Vicepreședinte	4700	423
	Judecător	4200	378
Judecătoria militară	Președinte	5200	468
	Vicepreședinte	4700	423
	Judecător	4200	378

Sursa: LEGEA CU PRIVIRE LA SALARIZARE, Anexa 3.

MĂRIMEA SPORULUI PENTRU GRADUL DE CALIFICARE

Gradul de calificare	Sporul lunar	
	Lei mold.	Echivalentul în Dolari SUA
Superior	500	45
1	400	36
2	350	32
3	300	27

4	250	23
5	200	18

Sursa: LEGEA CU PRIVIRE LA SALARIZARE, Anexa 9.

La întrebarea dacă salariile lor sunt adecvate, opiniile judecătorilor au fost diferite. În general, judecătorii de la nivelul instanțelor de drept comun au declarat că ei se străduiesc cu greu să-și întrețină familiile cu salariile pe care le primesc. Președinții de instanțe și judecătorii de la instanțele superioare au răspuns că salariile lor sunt suficiente, deși mici. Ei au recunoscut că cu salariul de bază al unui judecător de la o instanță de drept comun judecătorii se descurcă foarte rău. Cîțiva judecători și-au amintit nostalgic de sistemul care a existat înainte de adoptarea în 2005 a Legii cu privire la salarizare, cînd salariile judecătorilor constituiau un procent din salariul de bază al Președintelui R. Moldova. În viziunea lor, acel sistem demonstra un respect mai mare față de judecători. Ei de asemenea au remarcat că, la adoptarea noului sistem, Președintele R. Moldova a ales să nu le ofere judecătorilor salarii echivalente cu ale membrilor Parlamentului și ai miniștrilor din cadrul Guvernului. Aceasta a fost interpretat drept o dovadă în plus a lipsei de respect din partea Executivului față de sistemul judecătoresc.

Judecătorii au menționat frecvent că legea prevede ca ei să fie asigurați cu locuință sau la compensarea cheltuielilor pentru închirierea unei locuințe. LSJ, art. 30. Autoritatea publică locală este obligată să asigure judecătorul cu apartament sau cu casă în decurs de 6 luni de la numirea judecătorului în cazul în care judecătorul nu dispune de locuință. *Id.* După încheierea a 10 ani de activitate în calitatea de judecător locuința se transmite gratuit judecătorului în proprietate privată. *Id.* art. 30(2). În practică, judecătorii au declarat că prevederile cu privire la asigurarea cu locuință nu se implementează, deși ei consideră că ar trebui. De fapt, absolvenții INJ au invocat neasigurarea cu locuință sau cel puțin a unei compensații pentru cheltuielile aferente închirierii unei locuințe drept unul din motivele din care ei nu doresc să accepte posturi în afara Chișinăului, unde locuiesc familiile lor. În același timp, criticii acestei legi consideră că acesta este un instrument periculos ce poate fi folosit pentru a influența imparțialitatea judecătorilor prin promiterea acordării unei locuințe în scopul de a obține obidiență din partea unui judecător.

Un subiect pe larg discutat în R. Moldova este că există o legătură între salariile mici ale judecătorilor și corupția pretinsă în sistemul judecătoresc. *A se vedea* NIT, 2008, p. 404 (în care se remarcă că lipsa de resurse financiare suficiente „continuă să fie o cauză a corupției și nu creează condiții optime pentru procese judiciare eficiente”). Însăși legea face legătura și prevede că asigurarea materială și socială a judecătorului este unul din mijloacele de asigurare a independenței judecătorilor. LSJ, art. 17(g). Mulți intervievați au fost de părerea că asigurarea unor salarii mai mari s-ar solda cu un grad mai mic de corupție în sistemul judecătoresc. Unii respondenți au menționat că acordarea atît a pensiei cît și a salariului judecătorilor pensionați permite acestora să-și dubleze veniturile și dezavantajează judecătorii tineri și îi face mult mai vulnerabili pentru a fi corupți. Judecătorii nou-numiți

în funcție consideră posibilitatea de a se implica în acte de corupție drept o ispită care ar putea fi curmată doar prin mărirea salariilor care ar spori nivelul de trai și ar face mai simplă întreținerea familiilor lor. Cu toate acestea, alți observatori au opinat că mărirea salariilor nu ar contribui la combaterea presiunii politice pe care ei o consideră ca fiind principala formă de corupție care afectează sistemul. *A se vedea* Factorul 20 de *mai jos* pentru detalii privind influența improprie în sistemul judecătoresc.

Factorul 12: Clădirile instanțelor judecătorești

Clădirile instanțelor de judecată sunt amplasate central și sunt ușor de găsit, asigurând un mediu corespunzător și dispunând de infrastructura adecvată pentru înfăptuirea actului de justiție.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↑
În general, clădirile instanțelor judecătorești sunt amplasate convenabil și pot fi găsite ușor. Cu toate acestea, multe instanțe nu au suficiente săli de judecată și mulți judecători desfășoară ședințele de judecată în propriile birouri. În cadrul unui proiect, finanțat de organizații donatoare, care a cuprins instanțe-pilot, trei judecătorii de drept comun au fost reconstruite integral. În plus, președinții a câtorva instanțe se află în proces de implementare a unor lucrări de renovare, finanțate de stat, în clădirile instanțelor lor judecătorești.		

Analiză/Date generale:

Statul este obligat să asigure sediile și celelalte mijloace financiare și materiale necesare pentru buna funcționare a sistemului judecătoresc. *A se vedea* LOJ, Art. 23(1) (*modificată prin* MODIFICĂRILE DIN 2006, Art.10). În general, clădirile instanțelor judecătorești sunt amplasate în centrele orașelor și pot fi găsite ușor. Cu toate acestea, condițiile în clădirile instanțelor diferă foarte mult, deși majoritatea acestora par să aibă necesitate de renovare. De exemplu, potrivit unui sondaj recent, 10% din judecători și 5% din angajații instanțelor consideră că condițiile din sălile de judecată sunt nesatisfăcătoare, iar alte 36% din judecători și 34% din angajații instanțelor au răspuns că sălile de judecată au nevoie de îmbunătățiri. SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC, pag. 17-18. Părerile avocaților au fost și mai puțin favorabile, 60% din avocați evaluând negativ condițiile din sălile de judecată și 30% din ei afirmând că acestea au nevoie de îmbunătățiri. *Id.* pag. 18. În tocmai 30% din clădirile instanțelor lipsesc sălile de așteptare, iar în clădirile în care acestea există, 11% din judecători, 10% din angajații instanțelor și 37% din avocați au apreciat condițiile în acestea ca fiind nesatisfăcătoare, în timp ce 24% din judecători, 21% din angajații instanțelor și 33% din avocați au estimat că acestea au nevoie de îmbunătățiri. *Id.* pag 17-18. Mai mult decât atât, pînă la 75% din instanțele judecătorești nu dispun de intrări separate pentru inculpați și victime în cauzele penale. *Id.* pag 18.

După cum s-a discutat în Factorul 10 mai sus, anumite instanțe au control asupra bugetelor lor și pot solicita mijloace financiare pentru reparații sau construcții. DAJ monitorizează activitățile de reparații structurale majore.

Unele instanțe au reușit să obțină finanțare anuală suficientă și au efectuat lucrări de reparație și reconstrucție vaste, în timp ce altele au început reconstrucții ambițioase finisarea cărora, însă, au trebuit să o amâne din cauza reducerii finanțării. Pe de altă parte, în ultimii doi ani, instanțele care au fost alese drept instanțe-pilot și desemnate pentru reconstrucție în cadrul programului MCC au fost pe deplin și extensiv reconstruite, într-un timp foarte scurt, cu fonduri din partea organizației-donatoare.

Curtea de Apel Cahul a finisat niște lucrări de reparație, achitate din bugetul de stat, care s-au soldat cu o clădire modernă și accesibilă a instanței judecătorești. Judecătoria Cahul se află în proces de reparație și reconstrucție extensivă, finanțată de stat. În clădirea care dispune de doar două săli de judecată și nu are capacitatea de a avea computere, nu se mai fusese reparație din 1954. Deși clădirea încă se află în proces de reconstrucție, aceasta se va finisa cu 5 săli de judecată și tehnologii și instalații actualizate. Președintele instanței inițial convenise să accepte sponsorizare pentru anumite componente ale reconstrucției (de exemplu, instalarea rețelei de telefonie internet de către o companie locală), însă ulterior a hotărât să folosească doar resursele acordate de stat în încercarea de a evita aparența unor acțiuni incorecte. Această dependență de finanțarea din bugetul de stat s-a soldat cu o reducere a mijloacelor alocate instanței pentru reconstrucție pe parcursul anilor și extinderea termenului de finisare a construcțiilor de la patru la șase ani.

Curtea de Apel Comrat a dat startul unui proiect de reconstrucție în 2006, cu finanțare din bugetul de stat, inițiind un proces descris ca frustrant și foarte negativ. Tăgănarea lucrărilor de reconstrucție, problemele din cadrul lucrărilor și neacceptarea solicitărilor instanței de finanțare suplimentară pentru reconstrucții a dus la suspendarea procesului înainte de finisarea lucrărilor, lăsând instanța într-o stare de reconstrucție perpetuă.

Pe de altă parte, Judecătoria Comrat, care, pe lângă judecătoriile Ungheni, Rezina, este una dintre cele trei judecătoria de drept comun selectate în calitate de instanțe-pilot de către programul MCC, a fost complet reconstruită în ultimii doi ani. Au fost reconstruite trei săli de judecată, care au spațiu suficient pentru public. Inculpații sunt aduși în instanță print-o intrare separată, deși nici una dintre sălile de judecată nu au rezervat un spațiu separat sau boxă pentru inculpați, ceea ce este tipic pentru instanțele judecătorești din R. Moldova. Președintele și-a exprimat speranța că va primi resursele financiare pentru a instala o boxă anul viitor. Lângă cancelarie este rezervată o încăpere unde se pot întâlni avocații cu clienții lor. Cancelaria a fost reconstruită și include un spațiu pentru primirea documentelor, cu perete din sticlă și care este foarte comod pentru cetățenii care se adresează în instanță. Acest spațiu, cel puțin în prezent, este adecvat, iar clădirea instanței este modernă și bine dotată.

Instanțele judecătorești care nu au fost desemnate să primească finanțare pentru reparație din fondurile publice sau pentru a participa la programe pilot adeseori reprezintă niște clădiri

delăsate, cu încăperi mici și neconfortabile. La judecătoria Orhei, de exemplu, clădirea se află într-o stare de delăsare, la intrarea fiind un hol gol, cu multe uși închise, puține indicatoare sau angajați care să primească cetățenii care se prezintă, în timp ce părțile se înghesuie în holul de la etajul doi, așteptându-și rîndul să intre în ședință, care se desfășoară în birourile judecătorilor. Într-adevăr, doar Judecătoria Militară, unde cei trei judecători au cu mult mai puține dosare de examinat decît sarcina medie pentru un judecător de la o judecătorie de drept comun, a declarat că toate ședințele au loc în sala de judecată. În toate celelalte instanțe, este o practică obișnuită de a desfășura ședințe în birourile judecătorilor. Aceasta a fost confirmat atît de monitorizarea ședințelor de judecată a OSCE, în cadrul căreia s-a stabilit că 51% din ședințe se desfășoară în birouri, cît și de Sondajul persoanelor care se adresează în instanțe, efectuat de MCC, în cadrul căruia persoanele chestionate au declarat că jumătate din numărul ședințelor au loc în birourile judecătorilor. *A se vedea RAPORTUL OSCE DE MONITORIZARE A PROCESELOR JUDICIARE*, pag. 21; *SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC*, pag. 19. Din judecătorii chestionați, doar 36% au întotdeauna și 17% de obicei desfășoară ședințele în sălile de judecată, în timp ce 7% din judecători întotdeauna și 21% de obicei desfășoară ședințele în birourile lor. *SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC*, pag. 18. Deși numărul insuficient de săli de judecată este motivul principal invocat pentru faptul că birourile sunt folosite pentru desfășurarea ședințelor, OSCE de asemenea a stabilit că judecătorii uneori preferă să desfășoare ședința în birou și nu în sala de judecată. *RAPORTUL OSCE DE MONITORIZARE A PROCESELOR JUDICIARE*, pag.21.

NUMĂRUL SĂLILOR DE JUDECATĂ ÎN INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI DIN R. MOLDOVA

Instanțe	Sălile de judecată	Judecători în funcție	Proporția judecător/săli de judecată
Judecătorii de drept comun	107	318	2.97
Curți de apel	24	76	3.2
Curtea Supremă de Justiție	7	47	6.7

Sursa: DAJ; CSM.

Programul MCC se află în proces de elaborare a unei evaluări pe țară a condițiilor și caracterului adecvat al clădirilor instanțelor judecătorești în R. Moldova. Scopul evaluării, rezultatele căreia urmează să fie publicate în toamna 2009, este de a ajuta statului să stabilească prioritățile în privința cheltuielilor bugetare pentru sistemul judecătoresc pentru lucrări de reparație și reconstrucție capitală și de a spori responsabilitatea și transparența alocării mijloacelor financiare pentru lucrări de reconstrucție capitală. *A se vedea Programul pentru Buna Guvernare efectuează o evaluare amplă a tuturor instanțelor judecătorești din R. Moldova*, 20.02.2009.

CSJ ocupă două clădiri în Chișinău. Una dintre clădiri se află în proces de reconstrucție extensivă, care urmează să fie finisată spre sfârșitul anului 2009, iar cealaltă clădire, unde își are sediul și CSM, pare să fie în stare bună. În 2009, Parlamentul a aprobat alocarea unei proprietăți CSJ pentru construcția unei clădiri care le-ar permite tuturor angajaților și judecătorilor CSJ să se afle într-o clădire; cu toate acestea, lucrările de construcție încă nu au început din cauza lipsei fondurilor pentru acest proiect. Curtea Constituțională are un sediu elegant și renovat, locația fiind accesibilă pentru public.

Factorul 13: Protecția judecătorilor

Sunt alocate suficiente resurse pentru protecția judecătorilor împotriva unor amenințări, cum ar fi cele de hărțuire, atac sau omor.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendință: ↔
Deși legislația prevede asigurarea pazei sediilor instanțelor judecătorești de către poliția judiciară, în realitate neînțelegerile interne dintre MJ și Ministerul Afacerilor Interne a dus la compromiterea securității judecătorești. O soluție provizorie propusă de Guvern este ca instanțele de judecată să încheie un acord cu o companie de stat de securitate. Unele instanțe au făcut acest lucru, altele însă invocă lipsa resurselor financiare și au rămas fără pază pe parcursul zilei. În aprilie 2009 în clădirea CSJ a fost găsită o bombă care a fost dezamorsată.		

Analiză/Date generale:

În mai 2007 obligația de asigurare a pazei instanțelor de judecată de către poliția judecătorească a fost transferată de la Ministerul Afacerilor Interne [în continuare MAI] la MJ. *A se vedea* LOJ art. 50(1), (modificată prin MODIFICĂRILE DIN 2006, Art. i(17, VI(2)) Guvernul aprobă necesarul de personal al poliției pentru instanțe, la propunerea MJ și a CSM, sau, în cazul CSJ – la propunerea președintelui Curții. *Id.* Art.50(2); LCSJ Art. 26(2). Instanțele judecătorești, inclusiv președinții instanțelor, iar în cursul proceselor judiciare, judecătorii individuali au autoritate asupra poliției judecătorești de care dispun. *A se vedea* CONST. art. 121(3). LOJ, Art.50(3). Și Curții Constituționale îi este asigurată securitatea în baza legii. *A se vedea* LCC art. 41. Ministerul Apărării este responsabil de asigurarea pazei pentru Judecătoria Militară, numărul personalului de pază fiind stabilit în comun cu MJ și Ministerul Apărării. LEGEA JUDECĂTORILOR MILITARE, Art. 26(1).

Transmiterea autorității asupra poliției judecătorești de la MAI către MJ nu a decurs așa cum fusese planificată. Potrivit persoanelor intervievate problemele au apărut atunci când MAI a refuzat să transfere echipamentul și autovehiculele către MJ, astfel procesul fiind stopat până în 2011. Consecința acestui fapt este o situație de incertitudine în ceea ce privește securitatea în majoritatea instanțelor. Deși poliția din cadrul MAI continuă să însoțească inculpații la, pe parcursul și de la ședințele de judecată și asigură unul

sau doi ofițeri în clădirile curților de apel, aceasta nu asigură paza în mod regulat la sediile instanțelor de drept comun. Soluția provizorie propusă a fost ca instanțele să contacteze individual și să plătească din bugetul lor o companie de stat de securitate. Judecătoria Comrat plătește compania pentru un gardian de noapte și pentru intervenții de securitate, ceea ce înseamnă că compania de securitate va acționa dacă este apăsat un buton de alarmă din biroul unui judecător. Totuși, alte instanțe nu au putut sau nu au dorit să încheie contracte cu compania din cauza lipsei resurselor financiare, fapt care efectiv i-a lăsat fără securitate. Un judecător a descris situația cu securitatea în instanța sa ca fiind "dureroasă" și a precizat că acum trei persoane pensionate activează ca paznici de noapte pe parcursul săptămânii. Judecătorii în general sunt insatisfăcuți de securitatea din cadrul instanțelor, conform rezultatelor Sondajului de Monitorizare al MCC, care indică că 56% din judecătorii chestionați au fost de părerea că instanțele nu oferă toată protecția necesară pentru siguranța părților. SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC, pag. 18. În afară de aceasta, în trei-pătrimi din clădirile instanțelor nu există intrări separate pentru inculpați și reclamanți în cauzele penale. *Id.* CSM confirmă că primește multe plângeri de la președinții judecătoriilor referitoare la lipsa securității pentru părți și pentru judecători.

Problema securizării adecvate a fost ridicată în aprilie 2009 când la etajul întâi al clădirii CSJ, care era în proces de renovare, un muncitor implicat în lucrările de construcție a descoperit o bombă ce conținea peste un kilogram de explozibili plastici. *A se vedea articolul „Poliția nu cunoaște încă cine a pus explozibilul la Curtea Supremă”, MOLDOVA AZI, 6 mai 2009, disponibil la <http://www.azi.md/en/print-story/2790>. Bomba a fost dezactivată și scoasă fără incidente sau prejudicii. Cu toate acestea, chiar și spre sfârșitul lunii iunie clădirea Curții este protejată de un gardian care stă pe palierul de la primul etaj al scării și nu poate observa pasajul de acces sau holul de la intrarea în clădire.*

O excepție remarcabilă de la situația problematică cu securitatea este Curtea de Apel Cahul care dispune de doi gardieni: unul de la poliție iar celălalt de la compania de stat de securitate. Vizitatorii trebuie fie verificați la pază și să treacă printr-un detector de metale și o barieră de securitate pentru a merge mai departe în clădire. Accesul este permis publicului doar la primul etaj și clădirea este dotată cu un sistem video de monitorizare foarte sofisticat.

Curtea Constituțională își contractează gardienii de la compania de stat de securitate. Deși nu au fost semnalate incidente la sediul Curții, au fost exprimate unele îngrijorări referitoare la faptul dacă gardienii sunt suficient de pregătiți pentru a face față oricăror incidente de securitate în cazul în care acestea ar apărea.

Dacă un judecător, un membru al familiei sale sau averea lor este amenințată, statul este obligat să ia măsurile de rigoare pentru asigurarea securității. LSJ, art. 27(1). În general judecătorii erau conștienți de existența acestei măsuri, deși nici o persoană interviuată nu auzise vreodată despre cazuri în care s-ar fi invocat. Cazurile de amenințări directe la securitatea judecătorilor sunt rare în Moldova.

IV. GARANȚII STRUCTURALE

Factorul 14: Garantarea perioadei de încadrare în funcție

Judecătorii de nivel înalt sunt numiți pentru mandate fixe care să garanteze menținerea în funcție până la vârsta pensionării sau până la expirarea unui mandat determinat care să aibă durată considerabilă.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendența: ↔
Judecătorii din cadrul judecătoriilor de drept comun sunt numiți în funcție inițial pe un termen de cinci ani, iar după aceasta ei pot susține un examen de calificare și pot fi renumiți în funcție până la atingerea vârstei obligatorii de pensionare de 65 ani. Judecătorii curților de apel și ai CSJ sunt numiți în funcție până la atingerea plafonului de vârstă de 65 de ani. Judecătorii Curții Constituționale sunt numiți în funcție pe un termen de 6 ani, și pot deține cel mult două mandate, fără limită de vârstă obligatorie de pensionare. Unii consideră perioada de numire inițială de 5 ani ca o cale de a influența activitatea tinerilor judecători în favoarea guvernării.		

Analiză/Date generale:

Judecătorii instanțelor judecătorești sunt inamovibili potrivit legii. CONST., Art.116(1). Judecătorii din judecătoriile de drept comun și judecătoriile specializate sunt numiți în funcție inițial pe un termen de cinci ani, după care pot fi numiți din nou în funcție până la atingerea vârstei obligatorii de pensionare de 65 de ani. *Id.* art. 116(2); LSJ art. 11(1). Înainte de numirea în funcție a unui judecător până la vârsta de pensionare, el este supus unui examen de calificare care este administrat de Colegiul de calificare al CSM și CSM propune candidatura sa Președintelui Republicii Moldova pentru numirea în funcție. *A se vedea* Factorul 15 de *mai jos* pentru detalii privind procedura de atestare. Președintele poate respinge o singură dată candidatura propusă în cazul depistării unor "probe incontestabile" de incompatibilitate a candidatului cu funcția respectivă, de încălcare de către acesta a legislației sau de încălcare a procedurilor legale de numirea și promovarea lui. *A se vedea* LSJ art. 11(3). Totuși, dacă CSM propune în mod repetat, cu votul a două treimi din membrii săi, candidatura, Președintele este obligat să numească candidatul respectiv în funcția de judecător. *Id.* Judecătorii curților de apel și ai CSJ, care trebuie să aibă o vechime în funcția de judecător de cel puțin 6 și respectiv 10 ani, sunt numiți în funcție până la atingerea plafonului de vârstă de 65 de ani. CONST. art. 116(2), 116(4); LEGEA CSJ art.10.

Judecătorii Curții Constituționale sunt numiți pe un mandat de 6 ani care poate fi reinnoit doar o singură dată. CONST. art. 136(1); LCC art. 5(2), 6(1). Pentru judecătorii Curții Constituționale nu există un plafon de vârstă, iar limita de vârstă pentru numirea în funcție este de 70 de ani. LCC art. 11(2).

Judecătorii pot fi eliberați din funcție de Președinte sau respectiv, de Parlament doar la propunerea CSM. LEGEA CSM art. 4(1)(a); LSJ art. 25(1). Temeiurile pentru eliberarea judecătorului din funcție includ: (1) incapacitatea profesională; (2) comiterea unei abateri disciplinare specificate la art. 22(1) al LSJ; (3) pronunțarea hotărârii definitive de condamnare a judecătorului pentru săvârșirea unei infracțiuni; (4) pierderea cetățeniei Republicii Moldova; (5) constatarea incapacității de muncă, dovedite prin certificat medical; și (6) constatarea, prin hotărâre judecătorească definitivă, a capacității de exercițiu restrânse sau a incapacității de exercițiu. LSJ art. 25(1)(e)-(j),(l). Mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității în caz de: (1) imposibilitatea exercitării funcției de judecător din motive de sănătate timp îndelungat (mai mult de 4 luni); (2) condamnarea pentru săvârșirea unei infracțiuni; (3) angajarea în oricare altă activitate publică sau privată retribuită, cu excepția activității didactice și științifice; și (4) încălcarea jurământului și a obligațiilor funcției. LCC art. 19(1). Asupra ridicării imunității judecătorului decide Curtea Constituțională însăși *Id. art.19(1); a se vedea* Factorul 17 pentru detalii despre procedura disciplinară.

În general mandatele judecătorești stabilite prin lege sunt respectate în practică. Cu toate acestea, câțiva intervievați consideră perioada inițială de calificare de cinci ani un instrument al statului prin care acesta controlează judecătorii mai tineri pentru a se asigura că ei se supun voinței politice. Tinerii judecători sunt percepuți ca fiind deosebit de vulnerabili la influențele puterii executive. *A se vedea* RAPORTUL DEPARTAMENTULUI DE STAT PRIVIND DREPTURILE OMULUI.

În plus, câteva surse au afirmat că, din câte auziseră, executivul intenționa să înceapă reatestarea tuturor judecătorilor în toamna anului 2009. Dacă judecătorii nu vor susține procesul de retestare, aceștia vor fi eliberați din funcție. Se pare că deja au fost făcute modificări la legislație în vigoare și au fost organizate câteva întruniri inițiale cu actorii principali. Unele surse consideră aceasta ca fiind o încercare flagrantă a persoanelor aflate la putere de a elimina așa-numiții judecători nedoriți. Alții au afirmat că un astfel de plan este neconstituțional deoarece un judecător numit în funcție pe viață nu poate fi eliberat din funcție înainte de atingerea vârstei de pensionare decât dacă a comis o încălcare disciplinară sau o infracțiune. Rămîne de văzut ce se va întîmpla cu acest plan, mai ales după alegerile din iulie 2009 cînd partidul de guvernămînt și-a pierdut majoritatea.

Factorul 15: Criterii obiective de promovare în cadrul justiției

Judecătorii sunt promovați în cadrul sistemului judecătoresc pe baza unor criterii obiective, cum ar fi capacitatea, integritatea și experiența.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Conform regulamentelor CSM și a legislației aplicabile, există un sistem de promovare a judecătorilor care stabilește criterii obiective de numire în funcție, inclusiv susținerea unui examen de capacitate și demonstrarea abilităților necesare pentru obținerea unei funcții cu grad de calificare mai înalt. Conform unor opinii, sistemul este desconsiderat uneori.		

Analiză/Date generale:

Judecătorii pot fi promovați la funcția de vicepreședinte sau președinte al instanței de judecată sau în instanțele ierarhic superioare. De asemenea, judecătorii pot fi promovați în gradele de calificare pe parcursul activării în funcțiile curente. Colegiul de calificare al CSM administrează examenul de capacitate pentru fiecare din aceste trei categorii: numirea în funcția de vicepreședinte sau președinte al instanței de judecată; promovarea într-o instanță ierarhic superioară; conferirea gradelor de calificare. LSJ art. 13(1); LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE, art. 23(3), REGULAMENTUL PRIVIND ATESTAREA, § 3.

Funcțiile vacante de vicepreședinte și președinte al instanței de judecată sau funcțiile vacante la curțile de apel și CSJ sunt anunțate public de către CSM. REGULAMENTUL CSM CU PRIVIRE LA ANGAJARE § 26. Candidații trebuie să prezente referințe care vor atesta calitățile profesionale și morale ale candidatului, precum și informații despre activitatea îndeplinirii justiției. Ei, de asemenea, vor susține examenul de capacitate. *Id.* § 16. În conformitate cu legea, experiența profesională și participarea la cursurile de instruire continuă sunt, de asemenea, criterii majore pentru promovarea judecătorului. LSJ art. 20(3). CSM prezintă materialele solicitanților Colegiului de calificare care administrează examenul de capacitate. REGULAMENTUL CSM CU PRIVIRE LA ANGAJARE § 21. Candidații care au susținut atestarea în decursul ultimelor 12 luni și care nu au fost sancționați disciplinar nu sunt supuși atestării și sunt admiși direct la concursul pentru suplinirea posturilor respective. *Id.* § 22. În plus, judecătorii CSJ care participă la concursul de ocupare a funcției de președinte sau vicepreședinte al CSJ, de președinte sau vicepreședinte al colegiilor CSJ nu vor fi supuși atestării. REGULAMENTUL PRIVIND ATESTAREA § 6(b). Candidații care participă la examenul de atestare trebuie să fie pregătiți să răspundă la întrebări din următoarele domenii ale dreptului: dreptul civil și penal, dreptul procesual civil și dreptul procesual penal, dreptul administrativ, dreptul constituțional, dreptul muncii, dreptul funciar, dreptul locativ, dreptul familiei, legislația de organizare și funcționare a sistemului judiciar, jurisprudența națională și procedura și jurisprudența CtEDO. *Id.* § 26. La examen candidații aleg fiecare câte un bilet ce conține întrebări la 5 dintre domeniile sus-menționate și răspund la întrebări în fața Colegiului. *Id.* § 12. Colegiul de calificare stabilește, de asemenea, abilitățile psihologice ale candidatului și evaluează capacitățile acestuia de a lua decizii și de a-și asuma responsabilități. *Id.* În acest scop candidatul trebuie să prezinte Colegiului un proiect în care își va demonstra abilitățile specifice funcției de conducere și va identifica calitățile manageriale, comunicative și de utilizare a resurselor umane. *Id.* După ce candidatul a răspuns la întrebările Colegiului, membrii Colegiului se retrag în camera de deliberare, unde decid, prin votul majorității simple, dacă să propună sau nu numirea persoanei respective. *Id.* § 28. Apoi Colegiul aduce imediat la cunoștința judecătorului-candidat hotărîrea sa care poate fi atacată în termen de 7 zile la CSM. *Id.* § 29. Contestațiile depuse sunt examinate de către CSM în decurs de o lună de la data primirii materialelor, iar data examinării contestației se comunică din timp candidatului. LEGEA PRIVIND CSM art. 22(1), (2). CSM poate accepta, modifica sau respinge hotărîrea Colegiului de calificare. *Id.* art. 22(3). Hotărîrile Colegiului care nu au fost atacate sunt remise CSM spre validare. *Id.* art. 21(1). În decurs de o lună de la primirea materialelor CSM examinează rezultatele candidaților la examenul de capacitate, activitatea profesională anterioară și alte date relevante, inclusiv publicațiile acestora, perioada de activitate și

orice diplome de studii superioare. REGULAMENTUL CSM CUI PRIVIRE LA ANGAJARE § 27. CSM anunță public despre hotărîrea sa privind selectarea, despre rezultatele concursului și a înaintării candidaturilor, după caz, președintelui RM (în cazul judecătorilor instanțelor de drept comun și a curților de apel) sau Parlamentului (în cazul judecătorilor Curții Supreme). *Id.* § 29. Hotărîrile CSM pot fi contestate la Curtea de Apel Chișinău de către orice persoană interesată, în termen de 15 zile din momentul emiterii acestora. LEGEA CSM art. 25.

La fel ca în cazul recomandărilor pentru numirea inițială în funcție de judecător și pentru renumirea în funcție pînă la atingerea plafonului de vîrstă, CSM trebuie să propună Președintelui RM candidaturile la funcția de președinte sau vicepreședinte al instanțelor judecătorești de drept comun sau al curților de apel și Parlamentului – candidaturile la aceleași funcții în cadrul CSJ. *Id.* art. 19(1). Dacă Președintele sau Parlamentul resping candidatura propusă, CSM poate propune o altă candidatură la funcția respectivă, sau aceeași candidatură – cu votul a două treimi din membrii săi. În cazul propunerilor la nivelul instanțelor judecătorești de drept comun și a curților de apel, Președintele emite un decret prin care acceptă numirea în funcție, nu mai tîrziu de 15 zile de la data parvenirii propunerii repetate de la CSM. LOJ art. 16(5). În cazul numirii în funcție la nivelul CSJ, CSM poate propune în mod repetat candidatul său Parlamentului, iar Parlamentul trebuie să examineze candidatura, însă nu este obligat să o accepte. LEGEA PRIVIND CSJ art. 9(2). Președinții judecătoriilor și ai curților de apel sunt numiți în funcție pe un termen de 4 ani și nu pot deține funcțiile respective pe durata a mai mult de două mandate succesive. LOJ art. 16(3). Președintele și vicepreședinții CSJ sunt, de asemenea, numiți pentru un mandat de 4 ani, fără limite în ceea ce privește numărul mandatelor pe durata cărora pot deține funcțiile respective. LEGEA CSJ art. 9(1).

În pofida existenței acestei proceduri foarte detaliate de numire a președinților și vicepreședinților instanțelor de judecată, persoanele interviewate au declarat că această procedură este, de fapt, neglijată și că persoanelor li se propunea direct să ocupe funcțiile respective și ulterior sunt numite în funcție. Astfel, criticii au declarat că procesul nu este prea transparent. CSM, totuși, susține cu insistență că procedura este respectată.

Judecătorii sunt atestați, de asemenea, pentru conferirea gradelor de calificare și, o dată la 3 ani – pentru confirmarea gradului de calificare obținut. LSJ art. 13(1); REGULAMENTUL PRIVIND ATESTAREA §3(f). Aceasta se referă și la judecătorii de instrucție și la cei ai instanțelor specializate. Judecătorul care își îndeplinește nesatisfăcător atribuțiile de serviciu sau nu-și dezvoltă nivelul profesional poate fi supus atestării mai des decît o dată la trei ani, dar nu mai des decît o dată pe an. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE art. 23(4). Atestarea continuă a judecătorilor are drept scop evaluarea profesionalismului și a cunoștințelor judecătorilor, stimularea dezvoltării lor și sporirea responsabilității în ceea ce privește cunoașterea și respectarea legislației curente. *Id.* art. 22. Judecătorii care dețin gradul superior de calificare, de regulă judecătorii Curții Supreme, nu sunt supuși atestării. REGULAMENTUL PRIVIND ATESTAREA § 6(a); LSJ art. 13(2). Pentru judecători există șase grade de calificare. Persoanele numite pentru prima dată în funcția de judecător nu au grad și susțin examenul de atestare în termen de 6 luni de la numire, după care li se conferă gradul cinci de calificare. LEGEA CU PRIVIRE

LA COLEGIUL DE CALIFICARE art. 23. Judecătorilor care au dat dovadă de înalt profesionalism, au titluri științifice sau alte merite li se poate conferi grad de calificare peste o treaptă, însă cel mult de două ori. *Id.* art. 29(3). Gradul superior de calificare se conferă de către Președintele Republicii Moldova *Id.* art. 27(2).

GRADELE DE CALIFICARE ALE JUDECĂTORILOR ÎN R. MOLDOVA

Gradul de calificare	Termen minim de deținere a gradului de calificare pentru a se putea conferi următorul grad	Funcțiile corespunzătoare gradului de calificare
Superior	N/A	Președintele, vicepreședinții și judecătorii CSJ; judecătorii Curții Constituționale
1	N/A	Judecătorii CSJ; judecătorii asistenți ai Curții Constituționale; președinții și vicepreședinții curților de apel
2	5	Judecătorii curților de apel
3	5	Judecătorii curților de apel; președinții și vicepreședinții instanțelor de drept comun
4	4	Președinții, vicepreședinții și judecătorii judecătoriilor de drept comun
5	2	Președinții, vicepreședinții și judecătorii judecătoriilor de drept comun

Sursa: LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE art. 27, 29; LCC art. 21, 35(5).

Procedura de examinare este identică cu cea descrisă mai sus pentru candidații la funcțiile de președinte și vicepreședinte. Subiectele propuse în bilete sunt, de asemenea aceleași, cu excepția faptului că judecătorii care participă la examenul de capacitate pentru a obține sau a-și confirma un grad de calificare nu sunt examinați la subiectul legislația de organizare și funcționare a sistemului judiciar. REGULAMENTUL PRIVIND ATESTAREA §12.1. Judecătorii de instrucție și cei din judecătoriile specializate sunt testați la subiecte relevante pentru domeniul lor de activitate. *Id.* §12.2, 12.3. Dacă judecătorul participă la examen pentru a obține un grad de calificare mai înalt, Colegiul de Calificare decide dacă să acorde sau nu un grad mai înalt. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DE CALIFICARE art. 26(3). Dacă judecătorul participă la examen pentru a-și confirma gradul pe care îl deține, Colegiul emite un aviz cu privire la corespunderea nivelului de cunoștințe profesionale al judecătorului cu funcția deținută de acesta și cu gradul conferit. *Id.* art. 26(2). Dacă Colegiul stabilește că nivelul de profesionalism al

judecătorului nu corespunde funcției sale, Colegiul poate propune retrogradarea persoanei respective în grad, sau, dacă judecătorul deja deține gradul cel mai inferior sau nu deține nici un grad, Colegiul trebuie să propună CSM eliberarea din funcție a judecătorului respectiv. REGULAMENTUL PRIVIND ATESTAREA §18. Hotărîrea Colegiului de calificare poate fi supusă aceleiași proceduri de contestare descrisă mai sus. CSM poate accepta, modifica sau respinge hotărîrea Colegiului. Un judecător care nu a susținut examenul de capacitate și/sau a fost retrogradat nu poate fi promovat la funcția de președinte sau vicepreședinte sau într-o instanță ierarhic superioară, în decurs de un an. LSJ art. 20(5).

În practică, cel puțin în ultimii patru ani, Colegiul de Calificare nu a fost pus în situația să propună eliberarea din funcție din cauza prestației slabe a judecătorului la examenul de atestare. În cazurile în care judecătorii au avut rezultate slabe la examen, Colegiul le-a acordat o perioadă de șase luni înainte de susținerea repetată a examenului. În general, din a doua încercare judecătorii susțin examenul. După spusele unei persoane intervievate, este ca și cînd a doua oară pe ușă intră o altă persoană - una care a studiat și s-a pregătit serios. Mai mulți judecători au descris cît de nervoși și stresați erau atunci cînd intrau la examenul de atestare, totuși, toți consideră că este un proces necesar și care merită efortul. Intervievații erau mîndri că au susținut examenul în fața a ceea ce consideră ei e un Colegiu respectabil. Unii dintre ei au specificat că numărul subiectelor propuse pentru examen este excesiv. Observatorii din afară au atenționat că procesul ar putea fi manipulat și folosit pentru a pedepsi sau elibera judecătorii din funcție din motive politice. Alții au criticat sistemul gradelor de calificare prin care Președintele are autoritatea absolută de a conferi gradele superioare, deoarece observatorii se tem că aceasta ar permite o influență politică inadecvată asupra sistemului judecătoresc.

Factorul 16: Imunitatea judecătorului pentru acțiunile sale în calitate oficială

Judecătorii se bucură de imunitate pentru acțiunile lor în calitate oficială.

Concluzie	Corelație:Negativă	Tendința: ↓
Judecătorii se bucură de imunitate pentru acțiunile întreprinse în capacitatea lor oficială, deși legislația permite, în unele circumstanțe, inițierea acțiunii în regres împotriva judecătorilor, pentru despăgubirile achitate de către stat ca rezultat al unei hotărîri judecătorești emise, care ar fi încălcat drepturile și libertățile fundamentale. O modificare propusă, care ar exclude necesitatea ca Procurorul General să solicite acordul CSM înainte de inițierea urmăririi penale față de judecători, a fost aprobată de Parlament, dar nu a fost semnată de Președinte.		

Analiză/Date generale:

Judecătorii se bucură de o imunitate largă în baza legii. Judecătorul nu poate fi reținut, percheziționat sau, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, arestat sau tras la

răspundere penală, fără acordul Consiliului Superior al Magistraturii și al Președintelui Republicii Moldova sau, după caz, al Parlamentului. LSJ art. 19(4) și (5) (*modificată prin* Modificările din 2006, art. II (15)). Acordul CSM este necesar și în cazul supunerii judecătorului unor sancțiuni administrative. *Id.* art. 19(7). Judecătorul reținut fiind bănuit de comiterea unei contravenții administrative, urmează a fi eliberat imediat după ce acesta s-a identificat ca judecător. *Id.* art. (6). Urmărirea penală împotriva unui judecător poate fi pornită doar de către PG. *Id.* art. 19(4). Dacă Procurorul General a înaintat CSM o propunere de intentare a unui dosar penal împotriva unui judecător, CSM își poate da acordul sau poate refuza propunerea, în temeiul principiului inviolabilității judecătorului”. LCSM art. 23(1). Inspecția judiciară instituită recent pe lângă CSM verifică demersurile PG care au ca obiect acordul CSM. *Id.* art. 7(6)(c); a se vedea de asemenea Factorul 22 de mai jos.

Judecătorii Curții Constituționale de asemenea nu pot fi trași la răspundere pentru voturile sau opiniile exprimate în exercitarea mandatului. LCC art. 13(2). Judecătorii Curții Constituționale pot fi reținuți, arestați, percheziționați, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trași la răspundere penală, doar cu consimțământul Curții Constituționale. LCC art. 16(1). În cazul acordării consimțământului, cauza va fi examinată de CSJ. *Id.* art. 16(2). Totuși, această prevedere nu a fost niciodată inclusă în Codul de Procedură Penală, care prevede că Curtea Supremă de Justiție poate examina în primă instanță doar infracțiunile comise de către Președintele Republicii Moldova CPP art. 39(1). Prevederile legale cu privire la procedura penală pot fi aplicate doar dacă ele au fost introduse în Codul de Procedură Penală *Id.* art. 2(4). Prin urmare, jurisdicția asupra infracțiunilor comise de către judecătorii Curții Constituționale va fi determinată la fel ca și pentru celelalte persoane acuzate și vor cădea sub jurisdicția fie a judecătorilor sau a curților de apel, în funcție de caracterul infracțiunii comise. A se vedea *id.* art. 38(1), 36. Un judecător al Curții Constituționale va fi eliberat după ce s-a identificat, cu excepția cazului în care acesta a comis o infracțiune flagrantă, în care caz Curtea Constituțională trebuie informată despre aceasta și va emite o decizie privind reținerea, în decurs de 24 de ore. CODUL JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE art. 10 (2) (Legea Nr. 502-XIII, *adoptată la* 16 iunie 1995, MO Nr. 53-54/597, sept. 28, 1995, cu ultimele modificări din 23 octombrie 2008) [în continuare CJC].

Judecătorii instanțelor de judecată de drept comun se bucură de imunitate față de răspunderea pentru opiniile exprimate în înfăptuirea justiției și pentru hotărârile pronunțate, cu excepția cazului în care au fost găsiți vinovați de comiterea unui abuz. LSJ art. 19(3). Judecătorul poate fi pedepsit doar pentru pronunțarea cu intenție a unei sentințe, decizii, încheieri sau hotărâri împotriva legii. CODUL PENAL art. 307, însă Procurorul General trebuie să solicite acordul CSM și a Președintelui sau Parlamentului pentru intentarea unei astfel de cauze. Judecătorii se numără printre funcționarii publici care poartă răspundere personală dacă s-a demonstrat că au emis, cu intenție sau din culpă gravă, hotărâri constatate ulterior de CtEDO că ar fi încălcat Convenția Europeană pentru drepturile omului și pentru care Moldova trebuie să achite despăgubiri. LEGEA CU PRIVIRE LA AGENTUL GUVERNAMENTAL, art. 17(1) și (2) (Legea Nr. 353-XV, *adoptată la* 28 octombrie 2004, MO Nr. 208-211/932, 19 noiembrie 2004, modificată prin Legea Nr. 48-XVI, *adoptată la* 9 martie 2006, MO Nr. 59-62/238, 14 aprilie 2006). CSM va fi informat despre asemenea hotărâri în termen de 30 de zile de la data emiterii acestora, iar PG poate intenta o acțiune de regres împotriva judecătorului în decurs de un

an de la data la care statul a achitat despăgubirea. *Id.* art. 17/1(3)&(4). De fapt, judecătorul poartă răspundere personală pentru orice hotărâri pronunțate care au determinat achitarea de către Stat a despăgubirilor pentru încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale, indiferent dacă există o hotărâre CtEDO prin care se constată că judecătorul a comis cu rea credință sau din neglijență gravă o eroare judiciară care a cauzat prejudicii. LSJ art. 21/1(4). Acțiunea în regres în privința judecătorului poate fi înaintată numai cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii. *Id.* art. 21/1(6). O persoană are dreptul la repararea prejudiciilor materiale pentru încălcarea drepturilor și a libertăților, cauzate de hotărârile emise în cauzele civile, doar în cazul în care se stabilește printr-o hotărâre judecătorească definitivă, că judecătorul a comis încălcarea respectivă și că poate fi tras la răspundere penală pentru hotărârea respectivă emisă. *Id.* art. 21/1(5). Pentru intentarea acțiunii de regres de către un individ într-un proces penal nu există astfel de condiții. Până acum nu au fost intentate acțiuni de reparare a prejudiciilor în privința judecătorilor în baza acestei legi.

Judecătorii și-au exprimat preocuparea referitoare la prevederea care permite inițierea acțiunii de regres în privința lor, deși recunoșteau că aceasta este mai acceptabilă în cazul în care este demonstrată răspunderea penală a judecătorului. În ceea ce privește tragerea la răspundere penală a judecătorilor pentru hotărârile lor, PG a raportat că în ultimii 2 ani au fost intentate 3 dosare. Toate au fost inițiate împotriva judecătorilor instanțelor de drept comun ale căror hotărâri au fost anulate în procedura de apel sau de recurs și care, după cum susține PG, au emis intenționat hotărâri incorecte. Printre acestea – un dosar împotriva unui judecător de la judecătoria Cahul, care a emis o hotărâre cu suspendarea sentinței pe un termen de 5 ani împotriva a două femei condamnate pentru trafic, în timp ce legislația prevede o sentință de la 7 la 10 ani. Judecătorul a invocat circumstanțe atenuante, însă legislația interzice luarea în considerație a circumstanțelor atenuante atunci când este vorba de infracțiuni deosebit de grave. Curtea de apel a anulat hotărârea judecătorului instanței de drept comun și a condamnat cele două femei la privațiune de libertate. PG, cu acordul CSM, întocmește actualmente un dosar penal împotriva judecătorului respectiv. Opiniile referitoare la acest caz au fost împărțite. Unele persoane susțineau acțiunea intentată, însă majoritatea au considerat că cauza ar fi trebuit supusă mai degrabă unei proceduri disciplinare la CSM decât unui proces penal. Acest caz a sporit temerile judecătorilor că PG ar avea prea multă autoritate asupra judecătorilor, deoarece el este deja membru al CSM și poate intenta asemenea acțiuni cu consimțământul CSM.

În anul 2008, PG a fost printre cei care au propus modificări la legislație pentru a limita imunitatea judecătorilor. Modificările ar permite PG să tragă la răspundere penală judecătorii după ce a informat CSM și Președintele (în cazul judecătorilor instanțelor de drept comun și ai curților de apel) sau CSM și Parlamentul (în cazul judecătorilor CSJ) sau Curtea Constituțională, după caz, fără a avea aprobarea acestora (cum este prevăzut acum). Susținătorii modificării au argumentat că aceasta este necesară pentru a combate corupția în sistemul judecătoresc, deoarece necesitatea de a obține acordul "leagă mâinile" PG și face practic imposibilă urmărirea penală a judecătorilor. CSM a solicitat în mod insistent Parlamentului să voteze împotriva acestei modificări. Consiliul Europei a emis două avize ale experților care, de asemenea, îndemneau respingerea modificărilor. Unul dintre avizele respective, cea a judecătorului Daimer Liiv din Estonia, atenționa că fără un

mecanism curent de echilibrare în vigoare, "acest fapt ar crea, cel puțin teoretic, posibilitatea abuzurilor deliberate și a influenței ilegale asupra atribuțiilor instanțelor". Liiv, Daimer, Avizul expertului CE privind Proiectul de modificare a unor acte legislative, nr. 1719 din 3 mai 2007, p. 5. Celălalt aviz al Consiliului Europei, elaborat de Giacomo Oberto, Secretar General adjunct al Asociației Internaționale a Judecătorilor, sublinia că "realitatea curentă din Republica Moldova, când majoritatea garanțiilor de independență a judecătorilor sunt compromise grav, iar acest fapt amenință cu eventuala răspundere civilă sau penală, această modificare va deveni un instrument simplu în mâinile autorităților politice pentru influențarea judecătorilor." Giacomo Oberto, Avizul expertului CE Nr. 1719 privind Proiectul de modificare a unor acte legislative, p. 7 (3 mai 2007). În pofda avizelor CE și a poziției CSM, Parlamentul a adoptat modificarea. Totuși Președintele nu a semnat modificările. Unele surse consideră că respingerea proiectului de către Președinte se datorează unei campanii agresive de lobby din partea oponenților, inclusiv a CSM. Astfel, actualul cadru legislativ referitor la imunitate este încă în vigoare.

Factorul 17: Eliberarea din funcție a judecătorilor și sancțiunile disciplinare

Judecătorii pot fi eliberați din funcție sau sancționați disciplinar doar pentru abateri stabilite prin lege, printr-un proces transparent, bazat pe criterii obiective.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Judecătorii pot fi eliberați din funcție doar pentru abateri stabilite prin lege, printr-un proces bazat pe criterii obiective și care asigură judecătorului o procedură corectă. Totuși unele persoane pun la îndoială faptul că sistemul este aplicat corect. Observatorii au remarcat o creștere a transparenței procesului și CSM confirmă că acum se pune un accent mai mare pe aplicarea Codului de Etică, fapt care a sporit numărul de proceduri intentate împotriva judecătorilor.		

Analiză/Date generale:

Colegiul disciplinar al CSM este responsabil de examinarea cazurilor privind răspunderea disciplinară a judecătorilor. LEGEA CU PRIVIRE LA COLEGIUL DISCIPLINAR ȘI LA RĂSPUNDEREA DISCIPLINARĂ A JUDECĂTORILOR art. 1(1), *ultima dată modificată prin Legea Nr. 302-XVI din 27 decembrie 2007*, [în continuare LCD]. Din iunie 2009, Colegiul este constituit din 9 membri: a câte 3 judecători de la CSJ, curțile de apel și judecătoriile de drept comun, fiecare dintre ei fiind aleși pe un termen de 4 ani de către adunările generale ale instanțelor de judecată respective. *Id.* art. 1(2), 2(1), 3(1). În componența Colegiului disciplinar nu pot fi aleși membrii CSM sau ai Colegiului de calificare, și nici președinții sau vicepreședinții instanțelor judecătorești. *Id.* art. 2(2). Din noiembrie 2009, componența Colegiului se va schimba conform modificărilor legislative din 2008. Numărul membrilor va crește până la 10 – 5 judecători și 5 profesori de drept. Din cei 5 judecători 2 vor fi de la CSJ, 2 – de la curțile de apel și 1 – de la judecătoriile de drept

comun, fiind aleși de către adunările generale ale instanțelor judecătorești respective. *Id.* art. 2(1) și (3)(1). Din cei 5 profesori 2 vor fi aleși de CSM și 3 de MJ. *Id.* art. 3(6).

LSJ stabilește temeiuri specifice pentru sancționarea disciplinară a judecătorilor care includ următoarele:

- încălcarea gravă sau sistematică a eticii judiciare;
- exploatarea poziției de judecător în scopul obținerii de foloase necuvenite;
- încălcarea prevederilor legale referitoare la declarația cu privire la venituri și proprietate;
- interpretarea sau aplicarea neuniformă a legislației, intenționat sau din neglijență gravă;
- nerespectarea secretului deliberării sau a confidențialității lucrărilor care au acest caracter;
- încălcarea obligației de imparțialitate;
- atitudinea nedemnă față de colegi, avocați și alți participanți la proces în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu;
- imixtiunea în activitatea altui judecător sau intervențiile de orice natură pe lângă autorități, instituții sau funcționari publici;
- expunerea în public a acordului sau a dezacordului cu hotărîrea colegilor în scopul imixtiunii în activitatea acestora;
- implicarea în activități extrajudiciare fără autorizarea CSM;
- angajarea în activități publice cu caracter politic;
- refuzul nejustificat de a îndeplini o atribuție de serviciu; și
- absențele nemotivate de la serviciu, întârzierea ori plecarea înainte de sfârșitul programului.

A se vedea LSJ art. 22(1). Simpla anulare sau modificare a hotărîrii judecătorești nu servește însă drept temei pentru sancționarea disciplinară dacă judecătorul care a pronunțat-o nu a încălcat legea intenționat sau din culpă gravă, cauzând astfel pagube considerabile. *Id.* art. 22(2); LCD art. 9(2). Ca temeiuri adiționale pentru sancționarea disciplinară a președinților instanțelor servesc următoarele: 1) nerespectarea obligației de a raporta abaterile disciplinare ale judecătorilor la CSM; 2) nerespectarea dispozițiilor privind distribuirea aleatorie a dosarelor; și 3) neasigurarea activității organizatorice a instanței. LSJ art. 22(1)(f), (l); LCD art. (9)(3).

Judecătorul poate fi sancționat disciplinar în decursul perioadei de șase luni de la data comiterii abaterii disciplinare, sau de un an – în cazul cînd judecătorul a fost bolnav sau s-a aflat în concediu. LCD art. 11. Sancțiunile disciplinare includ avertismentul, mustrea, mustrea aspră sau retrogradarea, propunerea de eliberare din funcția de președinte sau vicepreședinte sau eliberarea din funcția de judecător. *Id.* art. 19(2). Hotărîrea privind aplicarea sancțiunilor disciplinare trebuie să ia în considerație chestiuni cum sunt caracterul abaterilor disciplinare, urmările și gravitatea lor, personalitatea judecătorului și gradul vinovăției lui și alte circumstanțe relevante. *Id.* art. 19(3).

Orice membru al CSM are dreptul de a intenta proceduri disciplinare. LCD art. 10(1). Procedura în privința unui membru al CSM poate fi intentată la inițiativa a cel puțin 3 membri ai CSM. *Id.* LCD art. 10(2). Aceasta poate fi inițiată doar după ce s-a verificat dacă există temeiuri pentru sancționarea disciplinară a judecătorului și dacă judecătorului în cauză i s-a oferit posibilitatea de a da explicații în scris. LCD art. 12(1). La această etapă, judecătorul poate ataca hotărârea Colegiului disciplinar privind inițierea procedurii la solicitarea membrilor CSM. Aceasta se transformă într-o procedură calificată drept defectuoasă, și anume faptul că hotărârea Colegiului este atacată la CSM - organul care stă, de fapt, în spatele solicitării inițiale de intentare a procedurii. Hotărârea CSM, la rîndul său poate fi atacată în instanța de judecată. Observatorii consideră că CSM trebuie eliminat din acest lanț și că hotărârea de inițiere a procedurii disciplinare trebuie atacată direct în instanța de judecată.

Dacă sunt stabilite temeiurile, Colegiul disciplinar examinează dosarul în termen de o lună de la data remiterii acestuia. *Id.* art. 16. Odată cu inițierea procedurii, judecătorul are dreptul să ia cunoștință de materialele care stau la baza procedurii disciplinare și să dea explicații, să prezinte probe și să solicite efectuarea verificărilor suplimentare. *Id.* art. 12 (2). Președintele Colegiului disciplinar poate dispune unui membru să efectueze verificarea suplimentară a temeiurilor procedurii. *Id.* art. 14. Colegiul poate solicita prezentarea atît a documentelor și materialelor suplimentare, cît și a dosarele judiciare la a căror examinare judecătorul a comis încălcări. *Id.*

Colegiul disciplinar examinează cazurile disciplinare în componența a cel puțin 2/3 din membri. *Id.* art. 15. În practică, la ședințe participă, de regulă toți cei 9 membri. Participarea judecătorului tras la răspundere este obligatorie, iar dacă acesta lipsește nejustificat Colegiul este în drept să examineze cazul în absența sa. *Id.* art. 17(1). Persoana care a intentat procedura are dreptul să participe la examinarea cazului. *Id.* art. 17(2). Judecătorul are dreptul la reprezentare, deși acest lucru se întîmplă rar. În timpul ședinței se pot da citire rapoartelor, documentelor relevante și altor materiale din dosar. *Id.* art. 18(3). Judecătorul este în drept să adreseze întrebări și să răspundă, în plus, pot fi aduși martori pentru a depune mărturii, însă, conform celor spuse acest lucru nu s-a întîmplat niciodată. La sfîrșitul ședinței, Colegiul se retrage pentru deliberări în ședință închisă. *Id.* art. 18(5). Hotărîrea Colegiului, adoptată cu votul majorității simple a membrilor participanți la ședință, se emite în scris și este semnată de către membrii participanți. *Id.* art. 20(1). Hotărîrea trebuie să conțină, între altele, împrejurările cazului, explicațiile date de judecătorul tras la răspundere, descrierea probelor și motivarea hotărîrii adoptate. *Id.* art. 21. Sunt permise opiniile separate. *Id.* art. 20(2). Hotărîrii majorității i se dă citire la ședința Colegiului. *Id.* art. 20(3). Hotărîrea poate fi atacată la CSM în decurs de 10 zile de la data adoptării. *Id.* art. 23. CSM poate menține, modifica sau casa hotărîrea. LSCM art. 22(3). Hotărîrea CSM, la rîndul său, poate fi atacată la Curtea de Apel Chișinău în decurs de 15 zile din momentul comunicării. *Id.* art. 25. Deciziile care nu sunt contestate sunt prezentate CSM în termen de 7 zile pentru validare. *Id.* art. 21(1). În cadrul acestei proceduri, CSM poate audia membrii Colegiului Disciplinar, judecătorul sau persoana care a depus plîngerea cu privire la informații suplimentare, iar ulterior poate valida, respinge sau modica decizia Colegiului. *Id.* art. 21(3)-(4). Dacă un membru al CSM a fost prezent la ședințele Colegiului Disciplinar, el sau ea nu poate participa la procedura de validare a acelei decizii.

Sanctiunea expiră după un an, dacă judecătorului nu i-au fost aplicate alte proceduri disciplinare. LCD art. 24(1). Sanctiunea poate fi anulată înainte de termen, după 6 luni, dacă judecătorul nu a comis alte încălcări și a dat dovadă de o conduită ireproșabilă și o atitudine conștiințioasă față de obligațiile de serviciu. *Id.* art. 24(2).

În tabelul următor este prezentat numărul procedurilor disciplinare și a sancțiunilor aplicate de CSM din 2007.

PROCEDURI DISCIPLINARE ÎMPOTRIVA JUDECĂTORILOR ÎN 2007– Iunie 2009

	2007	2008	2009 (până în iunie)
Proceduri disciplinare	11	15 ⁹	23
Avertismente	3	6	4
Mustrări	4 ¹⁰	6	1
Mustrări aspre	1	-	-
Eliberări din funcție	-	-	1
Proceduri sistate	3	4	2

Sursa: CSM.

Judecătorii Curții Constituționale pot fi eliberați din funcție pentru încălcarea obligațiilor de judecători, pentru încălcarea jurământului, pentru comiterea unei infracțiuni și pentru participarea la activități incompatibile cu funcția de judecător. LCC art. 19(1). Procedura disciplinară împotriva acestora poate fi pornită numai în temeiul unei sesizări făcute în scris de CSM, Parlament sau Guvern, adică autoritățile competente să numească judecători la Curtea Constituțională. CJC art. 84(1). După primirea sesizării, Președintele Curții numește o comisie formată din doi judecători care va investiga cauza. *Id.* art. 84(2); LCC art. 19(3) În cazul în care comisia constată sesizarea ca întemeiată, aceasta va întocmi un raport pe care îl va remite Curții, care ulterior se va întruni într-o ședință. *Id.* art. 84(4). Dacă Curtea constată încălcarea disciplinară, aceasta poate aplica judecătorului un avertisment, o mustrare sau îi poate ridica mandatul de judecător. *Id.* art. 84(6). Până acum nici unui judecător al Curții Constituționale nu i-au fost aplicate sancțiuni disciplinare conform acestor proceduri.

Judecătorii sunt foarte conștienți de faptul că numărul cazurilor remise Colegiului disciplinar a crescut și observă că mulți judecători sunt sancționați, după cum consideră

9 Deoarece două sesizări vizau același judecător, acestea au fost comasate într-o singură procedură.

10 CSM a schimbat ulterior două mustrări în mustrări aspre.

ei, chiar și pentru cea mai mică încălcare legată de întârzieri, nerespectarea termenelor și conduită. Judecătorii au menționat, de asemenea, sporirea transparenței procedurii. Acum președinții instanțelor de judecată sunt informați despre cazurile și acțiunile disciplinare și li se transmit hotărârile judecătorești finale pentru a fi discutate cu membrii personalului lor. Hotărârile sunt publicate, de asemenea, în Buletinul de etică al CSJ în formă redactată. CSM confirmă că a început să monitorizeze activitatea judecătorilor mai îndeaproape și să aplice toate prevederile noului Cod de Etică a Judecătorului. În același timp, CSM a fost mai activ și în ceea ce privește modificarea hotărârii Colegiului în scopul aplicării unei sancțiuni mai aspre decât cea recomandată de Colegiu. Într-un caz, sancțiunea mai aspră a constat în eliberarea din funcție, cu care Colegiul a fost de acord. Într-un alt caz, un judecător acuzat de comportament necuviincios, de faptul că înjura în instanță și fuma în timpul ședințelor de judecată a negat toate acușările și sesizarea inițială împotriva sa a fost retrasă. Grefierul judecătorului nu a fost intervievat. Colegiul a clasat cazul din lipsă de probe. CSM a anulat hotărârea și a sancționat judecătorul. În hotărârea sa, CSM a citat reclamațiile altor părți care apăruseră în fața judecătorului. Intervistații au subliniat că Colegiul este obligat să emită hotărârile în baza materialelor din dosar și a mărturiilor din cadrul ședinței, iar acest caz confirmă necesitatea unei mai bune pregătiri a dosarelor. Dacă există alte materiale relevante pentru caz, acestea trebuie prezentate Colegiului. Observatorii așteaptă să vadă dacă Inspekția judiciară va realiza acest lucru după ce va deveni complet funcțională. Criticii consideră că posibilitatea CSM de a modifica decizia Colegiului Disciplinar în cadrul competenței sale de validare a deciziilor acestui colegiu constituie un instrument periculos care subjugă sistemul asigurării unui proces echitabil pentru disciplinarea judecătorilor, deoarece în pofida tuturor procedurilor obiective și transparente ale Colegiului în vederea adoptării unei decizii, CSM pur și simplu o poate modifica după ce o revizuieste.

Deși judecătorii percep CSM ca fiind mai strict față de ei, interviuații consideră că părerea publicului este diferită, cetățenii considerând că CSM funcționează ca un sindicat pentru judecători. Colegiul este conștient de percepția proastă a publicului despre judecători, iar acest fapt se observă în activitatea sa. Unul din cazurile examinate de Colegiu viza un judecător bănuț de luare de mită în aprilie 2007. Indiferent de fondul cauzei, termenul de prescripție care prevede depunerea sesizării în decurs de 6 luni de la comiterea încălcării, dar nu mai tîrziu de un an, expirase. Colegiul și-a amînat hotărîrea, clasînd cauza din motive procedurale, deoarece era îngrijorat de reacția publicului, or cetățenii care nu înțeleg complexitatea procedurală a sistemului probabil vor trage concluzia că Colegiul a fost corupt.

În ceea ce privește problema corupției, faptul că fiecare membru al CSM, inclusiv membrii din oficiu - PG, Președintele CSJ și Ministrul Justiției pot iniția proceduri disciplinare a fost calificat ca o posibilă cale de manipulare a procesului. Chiar anul acesta PG a intentat o procedură disciplinară față de judecătorul unei instanțe de drept comun care achitase trei persoane. Curtea de apel a anulat hotărîrea judecătoriei de drept comun însă cele trei persoane între timp fugiseră din țară. Colegiul a clasat cauza, deoarece nu au fost aduse probe de încălcare intenționată sau corupție și a stabilit că judecătorul a avut dreptul să adopte hotărîrea respectivă. Acest caz este considerat ca o încercare a PG de a intimidă judecătorii pur și simplu pentru că nu i-a fost pe plac rezultatul procesului. Unii observatori

consideră că membrii din oficiu ai CSM nu trebuie să aibă dreptul de a iniția proceduri, deoarece aceasta ar putea crea o situație în care PG și MJ se folosesc de poziția lor pentru a influența independența sistemului judecătoresc și a pune presiuni asupra judecătorilor care ar putea fi îngrijorați că sunt vulnerabili la o procedură disciplinară pentru hotărârile pe care le-au emis și care au nemulțumit PG sau MJ. Aceleași persoane privesc schimbările în structura CSM și a Colegiilor sale cu aceeași suspiciune referitoare la încercările puterii executive de a influența independența sistemului judecătoresc. În Colegiul disciplinar numărul judecătorilor a fost redus de la 9 la 5, iar 3 dintre membri – profesori de drept – vor fi desemnați politic. Între timp, susținătorii afirmă că prezența în Colegiu a persoanelor ce nu fac parte din sistem, va îmbunătăți percepția cetățenilor despre această entitate pe care ei o văd ca un mecanism prin care judecătorii îi protejează pe cei din sistemul lor.

Factorul 18: Repartizarea dosarelor

Judecătorilor le sunt repartizate dosarele printr-o metodă obiectivă, de exemplu prin tragere la sorți sau ținând cont de domeniul lor de specializare și ei pot fi recuzați numai în baza unor motive serioase, cum ar fi existența unui conflict de interese sau a unui volum de muncă excesiv.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendință: ↔
Legea stabilește că dosarele penale, civile și administrative trebuie distribuite aleatoriu. Majoritatea instanțelor de judecată se bazează în continuare pe sistemul registrelor scrise de mână, în care dosarele sunt distribuite conform unei ordini alfabetică a judecătorilor, însă actualmente în judecătoriile de drept comun și curțile de apel este lansat softul PIGD care este dotat cu un sistem de repartizare aleatorie a dosarelor. Judecătoriile pilot s-au declarat în general mulțumite de program. Judecătorii pot fi recuzați de la un dosar, doar în baza unor motive serioase, cum ar fi conflictul de interese sau o boală gravă. Volumul prea mare de lucru nu constituie un temei pentru recuzare.		

Analiză/Date generale:

Președinții instanțelor judecătorești de drept comun, ai curților de apel și ai judecătoriilor specializate organizează repartizarea dosarelor în instanțele lor. LOJ art. 27(j), 39(1)(a), 41(3); LJE art. 15(b), 20(c); LJM art. 14(b). La CSJ președinții fiecărui colegiu repartizează dosarele membrilor colegiului. LCSJ art. 8(b). Dosarele civile, penale și administrative sunt distribuite aleatoriu conform articolului 6/1 al LOJ și a articolului 345 al Codului de Procedură Penală. REGULAMENTUL CSM PRIVIND REPARTIZAREA ALEATORIE A CAUZELOR ÎN INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI, Nr. 68/3, 1 martie 2007. Nerespectarea de către instanțele judecătorești a dispozițiilor privind distribuirea aleatorie a dosarelor constituie o abatere disciplinară. *Id.* §2. Deși la judecătoriile de drept comun și curțile de apel este lansat noul Program Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD), în cadrul programului MCC, care oferă posibilitatea distribuirii electronice a dosarelor, în luna iunie 2009, în majoritatea instanțelor, cauzele

erau distribuite încă manual. În baza acestui sistem, cauzele sunt înregistrate de către personalul cancelariei în ordinea sosirii acestora și li se atribuie un număr. Președintele instanței de judecată păstrează o listă alfabetică a judecătorilor instanței. La primirea unui nou dosar de la cancelarie, președintele îl repartizează următorului judecător din listă. Astfel, prima cauză merge la primul judecător, a doua – la al doilea judecător, etc. Abaterea de la listă poate avea loc doar în cazul unei boli grave sau a altor motive justificabile care trebuie descrise într-un ordin scris al președintelui instanței, prin care cauza este reatribuită unui alt judecător. *Id.* §10; LOJ art. 6/1(1) CPP art. 344. Echipa de evaluare a aflat că cel puțin o instanță de judecată a deviat de la acest sistem în cauze civile, numind un judecător de serviciu timp de o săptămână, pe parcursul căreia toate acțiunile civile inițiate în săptămâna respectivă mergeau la judecătorul în cauză. Judecătorii de la acea instanță așteptau cu nerăbdare sistemul de repartizare electronică.

PIGD este instalat în toate instanțele judecătorești din Moldova, implementarea-pilot fiind realizată în judecătoriile de drept comun din Comrat, judecătoria Botanica, Rezina și Ungheni mai devreme, în anul 2009. Utilizatorii s-au declarat satisfăcuți de program. Ei observau multe erori la început, însă cu ajutorul echipelor de suport tehnic, au reușit să le elimine. Conform celor spuse, programul electronic ia în considerație doar numărul dosarelor aflate pe rol la un judecător, nu și complexitatea acestora, fapt care a determinat uneori distribuirea inechitabilă a dosarelor. Softul a fost programat, de asemenea, să ia în considerație perioadele de vacanță ale judecătorilor. Programiștii lucrează pentru a ajusta softul. Curtea de Apel Chișinău a început să utilizeze componenta de distribuire aleatorie a dosarelor din PIGD la 1 iunie 2009, însă mai păstra totuși registrele scrise de distribuire a dosarelor, în timp ce încerca să soluționeze problemele ce apăreau în legătură cu softul. Programul integrat de gestionare a dosarelor al MCC nu s-a extins și asupra CSJ, care distribuie în continuare dosarele în mod manual, însă este în proces de elaborare a propriului său soft. La judecătoria Orhei se planifică ca PIGD să fie funcțional după ianuarie 2010.

Judecătorii trebuie să se autorecuze de la examinarea cauzelor în cazul existenței unui conflict de interese. COD PROCED. CIVILĂ art. 50, 52(1); COD PROCED. PENALĂ art. 33, 34(1). Judecătorul trebuie să se autorecuze în dosarele civile dacă: a participat la judecarea anterioară a cauzei în calitate de martor sau expert; se află în relații de rudenie cu participanții la proces sau reprezentanții acestora; și-a expus opinia asupra pricinii care se judecă; are un interes personal direct sau indirect în soluționarea pricinii ori există alte împrejurări care pun la îndoială nepărtinirea lui. CODUL PROCED. CIVILĂ art. 50(1). În dosarele penale, judecătorul trebuie să se recuze dacă are un interes familial direct sau indirect în dosar; a participat în acest proces anterior în calitate de martor sau expert; a efectuat anterior orice activitate legată de caz, în orice organ obștesc sau de stat; și-a expus anterior opinia asupra vinovăției sau nevinovăției inculpatului; sau dacă există alte circumstanțe care pun la îndoială rezonabilă imparțialitatea judecătorului. COD PROCED. PENALĂ art. 33(2). În plus, judecătorul trebuie să se retragă de la examinarea oricărei cauze în care a participat anterior în calitate de judecător. CODUL PROCED. CIVILĂ art. 49(1)-(3); COD PROCED. PENALĂ art. 33(3). În aceleași temeuri, recuzarea poate fi înaintată de participanții la proces. CODUL PROCED. CIVILĂ art. 52(1); COD PROCED. PENALĂ 34(2). În dosarele penale, dacă cererea de recuzare se înaintează în mod repetat cu rea-credință, cu scopul de a tergiversa procesul, de a deruta instanța sau din alte intenții de

rea-credință, instanța care soluționează cauza poate aplica față de persoana vinovată o amendă judiciară în condițiile Codului. COD PROCED. PENALĂ 34(4).

Factorul 19: Asociații ale judecătorilor

Există o asociație al cărei scop este protejarea și promovarea intereselor justiției și această organizație este activă.

Concluzie	Corelație: Negativă	Tendință: ↔
În Moldova există o asociație din care fac parte majoritatea judecătorilor. Aceasta are drept scop promovarea intereselor sistemului judecătoresc. Asociația însă nu este foarte activă și nici eficientă.		

Analiză/Date generale:

Judecătorii au dreptul "de a întemeia și de a se afilia la sindicate sau la alte organizații pentru reprezentarea intereselor lor, perfecționare profesională și apărarea statutului lor." LSJ Art. 14(3). Asociația Jucătorilor din Republica Moldova [în continuare AJRM] - o organizație oficială neguvernamentală fondată cu cincisprezece ani în urmă are drept scop apărarea drepturilor și a intereselor judecătorilor, perfecționarea sistemului justiției și contribuirea la asigurarea independenței sistemului judecătoresc. *A se vedea* STATUTUL ASOCIAȚIEI JUDECĂTORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA art. 2 și 3 (Decizia AJRM Nr. 1, 3 noiembrie 2001). Asociația are dreptul de a reprezenta și proteja drepturile și interesele legitime ale membrilor săi și de a avea propriile surse de informare în masă și propriile publicații. *Id.* art. 4.

Aproximativ 93% din judecători (390 din 420) sunt membri ai AJRM. Apartenența la asociație este voluntară, iar cotizația de membru constituie un procent din salariul judecătorului și este reținută direct din salariul acestora. Înainte de începerea renovărilor, Asociația avea un oficiu în clădirea Curții Supreme, , și la finalizarea lucrărilor de construcție va primi un oficiu nou în aceeași clădire. Angajații salariați ai AJRM sunt un contabil și o secretară. Consiliul AJRM se întrunește în ultima zi de vineri a fiecărei luni, iar membrii asociației se întrunesc anual în cadrul congresului AJRM. Asociația editează un buletin – *Themis* – de câte ori reușește, de regulă de două ori pe an. Buletinul, care conține în principal hotărârile CSM sau ale Curții Supreme și comentarii, este editat din contul cotizațiilor de membru și fiecărei instanțe judecătorești i se transmite o copie a acestuia.

În general, judecătorii și-au exprimat nemulțumirea față de activitatea Asociației. Unii respondenți au descris AJRM ca fiind o instituție benignă și fără inițiativă, alții au evocat amintiri de acum 8-10 ani în urmă, când, în opinia lor Asociația era o forță care lupta pentru reforma judiciară. Ei consideră că scăderea eficienței și a activității Asociației pe parcursul ultimilor zece ani este cauzată de presiunile politice, frica de a pune la îndoială angajamentul, voința și capacitatea conducerii AJRM de a tinde spre îmbunătățirea statutului

judecătorilor.

În rândul membrilor intervievați există un consens în ceea ce privește faptul că acțiunile întreprinse în ultimul un an și jumătate de către Parlament și Guvern au afectat statutul judecătorilor și a sistemului judecătoresc în mod negativ. Drept exemplu ei au adus schimbarea componenței CSM și a colegiilor sale, , precum și efortul nereușit de a constitui DAJ pe lângă CSM și nu pe lângă MJ. În ambele cazuri, intervievații consideră că AJRM trebuia să-și asume un rol puternic și o poziție importantă în susținerea intereselor judecătorilor, însă nu a făcut-o. Deși cîțiva membri ai conducerii nu consideră că asociația ar trebui să facă lobby, majoritatea celor intervievați la acest subiect și-ar dori ca AJRM să dea dovadă de mai multă inițiativă și să inițieze un dialog cu autoritățile în probleme ce țin de interesele judecătorilor. Totuși ei au mărturisit că nu știu cum ar putea începe acest proces, deoarece nu au experiență în a face lobby. Astfel, se pare că membrii au dorința de a spori activitățile și vizibilitatea AJRM, însă le lipsesc competențele necesare în acest sens.

V. RESPONSABILITATE ȘI TRANSPARENȚĂ

Factorul 20: Hotărârile judecătorești și influențele externe

Hotărârile judecătorești se bazează numai pe fapte și pe lege, fără nici o influență neavenită din partea judecătorilor cu funcții superioare (de ex., președinții instanțelor), a intereselor private sau a altor puteri ale statului.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendință: ↔
În pofida garanțiilor constituționale și legale ale independenței judiciare, influența inadecvată asupra sistemului judecătoresc din partea alor puteri ale statului, în special din partea puterii executive, rămîne a fi o preocupare importantă. Percepția sistemului judecătoresc ca fiind unul corupt este larg răspîndită, mai ales în ceea ce privește imixtiunea politică în sistemul judecătoresc. Judecătorii și-au exprimat frustrarea în legătură cu percepția publică răspîndită a corupției.		

Analiză/Date generale:

Constituția garantează independența sistemului judecătoresc, declarînd judecătorii ca fiind "independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii". CONST. Art. 116(1). *A se vedea de asemenea* LSJ art. 1(3); LOJ art. 1(1). În judecarea cauzelor, judecătorii sunt independenți și se supun numai legii COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 20(2); COD. PROCED. PENALĂ, Art. 26(1). Amestecul în administrarea justiției este interzis și atrage după sine răspundere penală sau administrativă. LOJ, Art. 13(1)(2); COD. PROCED. CIVILĂ, Art. 20(2); COD. PROCED. PENALĂ, Art. 26(4). Imixtiunea sub diferite forme în activitatea judecătorilor sau încercarea de a exercita influență asupra activității lor oficiale se sancționează cu amendă administrativă de 100-150 unități convenționale (2.000-3.000 lei sau 180-270 dolari SUA), care se mărește pînă la 200-400 unități convenționale (4.000-8.000 lei sau 360-720 dolari SUA) în cazul în care încălcarea este comisă de o persoană cu funcție de răspundere; și/au cu arest contravențional de pînă la 15 zile. CODUL CONTRAVENȚIILOR, Art. 317(2). Încercarea de a "împiedica examinarea cuprinzătoare, deplină și obiectivă a unei cauze concrete sau de a obține pronunțarea unei hotărâri judecătorești ilegale" se pedepsește cu amendă în mărime de la 200 la 500 unități convenționale (4.000-10.000 lei sau 360-900 dolari SUA), cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de pînă la 3 ani. COD. PENAL Art. 303(1). În cazul cînd amestecul este săvîrșit cu folosirea situației de serviciu, pedeapsa sporește pînă la aplicarea unei amenzi în mărime de la 400 la 600 unități convenționale (8.000-12.000 lei sau 720-1.800 dolari SUA) sau pînă la patru ani de închisoare. *Id.* art. 303(3). Judecătorii au, de asemenea, obligația etică de a nu influența un alt judecător sau de a face uz de autoritatea lor pentru a influența soluționarea cauzelor. CODUL DE ETICĂ, Art. 9(4). Legislația interzice coruperea activă și pasivă. Coruperea activă înseamnă promisiunea, oferirea sau darea unei persoane cu funcție de răspundere de bunuri și servicii în schimbul îndeplinirii unei acțiuni ce ține de obligațiile ei de serviciu. Aceasta se pedepsește cu amendă în

mărime de la 2000 la 4000 unități convenționale (40.000-80.000 lei sau 3.600-7.200 dolari SUA) sau pînă la cinci ani de închisoare. COD. PENAL Art. 325(1). Coruperea pasivă implică fapta persoanei cu funcție de răspundere care pretinde ori primește oferte, bani sau alte avantaje care nu i se cuvin, pentru a îndeplini sau nu o acțiune. Un judecător condamnat pentru o astfel de infracțiune se pedepsește cu o amendă în mărime de la 1000 la 3000 de unități convenționale (20.000-60.000 lei sau 1.800-5.400 dolari SUA) sau cu închisoare de la 7 la 15 ani. *Id.* art. 324(3).

În pofida cadrului juridic existent, care protejează sistemul judecătoresc de influențele din exterior, corupția în sistemul judecătoresc este percepută ca o problemă gravă și răspîndită. Raportul pentru 2008 privind respectarea drepturilor omului pentru Moldova menționa că "presiunile oficiale și corupția rămîn probleme încă nesoluționate. Există în continuare declarații credibile conform cărora procurorii și judecătorii cer uneori mită în schimbul atenuării învinuirilor sau a sentințelor, iar observatorii au afirmat că instanțele de judecată sunt influențate uneori politic" *A se vedea* RAPORT DEPART. DE STAT PRIVIND DREPTURILE OMULUI. Raportul NIT 2008 privind Moldova subliniază că "Guvernarea Moldovei continuă să fie marcată de controlul puternic al președinției asupra puterilor legislativă, executivă și judecătorească." *A se vedea* NIT 2008 pag. 402. Scorul Moldovei în Indicele Perceperii Corupției al Transparency International a coborît în ultimii doi ani. În 2008 Moldova se plasa pe locul 109 din 180 de țări, avînd un scor de 2,9 pe o scară de 10 puncte (10 reprezentînd absența perceperii corupției, iar 5 – indicele unui nivel puternic de percepere a corupției la scară națională) *A se vedea* INDICELE PERCEPERII CORUPȚIEI 2008 AL TRANSPARENCY INTERNATIONAL, disponibil pe http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008. Acest scor poate fi comparat cu scorul de 3,2 din 2006 și o poziționare pe locul 79 din 163 de țări. În 2009 datele indică că sistemul judecătoresc, de rînd cu sectorul privat, este instituția cea mai afectată de corupție din țară, devansînd partidele politice, Parlamentul și instituțiile publice. *A se vedea* TRANSPARENCY INTERNATIONAL, BAROMETRUL GLOBAL AL CORUPȚIEI 2009 disponibil pe http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2009. Într-un sondaj de monitorizare a instanțelor de judecată, realizat de MCC, 44% din participanții la sondaj au fost absolut de acord, iar 30% au fost de acord că corupția în sistemul judecătoriailor de drept comun din Moldova constituie o problemă foarte gravă, în timp ce 24% și, respectiv 34% au fost de părerea că judecătorii sunt foarte corupți și într-o oarecare măsură corupți. *A se vedea* RAPORTUL DE MONITORIZARE AL MCC, pag. 28 În mod similar, 61% din avocați au fost de acord cu enunțul că corupția reprezintă o problemă foarte serioasă în judecătoriile din R. Moldova, iar 42% au fost de părerea că judecătorii nu sunt onești și demni de încredere. *Id.* pag. 26. Aceste cifre se contrazic puternic cu răspunsurile judecătorilor chestionați, 28% din ei fiind de acord că corupția reprezintă o problemă foarte gravă, iar 53% nefiind deloc de acord cu enunțul precum că persoanele din cadrul sistemului judecătoresc își folosesc funcția pentru a obține cîștiguri neavenite sau ilegale. *Id.* pag 24.

Persoanele intervievate au confirmat esența acestor indicatori internaționali. Cîțiva dintre intervievați au repetat aceleași banc: "Un judecător intră în birou și îi spune secretarei: - Astăzi voi fi mai obiectiv ca niciodată deoarece ambele părți m-au plătit egal". 20% din membrii publicului chestionați de MCC au afirmat că judecătorul implicat în dosarul lor nu este imparțial în primul rînd din cauza că a luat mită (43%), imixtiunii din partea autorităților

publice (21% sau a intereselor personale ale judecătorului (12%). *Id.* pag 28. Respondenții au opinat că există atât coruperea financiară cât și influența politică, dar că la moment cea de-a doua constituie un pericol mai mare, și oferă drept exemplu judecătorii care amână permanent dosarele sensibile din punct de vedere politic cum îi convine puterii executive. În cazul corupției bănești, dintre judecătorii cărora li s-a propus mită, aceasta a venit de la înseși părțile (35%), prietenii și rudele părților (15%), avocații apărării (30%) și autoritățile publice (10%). *Id.* pag. 25. Cîteva surse au menționat despre revenirea "justiției prin telefon". Un interviueat a descris aceste fenomene ca politizarea justiției. Deseori, în legătură cu aceste fenomene se făcea referință la hotărârile emise de Curtea Constituțională în privința alegerilor din aprilie 2009. A se vedea Factorul 5 de mai sus pentru o analiză mai detaliată a hotărârilor respective. În plus, schimbările efectuate în ceea ce privește structura CSM și a Colegiilor salesunt percepute de mulți ca încercări de a diminua independența sistemului judecătoresc. A se vedea Factorii 2, 15 și 17 de mai sus pentru informații suplimentare despre schimbările respective. Avocații și-au împărtășit experiențele din unele instanțe judecătorești, în care ei presupun că clienții lor vor pierde în fața organelor de stat sau a partidelor politice de opoziție favorite și știu că în cele din urmă ei vor trebui să înainteze cauza la CSJ, dacă nu chiar la CtEDO.

Datele statistice indică că în ultimii doi ani nici un judecător nu a fost judecat pentru acțiuni de corupție, deși interviueații au precizat că corupția este foarte greu de demonstrat. În același timp, mulți judecători își exprimă frustrarea față de faptul că, în opinia lor, ei sunt făcuți țapi ispășitori pentru toate relele din societate. De fapt, 94% din judecătorii chestionați de MCC au declarat că nu au fost martorii niciunui caz de oferire unui angajat al instanței, unui avocat sau unui judecător a unei mitei sau favori cu scopul de influența rezultatul cauzei sau de a obține alte favoruri de la instanța judecătorească, iar 82% din judecători au afirmat că nu li s-a oferit niciodată mită. *SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC*, pag. 25. Doar 6% din angajații instanțelor au afirmat că le-au fost oferite mite. *Id.* pag. 26. Aceste cifre contrastează cu cele 26% de avocați și 14% din membrii publicului care au afirmat că au fost martorii oferirii mitelor. *Id.* pag. 27-28. Unii judecători recunosc că întotdeauna au existat și vor exista judecători incorecți, dar în opinia lor, percepția publică despre corupție este mai negativă decît în realitate. Ei consideră că cetățenii nu cunosc sistemul judecătoresc și imediat tind să tragă concluzia că judecătorul este corupt atunci cînd pierde o cauză.

Interviueații consideră noul Cod de etică, instituirea INJ, sporirea transparenței sistemului disciplinar și reformele juridice de ansamblu ca fiind evoluții pozitive, însă subliniază că nu sunt posibile schimbări semnificative fără voință politică.

Factorul 21: Codul de etică

Există un cod de etică al judecătorilor care abordează aspecte importante, cum ar fi conflictul de interese, comunicările ex parte și activitatea politică necorespunzătoare, iar judecătorii trebuie să urmeze cursuri privind acest cod atît înainte de a-și prelua funcția, cît și pe durata mandatului lor.

Concluzie	Corelație: Pozitiv	Tendință: ↑
În 2007 a fost adoptat un nou cod de etică cu comentarii. Codul este pus în aplicare de către Colegiul disciplinar al CSM. Seminarele de instruire în etica judecătorului reprezintă o parte a programului de instruire inițială și FJC al INJ. Anul trecut în jur de 80% din judecători au fost instruiți în etica judecătorului.		

Analiză/Date generale:

CSM a aprobat un nou Cod de etică al judecătorului la 29 noiembrie 2007. Codul precedent adoptat în 2000 era foarte scurt, conținând treizeci și una de reguli de conduită pentru judecători. Noul Cod, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2008 conține reguli mai concrete în anumite domenii, cu pasaje ce explică sensul și aplicarea normelor de conduită a judecătorilor.

Noul Cod publicat și comentariile la acesta, elaborarea căruia a fost facilitată de MCC, conține cinci capitole ce includ independența și imparțialitatea, obligațiile, incompatibilitățile și interdicțiile și răspunderea judecătorului. Cele 15 articole conținute în aceste capitole cuprind o serie largă de reguli de conduită, inclusiv recuzarea în cazul conflictelor de interese sau a potențialelor conflicte de interese (a se vedea Codul de Etică art. 9(2)), interzicerea comunicării *ex parte* cu părțile la proces (*id.* art. 7(3)), interzicerea susținerii candidaților politici sau a participării în activități politice (*id.* art. 9(1)(d și f)), cerința de a da dovadă de demnitate, răbdare și respect în cadrul procesului de judecată (*id.* art. 6(1)), și interdicția utilizării telefonului mobil pe parcursul ședințelor de judecată (*id.* art. 9(1)(h)). Respectarea acestor reguli este obligatorie, iar încălcarea lor poate atrage după sine răspunderea disciplinară a judecătorului. CODUL DE ETICĂ art. 15. și LSJ Art. 22(k) (care definește ca abatere disciplinară încălcarea sistematică sau încălcarea gravă a eticii judiciare). Pentru aplicarea codului este responsabil CSM și Colegiul disciplinar al acestuia. În plus, se prevede că încălcarea anumitor puncte ale articolului 22 al Legii cu privire la statutul judecătorului, de asemenea va constitui o abatere de la normele etice ale Codului. În mod special, încălcarea obligației de imparțialitate, implicarea în activitatea altui judecător sau intervențiile de orice natură pe lângă autorități, instituții sau funcționari pentru soluționarea unor cereri, pretinderea sau acceptarea rezolvării intereselor personale sau ale membrilor familiei altfel decât în limitele prevederilor legale în vigoare, nerespectarea secretului deliberării sau a confidențialității; activitățile publice cu caracter politic, refuzul nejustificat de a îndeplini o atribuție de serviciu, atitudinea nedemnă în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu; obținerea de foloase necuvenite; și expunerea în public a opiniei privind hotărârile altor judecători, în scopul imixtiunii în activitatea acestora, constituie în același timp și încălcări ale normelor etice Codul de Etică, Comentariul la Articolul 15. CSM și Colegiul Disciplinar sunt responsabile pentru implementarea Codului.

În anul 2009 se planifică publicarea unei noi ediții a Codului care va conține nu doar regulile și comentariile, ci și hotărârile CSM și ale Colegiului disciplinar și surse internaționale de etică. Între timp, CSJ a început în aprilie 2008 publicarea unui buletin de etică finanțat de MCC. Buletinul este publicat trimestrial și distribuit judecătorilor. Fiecare ediție conținea

interviuri, noutăți din domeniul eticii (de exemplu rapoarte privind seminarele de instruire și conferințele internaționale) și sumarul procedurilor disciplinare inițiate în perioada respectivă. Proiectul MCC și respectiv finanțarea au luat sfârșit la finele lunii septembrie 2009, dar CSM și-a exprimat intenția de a continua publicarea buletinului.

Instruirea privind noul Cod, realizată prin intermediul INJ și sponsorizată de MCC, a avut loc în 2008 și la începutul anului 2009, cu participarea a peste 80% din judecătorii moldoveni la una din sesiuni. În plus, capitolul eticii face parte din programul FJC al INJ, și în cadrul curriculumului inițial de instruire la INJ se predau 24 de ore academice de etică pentru judecători și procurori.

De asemenea, în 2008, CSM a aprobat Normele de conduită a personalului instanțelor de judecată. Hotărîrea CSM Nr. 95/5, 20 martie 2008. Cele 25 de reguli care cuprind domenii ca profesionalismul, confidențialitatea și comportamentul nediscriminatoriu sunt obligatorii pentru personalul instanțelor de judecată și încălcarea acestor prevederi poate atrage după sine răspunderea disciplinară. *Id.* Regula 24.

Toți judecătorii intervievați pentru această evaluare au demonstrat că sunt la curent și cunosc Codul de etică și au confirmat că au participat la cursul de instruire cu privire la Cod. Ei consideră că și colegii lor au aceleași cunoștințe și percepere a Codului. Mulți dintre ei erau entuziasmați să discute aspecte ale Codului pe care le considerau importante sau problematice. Noii judecători consideră că impresia unei atitudini necorespunzătoare este un concept greu de susținut în special în orașele mici, unde toată lumea se cunoaște reciproc și deseori interacționează. Alții au avut comentarii referitoare la prevederile ce țin de conflictul de interese și problemele care apar în orașele mici, în instanțele de judecată în care activează un număr mic de judecători. În dosarele penale, un judecător care a participat la pregătirea cauzei pentru examinare este recuzat de la participarea în proces. Majoritatea judecătorilor au împărtășit opinia că, în general, ei și colegii lor se străduiesc să respecte Codul, iar cei care nu o fac sunt excepții. Ca argument că principiile etice sunt luate în considerație cu seriozitate și că CSM monitorizează acum activitatea tuturor judecătorilor mai îndeaproape, ei au adus faptul că pe parcursul ultimului un an și jumătate numărul acțiunilor disciplinare a crescut.

Factorul 22: Proceduri de petiționare împotriva conduitei judecătorești

Există proceduri eficiente prin care alți judecători, avocații și publicul pot să depună cereri cu privire la conduita judecătorească.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendență: ↔
Orice cetățean poate depune cereri privind conduita necorespunzătoare a judecătorilor și există un sistem de înregistrare a petițiilor. Însă este prea devreme pentru a putea spune dacă Inspekția judiciară înființată în cadrul CSM va fi un mecanism eficient de examinare a acestora.		

Analiză/Date generale:

Cetățenii au dreptul să depună la CSM cereri cu privire la conduita necorespunzătoare a judecătorilor. LCSM art. 4(3)(a). Orice petiții transmise altor instituții, cum ar fi DAJ, Parlament, Președinte sau Avocatul parlamentar, sunt redirecționate la CSM.

Cererile depuse la CSM sunt transmise inspecției judiciare [în continuare IJ] care examinează plîngerile privind încălcarea de către judecător a obligațiilor etice. LCSM art. 7(6)(a); REGULAMENTUL PRIVIND ORGANIZAREA, COMPETENȚA ȘI MODUL DE FUNCȚIONARE A INSPECȚIEI JUDICIARE § 12, CSM Dec. Nr. 321/13 *adoptat* la 11 octombrie 2007 [în continuare REGULAMENTUL IJ]. Petiția este atribuită unuia dintre inspectorii-judecători din cadrul IJ, iar CSM înștiințează judecătorul că împotriva sa a fost depusă o cerere. REGULAMENTUL IJ §12. Procedura disciplinară poate fi inițiată doar după ce s-a verificat dacă există temeiuri de a trage judecătorul la răspundere și după ce judecătorului i s-a oferit posibilitatea să prezinte o explicație scrisă. LCD art. 12(1). Inspectorul-judecător din cadrul IJ trebuie să examineze petiția, să stabilească împrejurările cazului, să colecteze documente materiale și probe și să întocmească dosarul. REGULAMENTUL IJ §12. În cazul în care inspectorul-judecător nu stabilește temeiurile pentru inițierea procedurii, președintele CSM anunță petiționarul despre acest fapt în scris. Dacă s-a stabilit că cererea este întemeiată, în funcție de caracterul încălcării, fie un membru al CSM inițiază procedura disciplinară împotriva judecătorului. LCD art. 10(1). Totuși, intervievații au spus că, în practică, în cazul unei încălcări minore comise pentru prima dată, un membru al CSM îl poate contacta direct pe judecător pentru a-l informa despre abatere și a-l avertiza că în cazul comiterii unei alte abateri, împotriva sa ar putea fi inițiată o procedură disciplinară.

IJ a fost instituită prin lege în 2007, dar a devenit funcțională doar în martie 2009. Chiar și în iunie 2009 instituția nu avea numărul de personal necesar, doar 3 din cele 5 funcții de inspector-judecător fiind ocupate. Durata mandatului de inspector-judecător este de 4 ani și acesta își poate exercita împuternicirile pe durata a cel mult 2 mandate consecutive pînă la atingerea plafonului de vîrstă de 65 de ani. LCSM art. 7(2). Judecătorii-inspectorii sunt aleși prin votul majorității membrilor CSM și trebuie să fie licențiați în drept, cu o vechime în specialitatea juridică de cel puțin 10 ani și cu o reputație bună. *Id.* art. 7(3). Nu există statistici oficiale privind numărul petițiilor depuse, însă cifra neoficială se ridică la peste 1,000 pe an. DAJ a calculat că anul trecut la MJ au fost depuse aproximativ 415 petiții împotriva judecătorilor, care ulterior au fost transmise CSM. Aproximativ un sfert din toate petițiile depuse la avocatul parlamentar se referă la sectorul justiției. În 2007, 472 din 1714 petiții scrise primite și 273 din 1003 plîngeri depuse personal, înregistrate, vizau sistemul justiției. În 2008, 401 din 1402 petiții scrise și 459 din 2174 plîngeri depuse personal, înregistrate, vizau sectorul justiției. Unul din motivele declarate pentru numărul mare de cereri a fost nivelul scăzut de încredere a cetățenilor în sistemul judecătoresc. Deși majoritatea petițiilor se referă la nemulțumirea față de rezultatul procesului, în privința cărora Avocatul parlamentar nu întreprinde acțiuni, avocatul primește, de asemenea, petiții privind încălcarea dreptului la un proces echitabil din cauza întîrzierilor excesive, a întîrzierilor în executarea hotărîrilor judecătorești, încălcarea accesului liber la justiție și erori vădite și comportament inadecvat a judecătorului. Petițiile ce vizează judecători concreți

sunt transmise CSM. Toate cele 25-30 de cereri transmise anul trecut au fost respinse de CSM, care a anunțat despre acest fapt Avocatul parlamentar, printr-o scrisoare de același format, invocând inviolabilitatea sistemului judecătoresc. Avocatul parlamentar a criticat public CSM pentru acțiunile acestuia în raportul său anual din 2007, în care și-a exprimat regretul față de examinarea superficială a petițiilor de către CSM. RAPORT PRIVIND RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2007, Centrul pentru drepturile omului din Moldova, 2008, p. 162. Deși CSM remarcă că majoritatea petițiilor primite direct sau prin intermediul altor organe de stat sunt ne semnificative – de cele mai multe ori fiind bazate pe nemulțumirea părții care a pierdut procesul – crearea IJ are, în parte, scopul de a opri criticile referitoare la faptul că CSM nu acordă atenția necesară petițiilor și de a crea un mecanism eficient de urmărire și control.

Un număr mare de cereri vizează întârzierile în examinarea dosarelor sau neîncadrarea în termenele prevăzute de lege. Inspectorul-judecător trebuie să efectueze vizite la instanțele judecătorești pentru a face investigațiile necesare privind petițiile și pentru a controla activitatea judecătorilor, eficiența instanței de judecată și respectarea, în general, de către instanță a regulamentelor de procedură. REGULAMENTUL IJ §12 a se vedea *de asemenea* LCSM art. 7(6)(a). Observatorii consideră că este prematur să se pronunțe dacă IJ va fi eficientă sau nu. Scepticismul lor se explică prin dificultățile cu care s-a confruntat CSM, chiar și la instituirea IJ, peste un an după ce funcționarea instituției a fost autorizată.

Factorul 23: Accesul publicului și al presei la ședințele de judecată

Ședințele de judecată sunt deschise publicului și presei, iar sălile de judecată sunt suficient de încăpătoare pentru aceasta.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendință: ↔
Conform legii, ședințele de judecată sunt, în general deschise publicului. În practică, desfășurarea ședințelor de judecată în birourile judecătorilor în majoritatea cazurilor prezintă limitări din punct de vedere logistic în ceea ce privește numărul persoanelor care pot participa la ședință. Potrivit spuselor, publicul nu este conștient de dreptul său și/sau interesat să asiste la ședințe. Accesul jurnaliștilor la ședințe depinde, de obicei, de voința președintelui ședinței și deseori este limitat în cauzele de înalt interes.		

Analiză/Date generale:

Ședințele de judecată în toate instanțele judecătorești sunt publice, cu excepția cazurilor prevăzute de lege. CONST. art. 117 *a se vedea și* COD. PROCED. PEN. art. 18(1), 316(1); COD. PROCED. CIV art. 23(1). În dosarele penale, judecătorii pot interzice accesul publicului în sala de ședințe în scopul respectării moralității, ordinii publice sau securității naționale, când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților în proces o cer, sau în măsura considerată strict necesară de către instanță când, datorită unor împrejurări

speciale, publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției. COD PROCED. PENALĂ art. 18(2). Judecătorul este obligat să audieze victimele sau martorii minori în ședințe închise. *Id.* 18 (2Nº). În dosarele civile, ședințele de judecată pot fi declarate închise pentru a proteja informațiile ce constituie secret de stat, secret comercial ori alte informații a căror divulgare este interzisă prin lege, sau pentru a preveni divulgarea unor informații ce se referă la participanții la proces și care ar putea leza onoarea, demnitatea sau reputația profesională a lor sau prejudicia ordinea publică și moralitatea. COD PROCED. CIVILĂ art. 23(2) și (3). Judecătorul trebuie să emită o încheiere motivată în care să indice motivele deciziei de examinare a cauzei în ședință închisă. COD PROCED. PENALĂ art. 18(2); COD PROCED. CIVILĂ art. 23(5). Curtea Constituțională de asemenea își desfășoară ședințele în mod public “cu excepția cazurilor când caracterul public ar putea pune în pericol securitatea Statului și ordinea publică” CJC 13(1).

Dreptul la o ședință de judecată publică este respectat, în general, sub aspect tehnic, or judecătorii nu declară ședința închisă în mod oficial. Un număr de 80% din judecătorii chestionați de MCC sunt total de acord cu faptul că publicului larg îi este oferit accesul la toate ședințele, cu excepția celor pentru care legea prevede declararea ședințelor închise. SONDAJUL DE MONITORIZARE A MCC P. 21. Cu toate acestea, din considerații practice participarea publicului este dificilă. Monitorii OSCE au constatat că deoarece ședințele de judecată sunt desfășurate frecvent în birourile judecătorilor, limita de spațiu și chiar de locuri presupune că publicul este efectiv împiedicat să participe. RAPORTUL OSCE PRIVIND MONITORIZAREA PROCESELOR DE JUDECATĂ, P. 8. Unul dintre intervieuați a povestit o experiență de-a sa în care un inculpat se plîngea că îi era încălcat dreptul la un proces echitabil din cauza condițiilor proaste și a spațiului insuficient în biroul judecătorului. Judecătorul susține că a amînat ședința pînă cînd ar fi fost disponibilă o sală de ședințe, însă mai tîrziu a fost criticat de curtea de apel că ar fi întîrziat dosarul. Judecătorii intervieuați de către echipa de evaluare au afirmat că ei permit publicului larg să asiste la ședință, însă au subliniat că acest lucru se întîmplă rareori în practică. Potrivit sondajului, beneficiarilor de servicii judecătorești, realizat prin intermediul MCC, 45% din avocați și 46% din public-participant la sondaj consideră că publicului larg nu îi este permis accesul la ședințe. SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC, P. 21.

Instanțele de judecată sunt obligate să afișeze informațiile despre programul ședințelor într-un loc public cu cel puțin trei zile înainte de data preconizată pentru ședință. CODUL PROCED. PENALĂ art. 353(2). Monitorii OSCE au constatat, că cel puțin pentru 2006, această prevedere era rareori implementată. RAPORTUL OSCE PRIVIND MONITORIZAREA PROCESELOR DE JUDECATĂ, P. 23. Totuși, se pare că situația s-a îmbunătățit din acest punct de vedere. Instanțele de judecată vizitate în scopul acestei evaluări aveau panouri informative pe holuri sau la intrare, cu programul zilnic sau săptămînal al ședințelor. Curtea de Apel Cahul are pe hol un computer unde utilizatorii pot accesa programul, hotărîrile instanței și alte informații despre instanță. Cu toate acestea, persoanele intervievate au precizat că instanțele oferă informații doar în măsura în care sunt dispuse să o facă. De exemplu, în privința ședințelor ce vizau evenimentele din aprilie 2009, observatorii au constatat că nu puteau obține informații sau că era foarte dificil să obțină informații despre locul și timpul desfășurării ședințelor. Instanțele pur și simplu nu afișau aceste informații.

Jurnaliștii au raportat că, de regulă, li se permite accesul la ședințe, cu excepția ședințelor ce implică dosare cu caracter politic. În aceste cazuri ei erau întorși înapoi sau scoși din sala de ședințe la dispoziția judecătorului. Instanțele de judecată nu dispun de reguli sau regulamente interne care să reglementeze accesul mass-mediei în instanță. Conform legii, înregistrarea audio, video și fotografierea se admit în cadrul ședinței numai în condițiile legii procesuale. LOJ art. 14(3). Înregistrarea audio-video sau fotografierea în ședințele de judecată sunt permise, la discreția președintelui ședinței și doar la deschiderea ședinței și la pronunțarea hotărârii. COD PROCED. PENALĂ art. 316(3); COD PROCED. CIVILĂ art. 18(2). Încălcarea acestor prevederi în ședințele civile poate fi sancționată cu o amendă de până la 20 unități convenționale (400 de lei moldovenești sau 36 de dolari) și confiscarea înregistrării. COD PROCED. CIVILĂ art. 18(3). În codul de procedură penală nu există o asemenea prevedere referitoare la amenzi, însă persoanele ar putea fi totuși sancționate pentru demonstrarea lipsei de respect față de instanță. *A se vedea* CODUL CONTRAVENȚIONAL art. 317(1). Jurnaliștii s-au plîns că instanțele de judecată nu au o politică consecventă în acest sens, exeplicînd că într-o săptămînă li se permitea să fotografieze în coridor, iar în următoarea săptămînă li se confisca aparatul de fotografiat. În cadrul unei inițiative a MCC, în 10 instanțe, în 2009, au fost numiți specialiști în relații cu publicul. Majoritatea judecătorilor au desemnat în această funcție un judecător sau un consilier și nu au angajat o persoană nouă, în special din cauza constrîngerilor financiare. Scopul inițiativei este de a ajuta instanțele să comunice mai eficient cu mass-media, astfel îmbunătățind imaginea instanțelor judecătorești în fața publicului. Unii judecători au pus la îndoială necesitatea acestei funcții, precizînd că de obicei, de aceste aspecte se ocupa președintele instanței. Programul este încă prea nou pentru a putea cunoaște care va fi impactul său.

Factorul 24: Publicarea hotărîrilor judecătorești

Hotărîrile judecătorești sunt în general publice, iar deciziile semnificative se publică și sunt supuse dezbaterilor academice și publice.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendința: ↔
Hotărîrile judecătorești se pronunță public. Accesul la copiile hotărîrilor judecătorești este, de regulă, limitat doar la părțile din dosar, cu toate că legea prevede dreptul fiecărei persoane de a face cunoștință cu documentele din dosar. Se planifică ca instanțele judecătorești să înceapă publicarea hotărîrilor pe paginile web începînd cu anul 2010. CSJ și Curtea Constituțională deja își publică hotărîrile pe paginile web.		

Analiză/Date generale:

Hotărîrile instanțelor judecătorești se pronunță public. LOJ art. 10 (2); CPP art. 340(1), 418(3); CPC art. 23(9), 237(1); CJC art. 13(3). O copie a sentinței trebuie înmînată unei persoane acuzate penal imediat, dar nu mai tîrziu decît după trei zile de la pronunțarea acesteia. CPP art. 399 (1)-(2). Ceilalți participanți la proces sunt anunțați în scris că sentința a fost

pregătită și că ele au dreptul să primească o copie la cerere. *Id.* art. 399(2). În cauzele civile, copii ale deciziilor vor fi trimise participanților care nu s-au prezentat la ședință în termen de șapte zile de la întocmirea acestora. CPC art. 259. Părțile au dreptul să primească o copie a unei decizii judecătorești la cerere, iar prima copie este acordată fără plata taxei de stat. *Id.* art. 85(3). Mai mult decât atât, oricine are dreptul de a căuta informațiile oficiale, inclusiv informațiile instanțelor judecătorești, cu excepția informațiilor cu accesibilitate limitată, cum ar fi secrete de stat, datele personale sau secretele comerciale. LEGEA PRIVIND ACCESUL LA INFORMAȚIE, art. 4(1), 5(2)(a), 7 (Legea nr. 982-XIV, adoptată la 11 mai 2000, cu ultimele modificări de la 29 mai 2003).

În practică cerința potrivit căreia hotărârile judecătorești să fie pronunțate public se respectă. RAPORTUL OSCE DE MONITORIZARE A PROCESELOR JUDICIARE, p. 23. Cu toate acestea, obținerea unei hotărâri judecătorești este mult mai problematică. În pofida prevederilor legii, mulți angajați ai instanțelor judecătorești presupun că doar părțile beneficiază de dreptul de acces la documentele judecătorești, inclusiv la hotărâri. Într-un caz, un angajat al instanței judecătorești a afirmat că dacă o persoană, care nu este parte la proces, solicită un document de pe dosar, președintele instanței judecătorești urmează să fie consultat în vederea acceptării sau respingerii solicitării date. Jurnaliștii au confirmat aceste impedimente și au menționat că cea mai eficientă modalitate este de a contacta avocații părților, care ar facilita obținerea documentelor solicitate de la instanța de judecată. Chiar și avocații susțin că întâmpină dificultăți la accesarea documentelor judecătorești și a dosarelor la etapa urmăririi penale, fiindu-le refuzat accesul la materiale sau permis acces limitat înainte de ședință de judecată privind aplicarea arestului preventiv. CtEDO a constatat faptul că Republica Moldova a violat articolul 5 al Convenției Europene într-o cauză în care acuzatului i-a fost refuzat accesul la materialele dosarului. *A se vedea Turcan and Turcan v. Moldova*, §§ 61-64, ECHR nr. 39835/05 (23 ianuarie 2008). Avocații și-au exprimat nemulțumirea că lipsa accesului determină ca pregătirea adecvată pentru ședințele de judecată să fie dificilă sau chiar imposibilă. Obiecțiile înaintate judecătorului în acest sens sunt, de regulă, respinse.

Potrivit modificării operate în anul 2007 în Legea privind organizarea judecătorească, hotărârile judecătorești, ale curților de apel și ale CSJ se publică pe pagina web din internet *vezi* LOJ, art. 10(4) (care va intra în vigoare când vor fi create toate condițiile necesare, dar nu mai târziu de 1 ianuarie 2010). *A se vedea de asemenea* REGULAMENTUL CSM PRIVIND MODUL DE PUBLICARE A HOTĂRÎRILOR JUDECĂTOREȘTI PE PAGINA WEB art. 1, nr. 472/21 (18 decembrie 2008). Judecătorii și curțile de apel au început deja procesul de creare a paginilor web, câteva dintre judecătorii plasând informația online. Curtea Constituțională și CSJ își publică hotărârile și avizele pe paginile web respective. Datorită unui proiect finanțat de MCC, peste 4000 de hotărâri au fost plasate pe pagina web a CSJ.

Intervistații și-au exprimat opinia că lipsa accesului la hotărârile judecătorești are un impact direct asupra percepției că sistemul judecătoresc este corupt și netransparent. Mai mult, ei au afirmat că accesul public la hotărârile judecătorești ar putea spori responsabilitatea judecătorilor pentru hotărârile lor, în mod cronic, întocmite cu erori și insuficient motivate. Sporirea calității hotărârilor are, de asemenea, legătură directă cu combaterea convingerii

părții care a pierdut procesul, precum că pierderea sa a fost un rezultat al corupției. Pe cînd o hotărîre bine motivată, care fundamentează verdictul, ar putea reduce percepția dată.

Factorul 25: Păstrarea informațiilor din timpul procesului

Se păstrează și se pune la dispoziția publicului o transcriere sau o altă formă de înregistrare corectă a ședințelor de judecată.

Concluzie	Corelația: Negativ	Tendința: ↔
Practica curentă în instanțele din Moldova este de a scrie procesele-verbale de mîină și, ulterior, de a le transcrie, descriind succint momentele-cheie ale ședinței de judecată. Plenitudinea proceselor-verbale se consideră a fi una variabilă. În legislație au fost operate modificări în vederea utilizării înregistrării audio a ședințelor de judecată și eliberării copiilor de pe aceste înregistrări părților. Instanțele judecătorești se află la etapa instalării echipamentului de înregistrare audio. Cu toate acestea, grefierii fac referință la dificultățile de utilizare a echipamentului de înregistrare audio.		

Analiză/Date generale:

Grefierii întocmesc procesele-verbale ale ședințelor de judecată, în care descriu succint acțiunile procedurale întreprinse în ședința de judecată. COD. PROCED. CIVILĂ, art. 275(1); COD. PROCED. PENALĂ art. 83(2)(2). În procedura civilă, procesele-verbale trebuie să cuprindă *inter alia* dispozițiile judecătorului, declarațiile, cererile și explicațiile părților, precum și declarațiile martorilor și ale experților. COD. PROCED. CIVILĂ art. 274(2). Procesul-verbal se întocmește și se semnează în decurs de 5 zile de la data ședinței de judecată. *Id.* art. 275(4). Părțile dispun de 5 zile pentru obține o copie a procesului-verbal și a-și prezenta obiecțiile asupra lui, după care, președintele ședinței de judecată, în decurs de 5 zile, se va pronunța asupra acestora. *Id.* art. 275 (5¹)-(6), 276. În procedura penală grefierii trebuie să expună complet și exact în procesul-verbal acțiunile și hotărârile instanței de judecată, cererile, obiecțiile, declarațiile și explicațiile tuturor persoanelor participante la ședința de judecată, precum și alte circumstanțe. COD. PROCED. PENALĂ 83(2)(2), 336(3). Procesul-verbal se redactează de grefier în termen de 48 de ore de la terminarea ședinței și se semnează de președintele ședinței și de grefier. *Id.* art. 336(4). La cererea scrisă, părțile dispun de 5 zile pentru a lua cunoștință de procesul-verbal, și de 3 zile după luarea de cunoștință de procesul-verbal, să formuleze obiecții asupra acestuia. *Id.* art. 336(5)-(6). Ca regulă generală, procesul-verbal se scrie la computer. În cazul în care nu este posibilă utilizarea computerului, procesul-verbal se scrie de mîină, fiind ulterior scris la computer. *Id.* art. 336(1); COD. PROCED. CIV. art. 275(1).

Părțile în proces au dreptul de a obține o copie a procesului verbal. COD. PROCED. CIV. art. 276(1); COD. PROCED. PENALĂ art. 336(8). Totuși, dacă o cauză a fost examinată în ședință închisă, părțile au dreptul doar de a verifica procesele verbale și de a extrage informația relevantă. COD. PROCED. CIV art. 276 (2); COD. PROCED. PENALĂ art. 336(9). Potrivit unui sondaj realizat de MCC,

32% din judecători sunt foarte de acord, iar 37% sunt de acord cu faptul că participanților la proces li se dau întotdeauna procesele verbale complete ale procedurilor pentru a fi semnate. SONDAJUL DE MONITORIZARE AL MCC, p. 20. Totuși, opiniile sunt diferite în rândul avocaților și a publicului: 41% din avocați și 53% din cetățenii intervievați au declarat că procesele verbale nu au fost prezentate pentru a fi semnate. *Id.* p. 21. Mai mult, 16% din respondenții care au primit procesele verbale pentru a fi semnate s-au plîns că documentele nu erau complete sau conțineau informații incorecte. *Id.* p. 22.

Potrivit legii, ședințele de judecată se înregistrează prin utilizarea mijloacelor tehnice video sau audio ori se consemnează prin stenografiere. Înregistrările și stenogramele se transcriu de îndată. LOJ art. 14(1). Programul MCC a procurat 153 de unități de echipament de înregistrare audio a ședințelor și softul corespunzător, suficiente pentru toate sălile de ședințe ale judecătoriilor și curților de apel din țară. Instalarea echipamentului a început în ianuarie 2009 și în perioada realizării interviurilor, MCC era în proces de furnizare a echipamentului în instanțe. În iunie 2009, echipamentul a fost testat în judecătoriile-pilot selectate de MCC (Rezina, Comrat și Ungheni, și la Curtea de Apel Chișinău), pe cînd celelalte judecătorii și curți de apel se aflau la diferite etape ale procesului de instalare. De aceea, în majoritatea instanțelor judecătorești, grefierii continuă să dactilografieze procesele-verbale la calculator sau să le scrie de mîna ca, ulterior, să le transcrie în calculator. Procesele-verbale ale declarațiilor martorilor rămîn a fi scrise de mîna, dat fiind faptul că acestea sunt puse la dispoziția martorului pentru a fi semnate nemijlocit în cadrul ședinței de judecată. În codurile de procedură au fost operate modificări în vederea utilizării obligatorii a echipamentului de înregistrare audio, și dreptului părților de a obține, la cerere, o copie de pe înregistrare. COD. PROCED. CIVILĂ ART. 275(2), 276(1); COD. PROCED. PENALĂ ART. 336(2), 336(8). Proiectul regulamentului cu privire la înregistrarea audio a ședințelor de judecată a fost elaborat, însă a rămas nesemnat de CSM conform datelor din iunie 2009, datorită negocierilor continue cu MJ, asupra instituției care urmează să asigure CD-ROM-urile pentru astfel de copii. Președinții instanțelor judecătorești, care se luptă pentru obținerea unui toner sau a hîrtiei pentru judecătoriile lor din cauza bugetului limitat, nu erau dispuși să-și asume aceste cheltuieli suplimentare.

Opiniile erau împărțite în instanțele judecătorești care au testat echipamentul de înregistrare audio, și nicio instanță de judecată nu a început să utilizeze echipamentul pentru întocmirea proceselor-verbale în ședință de judecată. Grefierii, care au confirmat faptul că au fost instruiți în utilizarea noului sistem, și-au exprimat nemulțumirea fiindcă acesta le triplează volumul de lucru, dat fiind faptul că ei continuă să scrie procesele-verbale de mîna, după care transcriu înregistrarea. Într-o zi obișnuită au loc de la 5 pînă la 6 ședințe de judecată, pentru care grefierul trebuie să asculte înregistrarea pentru a întocmi procesul-verbal. Echipamentul a fost instalat doar în sălile de ședințe – o decizie luată intenționat de programul MCC. Cu toate acestea, 50% din ședințele de judecată au loc în birourile judecătorilor, ceea ce înseamnă că majoritatea ședințelor de judecată nu se înregistrează. În curțile de apel au fost identificate probleme suplimentare de ordin logistic. Cauzele se examinează de completele compuse din trei judecători. Trei grefieri își însoțesc judecătorii în sala de ședință, unde este instalat doar un singur computer. Completul se poate afla în sala de ședințe toată ziua și examina 75 de cauze, în cadrul căroră funcția de judecător-raportor este îndeplinită, de

la o cauză la alta, de cei 3 judecători pe rînd. Din cauza faptului că există doar un singur calculator în sala de ședințe, grefierii și judecătorii sunt nemulțumiți de necesitatea de a-și schimba locul de fiecare dată cînd se începe examinarea unui nou dosar, fapt care le consumă din timp.

Cît privește conformitatea proceselor-verbale, faptul că acestea nu sunt altceva decît o descriere succintă a ședinței de judecată le face vulnerabile la omiteri. Au fost adresate pretenții, precum că judecătorii dispun ca anumite declarații sau obiecții ale avocatului făcute în cadrul ședinței de judecată să nu fie incluse în procesul-verbal. Potrivit rapoartelor, martorii care trebuie să semneze procesul-verbal înainte de a părăsi sala de ședințe, foarte rar îl citesc sau verifică conformitatea acestuia. RAPORTUL OSCE DE MONITORIZARE A PROCESELOR JUDICIARE, p. 11. Scopul sistemului de înregistrare audio, dacă va fi vreodată implementat la nivel național, este de a exclude probleme de acest gen.

VI. EFICIENȚA

Factorul 26: Personalul auxiliar al instanțelor

Fiecare judecător dispune de personal auxiliar de bază necesar pentru exercitarea funcției sale, de exemplu, de personal auxiliar care să se ocupe de redactarea actelor și de documentarea juridică.

Concluzie	Corelația: Negativ	Tendința: ↔
Fiecare judecător are câte un grefier, iar instanțele judecătorești au secții responsabile de dosarele parvenite și cele restante și documentele corespunzătoare. Judecătorii din judecătorii și curțile de apel nu dispun de personal auxiliar care să efectueze cercetări juridice, cu toate că necesitatea este acută. Fluxul angajaților instanțelor de judecată este sporit, intervievații menționând că aceasta se datorează volumului impunător de lucru și salariilor mici.		

Analiză/Date generale:

Judecătorii din judecătorii și curțile de apel, de regulă, sunt asistați de câte un grefier repartizat lor pentru a întocmi procesele-verbale ale ședințelor de judecată, a gestiona dosarele și a acorda asistență administrativă și logistică generală în vederea eficientizării administrării justiției. LOJ Art.48; *a se vedea de asemenea* LEGEA ORGANICĂ A REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND STATUTUL ȘI ORGANIZAREA ACTIVITĂȚII GREFIERILOR DIN INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI art. 1 (Legea Nr. 58-XVI din 15.03.2007) [în continuare LEGEA PRIVIND GREFIERII]. Pentru a fi eligibil de numirea în funcția de grefier, candidatul trebuie să fie cetățean al R. Moldova, cu domiciliu permanent pe teritoriul țării, să aibă studii juridice, capacitate juridică deplină, să nu aibă antecedente penale, să cunoască limba de stat și să fie capabil de punct de vedere medical să-și îndeplinească sarcinile de serviciu. *Id.* Art. 11. Grefierii sunt numiți în funcție de președinții instanțelor în baza rezultatelor concursului organizat în fiecare instanță. *Id.* Art. 12-13. Grefierii trebuie de asemenea să participe la un program de instruire inițială de trei luni la INJ înainte de a-și asuma sarcinile de serviciu. *Id.* Art. 14.

Judecătorii judecătoriilor de drept comun și ai curților de apel nu dispun de asistenți juridici sau de o altă categorie de angajați responsabili de acordarea asistenței judecătorilor în vederea cercetărilor juridice. Președinții curților de apel dispun de câte un consilier care contribuie la asigurarea funcționării administrative a instanței de judecată. Fiecare judecător al CSJ este asistat de câte un referent care efectuează cercetări juridice substanțiale, pregătește legile aplicabile dosarelor respective și asistă la întocmirea proiectelor de hotărâri. Referenții trebuie să fie licențiați în drept și să aibă cel puțin trei ani de experiență în domeniul juridic.¹¹ LCSJ Art. 4(3). Judecătorii Curții Constituționale sunt asistați de 6

¹¹ Până nu demult, CSJ de asemenea dispunea de șapte funcții alocate judecătorilor asistenți, însă funcțiile respective nu erau suplinite în structura actuală a CSJ și au fost eliminate în decembrie 2008.

judecători asistenți, care pregătesc toate materialele pe dosar, efectuează cercetări juridice și asistă la întocmirea proiectelor de hotărâri. LCC art. 35(1). Persoanele respective trebuie să aibă pregătire juridică superioară și o vechime de cel puțin zece ani în activitatea juridică sau în învățământul juridic superior. *Id.* Art. 35(2). Prin lege, judecătorilor-asistenți li se acordă același statut ca și judecătorilor curților de apel *Id.* Art. 35(3).

Fiecare instanță de judecată dispune de cancelarie și arhivă, care primesc cereri de chemare în judecată, duc evidența dosarelor și a informației despre acestea, de serviciu de documentare, care ține evidența legislației și a jurisprudenței și gestionează biblioteca, și de serviciu administrativ care soluționează problemele administrative și asigură condițiile necesare pentru desfășurarea activității instanțelor judecătorești. LOJ Art. 45(1), 46, 47(1), 49. Angajații secțiilor date sunt specialiști din cancelarie, dactilografi, traducători și arhivari. Personalul aparatului este numit și eliberat din funcție de către președintele instanței judecătorești, pe când MJ este responsabil pentru stabilirea statului de funcții, de care va dispune instanța de judecată. *Id.* Art. 45(2)-(3). În afară de aceasta, ca parte componentă a programului Corporației Provocările Mileniului a fost sporirea eficienței administrative și a practicilor de conducere a instanțelor judecătorești. În acest sens, recomandarea privind introducerea unei unități noi de consilier al președintelui a fost acceptată și implementată în instanțele judecătorești. Unele instanțe judecătorești au angajat sau au promovat în funcția dată angajații curenți, care urmează să soluționeze problemele ce țin de resursele umane, suportul tehnic și contractele cu furnizorii. În general, funcția dată prevede atribuțiile îndeplinite anterior de vice-președinții judecătoriilor și consilierii curților de apel. Numărul personalului instanțelor de judecată angajat din iunie 2008 în judecătorii și curțile de apel a constituit 1228 și, respectiv, 337 persoane.

Judecătorii judecătoriilor și curților de apel, intervievați de echipa de evaluare, au declarat univoc despre necesitatea angajării în instanțele judecătorești a asistenților juridici. Volumul impunător de dosare nu le permite să se pregătească în mod adecvat pentru ședințele de judecată. Fluxul mare de angajați ai instanțelor judecătorești reprezintă o problemă cronică, după cum s-a menționat, datorită volumului excesiv de lucru și remunerării minime. Judecătorii s-au arătat frustrați de faptul că nu pot atrage angajați calificați și că, chiar dacă le reușește, aceștia pleacă în scurt timp după angajare, unii chiar în decurs de două săptămâni. Angajații instanțelor judecătorești s-au arătat la fel de frustrați. Intervievații au ironizat, în mod deschis, ideea că salariile lor ar fi suficiente pentru a-și întreține familiile. Grefierul dintr-o judecătorie are un salariu de 600-900 lei (54-81 dolari SUA), iar dintr-o curte de apel – de 700-1000 lei (63-90 dolari SUA). LEGEA CU PRIVIRE LA SALARIZARE, Anexa 4.

Factorul 27: Posturi în justiție

Se pot înființa posturi în justiție în funcție de necesități.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendința ↔
CSM poate să propună Parlamentului sporirea numărului de judecători, însă, ultimele trei încercări s-au soldat cu rezultate negative. Judecătorii își exprimă nemulțumirea față de volumul mare de lucru, motivându-l, într-o oarecare măsură, și cu locurile vacante nesuplinite.		

Analiză/Date generale:

Parlamentul aprobă numărul de judecători din judecătorii și curțile de apel, precum și din judecătoriile specializate, la propunerea SCM, iar în cazul Judecătoriei Militare – în baza avizului suplimentar al MJ. LOJ art. 21; LSIJM art. 11. Parlamentul, de asemenea, aprobă locațiile, numărul și circumscripția judecătorilor și curților de apel la propunerea SCM. LOJ art. 21. Numărul judecătorilor din CSJ și Curtea Constituțională se stabilește prin lege. LCSJ art. 4, LCC art. 6 (1), CONST. art. 136(1). Judecătorii nu pot fi transferați la o altă instanță de judecată fără acordul lor. CONST. art. 116(5); LSJ art. 20(1). CSM are, cu toate acestea, împuternicirea de a transfera temporar un judecător la o altă instanță de judecată. LCJ art. 20 (2), LCSM art. 20(1).

Conform datelor din 31 decembrie 2008 în Moldova activau 447 de judecători în instanțele de jurisdicție generală, cele specializate și Curtea Constituțională. În tabelul de mai jos este indicat numărul aprobat al funcțiilor de judecători și numărul real al acestora.

NUMĂRUL APROBAT ȘI REAL AL JUDECĂTORILOR

Instanța de judecată	Numărul judecătorilor		Coeficientul locurilor vacan- te %
	Aprobați	Angajați	
Judecătorii ¹²	353	303	14.2
Curțile de apel	77	67	13
CSJ	49	47	4.1
Judecătoria Economică de Cir- cumscripție	12	12	0
Curtea de Apel Economică	10	9	10

¹² Numărul judecătorilor include și 44 de judecători de instrucție.

Judecătoria Militară	3	3	0
Curtea Constituțională	6	6	0
TOTAL	510	447	12.4

Sursa: LOJ Anexa 1. LCC art. 35; CSM.

Majoritatea judecătorilor intervievați de echipa de evaluare s-au caracterizat ca fiind supraîncărcați. Judecătorii din judecătorii pot examina de la 10 pînă la 15 dosare pe zi, situația înrăutățindu-se pe măsură ce locurile vacante rămîn nesuplinate. Judecătorii curților de apel au descris anturajul în care activează ca fiind unul de conveier, cînd completul de judecători examinează de la 60-75 de dosare pe zi. Ei au remarcat expectanța automată ca cel puțin 10% din părțile la proces să nu se prezinte. La CSJ numărul de dosare examinate este, de asemenea, voluminos, completele examinînd 50-60 de dosare pe zi. Plîngerii de acest gen parvenite de la judecători au constituit unul din motivele pentru care CSM s-a adresat de trei ori Parlamentului în decursul ultimilor 2 ani în vederea sporirii necesarului de judecători. Unul dintre demersuri era în proces de examinare cînd Parlamentul a fost dizolvat după alegerile din aprilie 2009, iar celelalte două demersuri au fost respinse.

În același timp, pe măsură ce volumul de lucru al judecătorilor aparent crește, statistica arată o reducere a numărului de dosare în toate instanțele judecătorești în decursul ultimilor trei ani.

NUMĂRUL DOSARELOR ÎN INSTANȚELE DIN MOLDOVA, 2006 – 2008

Tipurile de cauze		2006	2007	2008
Dosare penale	Parvenite	13,517	12,824	9,912
	Încheiate	13,912	13,126	9,808
	Restante	2,075	1,773	1,877
Dosare civile	Parvenite	57,857	56,622	53,827
	Încheiate	56,582	57,895	51,992
	Restante	8,521	7,248	9,083
Dosare administrative	Parvenite	105,239	103,852	96,766
	Încheiate	105,412	104,202	96,335
	Restante	1,403	1,053	1,484

Total	Parvenite	181,944	178,667	165,926
	Încheiate	179,810	180,621	163,539
	Restante	13,426	11,472	13,859

Sursa: DAJ.

Fenomenul respectiv, cînd numărul dosarelor descrește, iar volumul de lucru al judecătorilor crește, a determinat majoritatea observatorilor să conchidă că sporirea numărului de judecători nu este necesară. În schimb, au fost propuse cîteva soluții de alternativă, unele fiind parțial implementate. Una dintre aceste soluții este de a crea instanțe judecătorești mai eficiente prin redistribuirea îndatoririlor și eliminarea din sarcina judecătorilor a activităților cu caracter administrativ. Instituirea funcției de consilier al președintelui, vezi Factorul 26, ar fi soluția la această problemă. O altă măsură recomandată constă în evaluarea volumului de lucru în fiecare instanță de judecată și, după necesitate, reorganizarea numărului de judecători numiți în unele judecătoria. La etapa actuală, Parlamentul stabilește, la propunerea CSM, numărul total de judecători și numărul de judecători alocat fiecărei instanțe din țară. CSM dorește să dispună de discreția de a permuta funcțiile, astfel încît dacă apare un loc vacant într-o instanță de judecată nu prea încărcată, acesta să fie alocat unei instanței de judecată încărcate. La moment, CSM nu dispune de împuternicirea dată, avînd dreptul să transfere un judecător doar pe o perioadă temporară. În cele din urmă, intervievații au pledat pentru simplificarea procedurilor în cazul hotărîrilor emise în lipsă împotriva unui pîrît și a contravențiilor administrative. Legea procedurală a fost modificată în 2008, oferindu-le procurorilor discreția de a renunța la urmărire penală și de a amenda direct persona în cazul comiterii unei infracțiuni ușoare. S-a estimat că în decurs de 12 luni, noua procedură a scutit instanțele judecătorești de 8000 de ședințe de judecată.

Factorul 28: Sistemele de înregistrare și evidență a dosarelor

Justiția dispune de un sistem de evidență și gestionare a dosarelor care asigură examinarea cauzelor într-un mod cît mai eficient.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendința: ↔
Un nou sistem PIGD este implementat în toate judecătoriile și curțile de apel ca parte a proiectului Corporației Provocările Mileniului. În 2009 toți judecătorii și angajații instanțelor de judecată, care vor utiliza sistemul, au fost instruiți. Este prematur să evaluăm rezultatele sistemului, datorită numărului limitat de judecătorii care au început utilizarea acestuia.		

Analiză/Date generale:

Programul MCC a finanțat și a elaborat sistem PIGD pentru judecătorii și curțile de apel. PIGD, pe lîngă alte funcții, permite înregistrarea și crearea dosarelor electronice, programarea

electronică a ședințelor de judecată, repartizarea automatizată aleatorie a dosarelor și generarea statisticii judiciare. *A se vedea* Judecătoriile din Moldova vor dispune de un nou sistem electronic de gestionare a dosarelor, Comunicatul de presă MCC, (25 februarie 2009). În cazul contestării hotărârii, sistemul este programat astfel, încât să permită transferul electronic al informației despre dosar la instanța ierarhic superioară. Planul de implementare, de asemenea, prevede conectarea PIGD la paginile web ale instanțelor judecătorești pentru a fi posibilă plasarea hotărârilor finale direct din sistem. Conform datelor din iunie 2009, sistemul a fost instalat în 10 instanțe judecătorești, iar pînă la sfîrșitul lunii septembrie 2009, cînd se încheie proiectul MCC, toate cele 43 de instanțe judecătorești vor dispune de acest sistem. Programul computerizat este pus la dispoziție gratuit, instanțele judecătorești nefiind obligate să achite taxa de licențiere pentru produs. Cheltuielile care urmează a fi suportate țin doar de mentenanță și sunt evaluate la 890 000 lei (81 108 dolari SUA) anual.

În unele instanțe judecătorești, care au început să utilizeze programul computerizat din ianuarie 2009, angajații au afirmat că au nevoie de timp pentru a se obișnui și a învăța programul, cu toate că la moment, demonstrează că s-au familiarizat cu acesta. Angajații vorbitori de limba rusă au constatat că a durat ceva timp ca să învețe programul, deoarece acesta este în limba de stat, însă repetarea unora și aceluiași termeni și dicționarul i-au ajutat. Toți intervievații au confirmat că au fost instruiți în utilizarea programului. Mai mult, MCC a angajat echipe de consultanți repartizați în instanțele judecătorești la începutul implementării programului, pentru a răspunde la orice întrebări și a acorda asistență utilizatorilor care abia au început să lucreze cu PIGD. În instanțele judecătorești în care programul fusese abia instalat, în perioada de tranziție de la lucrul manual la electronic, cancelaria continua să înregistreze dosarele pe suport de hîrtie. Nu a fost stabilit un termen pentru trecerea deplină la sistemul electronic de gestionare a dosarelor.

PIGD urmează să înlocuiască înregistrarea și gestionarea manuală a dosarelor practică în majoritatea instanțelor de judecată. Potrivit sistemului manual, la depunerea unei cereri de chemare în judecată, cancelaria înregistrează documentul într-un registru sau în calculator (unele judecătorii făceau și una și alta) și îi atribuie un număr. Dosarul se transmite ulterior la președintele instanței de judecată, care îl repartizează unui judecător. De regulă, dosarul se păstrează la judecător pe durata examinării cauzei, după care se restituie cancelariei. Dacă hotărîrea este supusă unei căi de atac, dosarul este expediat în instanța de apel/recurs.

Programul PIGD al MCC nu s-a extins și asupra CSJ, care dispune de un program computerizat propriu, în care este posibilă căutarea dosarelor după numele părților sau numărul dosarelor. Informația introdusă în sistem include numărul dosarului, numele părților, identificarea cererii și decizia pronunțată.

Toate persoanele intervievate cu experiență de utilizare a PIGD au fost de acord că este un produs bun pentru instanța de judecată, cu toate că unii angajați se simțeau intimidăți de caracterul novator al acestuia. Au fost exprimate îngrijorări despre capacitatea instanțelor judecătorești și a MJ de a continua implementarea PIGD după finisarea proiectului

Corporației Provocările Mileniului în septembrie 2009. La moment, este prematur să evaluăm impactul pe care îl va avea introducerea programului computerizat asupra sistemului judiciar. Însă, implementarea PIGD are drept scop sporirea eficienței actului de justiție, asigurând îmbunătățirea evidenței, conformității datelor și a schimbului de informații.

Factorul 29: Dotări cu aparatură informatică și de birou

Instanțele judecătorești sunt dotate cu un număr suficient de calculatoare și alt echipament de birou care să le permită exercitarea atribuțiilor într-un mod cât mai eficient.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↑
Instanțele judecătorești dispun de un număr suficient de calculatoare și alt echipament tehnic datorită proiectului donator, care a asigurat sistemul judiciar cu 900 calculatoare. Intervievații și-au exprimat îngrijorarea privind întreținerea și instruirea, dat fiind faptul că susținerea donatorului în domeniul tehnologiilor informaționale se va finisa în septembrie 2009.		

Analiză/Date generale:

Statul este obligat să asigure sediile și celelalte mijloace financiare și materiale necesare pentru buna funcționare a sistemului judecătoresc. LOJ art. 23(1). Legea nu specifică care materiale sunt necesare pentru instanțele judecătorești. În general, instanțele de judecată dispun de câte un sistem telefonic, internet, un copiator funcțional. Ca urmare a programului MCC 900 de calculatoare, 254 imprimante și 52 servere și echipament suplimentar furnizat judecătorilor, curților de apel, judecătorilor specializate, CSJ, MJ și INJ pe parcursul 2008-2009. În instanțele judecătorești vizitate pentru această evaluare, fiecare judecător și angajat care are nevoie, posedă un calculator. Finanțarea unui număr atât de impunător de echipament a constituit un pas important pentru proiectul judiciar de reformă a MCC, care prevede un sistem informațional judiciar instalat și funcțional în întreg sistemul judiciar până în ianuarie 2010. Sistemul prevede implementarea deplină a PIGD, a înregistrării audio a ședințelor de judecată și publicarea tuturor hotărârilor judecătorești pe paginile web a fiecărei instanțe. *A se vedea* Factorii 18, 24, și 28 de mai sus pentru informație suplimentară despre componentele acestui program al MCC.

Deservirea și întreținerea tehnică a echipamentului și a produselor software urmează să fie preluată de MJ, dat fiind faptul că Corporația Provocările Mileniului își închide programul în septembrie 2009. Costul estimativ al întreținerii constituie 890 000 lei (81 108 dolari SUA) anual. Intervievații și-au exprimat îngrijorarea privind capacitatea instituțională limitată în domeniul tehnologiilor informaționale. După doi ani, programul MCC, în cele din urmă, a determinat MJ să semneze un contract cu Centrul de Specializat de Telecomunicații, o

întreprindere de stat; cu toate acestea, la etapa interviuării pentru IRJ, deja apăruseră litigii privind plata și responsabilități. Judecătorii și-au exprimat temerea că lipsa specialiștilor în domeniul tehnologiilor informaționale ar putea condiționa insuccesul tuturor investițiilor și au remarcat că deja duc lipsă de tonere și cartușe și de resursele financiare necesare pentru a le procura.

Programul de doi ani al MCC, a fost prevăzut inițial să se desfășoare pînă în luna martie 2009, dar a fost prelungit pînă în septembrie 2009. Ducă cum a comentat un interviuat, a durat ceva timp ca rezistența instanțelor de judecată să scadă. Ca rezultat, instanțele judecătorești sunt inundate de echipament, produse software costisitoare și ghiduri de utilizarea a acestora, însă, de fapt, sunt lăsate fie să înoate, fie să se înece, după plecarea donatorului. Speranțele că sistemul va fi implementat cu succes și integral sunt mari. Însă această modalitate de asistență din partea donatorilor a fost calificată de mulți interviuați ca avînd o lacună majoră – lipsa capacității de a monitoriza modalitatea implementării ulterioare a programului sau de a determina dacă acesta are un viitor.

Factorul 30: Distribuirea și indexarea legislației curente

Există un sistem prin care toți judecătorii primesc la timp legislația și jurisprudența internă actuală și există un sistem recunoscut la nivel național pentru identificarea și organizarea modificărilor în legi.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Judecătorii au acces la legislația și jurisprudența internă curentă la timp. Fiecare instanță de judecată are acces la MOLDLEX – o bază de date electronică de căutare a materialelor legislative, printre care a hotărârilor CSJ și ale Curții Constituționale și a hotărârilor CtEDO.		

Analiză/Date generale:

MO – Monitorul Oficial al Republicii Moldova, publicat săptămînal, conține legi, decrete prezidențiale, hotărîri și ordonanțe de guvern. A se vedea CONST. art. 76, 94(1), 102(4). MO publică, de asemenea, hotărîrile și avizele Curții Constituționale, LCC art. 26(4), precum și hotărîrile CtEDO. Instanțele de judecată primesc MO contra plată. Judecătorii CSJ și ai Curții Constituționale primesc fiecare cîte o copie, iar mulți dintre președinții instanțelor inferioare, pentru a economisi sursele bugetare, decid să primească doar cîteva copii care ulterior sunt păstrate fie în biblioteca instanței, fie într-un dosar, fiind accesibile celorlalți judecători.

Publicarea electronică a materialelor juridice și accesibilitatea acestor materiale pentru judecători s-a îmbunătățit pe parcursul ultimilor 2 ani. Curtea Constituțională și Curtea Supremă își publică hotărîrile și avizele pe paginile web, <http://www.constcourt.md> and <http://www.scj.md>. Judecătorii și avocații instanțelor inferioare interviuați de către echipa

de evaluare au subliniat cât de mult s-a ușurat munca lor datorită faptului că acum nu mai trebuie să aștepte copiile pe hîrtie ale hotărîrilor CSJ. Cu toate acestea, comentatorii au sugerat că pagina web a Curții ar trebui să fie dotată cu un motor mai sofisticat de căutare electronică a hotărîrilor, care ar permite identificarea judecătorului instanței inferioare sau cel puțin instanța de unde a fost emisă hotărîrea respectivă atacată cu apel. La momentul actual, hotărîrile apar în ordine cronologică și pot fi căutate doar după numele părților. Majoritatea judecătorilor de drept comun și a curților de apel nu au început încă să publice deciziile online, deși există un plan de creare a paginilor individuale web pentru toate instanțele în 2010. Există însă și excepții, și anume Curtea de apel Cahul își publică hotărîrile online deja de doi ani. *A se vedea de asemenea* Factorul 24 de mai sus pentru detalii despre publicarea deciziilor judecătorești.

Curtea Constituțională publică încheierile și hotărîrile sale anual într-o carte care este distribuită instanțelor judecătorești. CSJ elaborează un buletin la fiecare 3-6 luni, care include toate hotărîrile anulate. Ulterior, judecătorii CSJ desfășoară seminare cu judecătorii instanțelor inferioare din regiune pentru a analiza și discuta hotărîrile publicate în buletin.

Odată cu conectarea la Internet a sistemului judecătoresc, toate instanțele pot avea acces la Moldlex - o bază de date electronică de căutare a legilor și codurilor, hotărîrilor de Parlament, decretelor prezidențiale și ordinelor Guvernului, hotărîrilor CSJ și ale Curții Constituționale, și a surselor dreptului internațional, cum ar fi hotărîrile CtEDO și tratate internaționale. Fiecare judecător al Curții Constituționale și CSJ are acces la Moldlex de la computerul său, iar în curțile de apel și judecătoriile de drept comun, de obicei o anumită persoană are acces la Moldlex pentru toți membrii instanței. De exemplu, la judecătoria Botanica judecătorul de instrucție poate descărca baza de date Moldlex, iar la Curtea de apel economică – consilierii au acces. Instanțele achită o taxă de abonare, iar website-ul este actualizat lunar. Instanțele plătesc o taxă de 230 de euro (circa 299 de dolari SUA) pentru a instala doar legislația, plus o taxă săptămînală de reînnoire de 20 de euro (circa 26 de dolari SUA). Pentru a avea acces atît la legislație, cît și la jurisprudență, este necesară plata a 300 de euro (aproximativ 429 de dolari SUA) pentru instalare și 35 de euro (46 de dolari SUA) pentru reînnoire săptămînală.

Mai există, de asemenea, și o bază de date gestionată de Ministerul Justiției care conține majoritatea legilor, codurilor de procedură, decretelor prezidențiale, deciziilor de guvern și de minister, practica judecătorească a CSJ și jurisprudența CtEDO în limba de stat și în limba rusă. Este disponibilă la link-urile postate pe cel puțin trei pagini web: <http://www.justice.md>, <http://lex.justice.md>, și pagina de internet a Baroului Avocaților din Moldova, <http://www.avocatul.md/leg.php>.

Curtea Constituțională și CSJ dispun de biblioteci, iar personalul lor are acces la versiunile tipărite și online ale surselor juridice pentru a efectua cercetări juridice importante. În curțile de apel, consilierii sunt cei care urmăresc și informează judecătorii despre acele modificări la legislație care sunt relevante pentru cauzele lor și actualizează versiunile electronice ale

codurilor pe care judecătorii le utilizează în instanță. Judecătoriile de drept comun, totuși, nu dispun nici de biblioteci și nici de personal care să le asiste la cercetări juridice importante. Judecătorii instanțelor de drept comun sunt nevoiți să se bazeze pe resursele pe care le-au acumulat de-a lungul anilor personal, pe Moldlex, în măsura în care au acces la el, pe baza de date a MJ și pe informațiile actualizate privind legislația și dreptul, furnizate în cadrul ședințelor săptămânale ale personalului.¹³ Discutarea în cadrul ședințelor săptămânale ale personalului a modificărilor la legile relevante și a hotărârilor anulate de către instanțele superioare este o practică obișnuită în judecătoriile de drept comun și curțile de apel.

13 Trebuie de precizat că din Martie 2008, doar 57% din judecători și 32% din personalul instanțelor de judecată au raportat că au acces la Internet în cadrul instanței. Majoritatea judecătorilor care au acces la Internet îl utilizează pentru a accesa diferite baze de date electronice descrise în acest Factor. SONDAJUL DE MONITORIZARE MCC P. 22.

LISTA ACRONIMELOR

ABA/CEELI	Asociația Avocaților Americani/Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia
ABA ROLI	Asociația Avocaților Americani Inițiativa pentru Supremația Legii
AJM	Asociația Judecătorilor din Moldova
CJC	Codul Jurisdicției Constituționale
CSJ	Curtea Supremă de Justiție
CSM	Consiliul Superior al Magistraturii
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
DAJ	Departamentul de Administrare Judecătorească
DEDJ	Departamentul pentru Executarea Deciziilor Judecătorești
FJC	Formarea Juridică Continuă
INJ	Institutul Național al Justiției
IRJ	Indicatorii Reformei în Justiție
IRPJ	Indicatorii Reformei Profesiei Juridice
LCA	Legea contenciosului administrativ
LCC	Legea cu privire la Curtea Constituțională
LCCAJ	Legea cu privire la colegiul de calificare și atestare a judecătorilor
LCD	Legea cu privire la colegiul disciplinar și la răspunderea disciplinară a judecătorilor
LCSJ	Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție
LCSM	Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii
LJE	Legea cu privire la instanțele judecătorești economice
LJM	Legea cu privire la sistemul instanțelor judecătorești militare
LOJ	Legea privind organizarea judecătorească
LSES	Legea cu privire la sistemul de executare silită
LSJ	Legea cu privire la statutul judecătorului
MCC	Corporația „Millennium Challenge Corporation”
MF	Ministerul Finanțelor
MJ	Ministerul Justiției
MI	Ministerul Afacerilor Interne
MO	Monitorul Oficial al Republicii Moldova
NORLAM	Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova
OSCE	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
PG	Procuratura Generală
PIB	Produsul Intern Brut
PIGD	Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor
UIJ	Unitatea de Inspecție Judiciară
USM	Universitatea de Stat din Moldova
USAID	Agenția Statelor Unite Pentru Dezvoltare Internațională

Note

Note